

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

ANADOLU HALK KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR ETRAFINDA OLUŞAN

İNANÇ VE PRATİKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çiğdem MOLLAİBRAHİMOĞLU

ŞUBAT - 2008

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

ANADOLU HALK KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR ETRAFINDA OLUŞAN

İNANÇ VE PRATİKLER

Çiğdem MOLLAİBRAHİMOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Türk Dili ve Edebiyatı)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 08. 02. 2008

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 11. 02. 2008

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Ali ÇELİK

Jüri Üyesi : Doç Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç Dr. Bilal KIRIMLI

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

Şubat - 2008

0. SUNUŞ

00. Ön Söz

Kültür, bir toplumda geçerli olan ve gelenek hâlinde devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış öğelerinin tümüdür. Bizler üyesi olduğumuz toplumun kültürünü farkında olmadan öğrenir, hayatımızın çeşitli zamanlarında bunlardan yararlanırız. Anadolu insanının hayatında yer alan en önemli kültür yapılarından biri de inançlardır.

Bu çalışmada araştırma konusu Anadolu coğrafyası ile sınırlandırılmış ve “Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnançlar” olarak belirlenmiştir. Çalışmada öncelikle yazılı ve sözlü kaynaklarda hayvanlar etrafında oluşan inançlar derlendi. Verilerde ilk görünen katman pratik ve uygulamalardır. İkinci katmanda inançlar, üçüncü katmanda ise bu inançların bağlı olduğu hayvanlar yer alıyordu. Bu durum gösteriyor ki, hayvanlar sosyo-kültürel ve ekonomik yapıdaki yeri ve işlevlerinden dolayı ilgili bir inancın ortaya çıkmasına sebep oluyor, sonra da bu inançla ilgili uygulamalar oluşuyor. Bu oluşum süreci dikkate alınarak öncelikle hayvanların Türk kültüründeki yeri tespit edilmeye çalışıldı. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden önceki döneme ait olan veriler “Eski Türk İnançlarında Hayvanlar ve Hayvan Kültü” başlığı altında toplandı. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra bu inanç ve uygulamalarda önemli değişiklikler olduğu muhakkaktır. Bu düşünceden hareketle İslam’ın kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’de hayvanların nasıl değerlendirildiği, burada hangi hayvanlara nasıl yer verildiği tespit edildi ve bu tespitler de “Kur’an-ı Kerim’de Hayvanlar” başlığı altında toplandı.

Çalışmanın ikinci bölümünde, yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenen malzeme tasnif edilerek verildi. Bu çalışmaya başlarken ana hedefimiz hayvanlar etrafında oluşan inançları, sözlü ve yazılı kaynaklardaki bütün malzemeyi tespit ve tasnif etmektir. Bu nedenle çalışmamızı yörelerle sınırlamadık ve hacmi gereksiz yere artırmamak için de aynı inanç veya pratikten yalnızca birer örnek aldık. Örneklerin seçiminde en iyi anlatılanı

seçmenin dışında başka bir kriter göz önünde bulundurulmadı. Örneklerin alındığı kaynaklar ise dipnotlarda belirtildi.

Bu alışma için kaynak gönderme ltfunda bulunan Dr. Yaşar KALAFAT’a, her türlü kaynağıını, bilgi birikimini ve yardımını esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Ali ÇELİK’e, her daim yanımda olan aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Trabzon, şubat 2008

Çiğdem MOLLAİBRAHİMOğLU

01. İçindekiler

	Sayfa Nr.
0. SUNUŞ	III
00. Önsöz	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet	X
03. Summary	XI
04. Kısaltmalar Listesi	XII
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKLERİN İNANÇ DÜNYASINDA YER ALAN HAYVANLAR	5-36
10. Eski Türk İnançlarında Hayvanlar ve Hayvan Kültü	5
100. At	5
101. Kurt	9
102. Koyun	12
103. Geyik	15
104. Kartal	17
105. Köpek	19
106. Yılan	22
107. Diğer Hayvanlar	24
1070. Kuşlar	24
1071. Balık	27
1072. Ayı, Domuz, Deve, Yılan, Keçi, Kısrak, İnek ve Kurbağa	28
1073. Köstebek	29
1074. Şempanze (Şadı)	29
1075. Tavşan	29
1076. Kaplumbağa	29
1077. Maymun	30
1078. Fare, Kirpi	30
1079. Katır	30

11. Kur'an-ı Kerim'de Hayvanlar	30
110. Kuşlar	31
111. Ebbıl Kuşu	31
112. Hüdhd	32
113. Karga	32
114. Arı	32
115. Balık	32
116. Buzağı	33
117. İnek	33
118. Deve	34
119. Koyun-Davar	34
120. At, Katır ve Eşek	35
121. Karınca	35
122. Domuz	35
123. Maymun	36
124. Ejderha	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU HALK KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR ETRAFINDA OLUŞAN İNANÇ VE PRATİKLER	37-137
20. Doğum ile İlgili İnanç ve Pratikler	37
200. Doğum Öncesi ile İlgili İnanç ve Pratikler	38
2000. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma ile İlgili İnanç ve Pratikler	38
2001. Gebelikten Korunma ile İlgili İnanç ve Pratikler	40
2002. Aşırme (Yerikleme) ile İlgili İnanç ve Pratikler	41
2003. Gebelikle İlgili İnanç ve Pratikler	44
2004. Çocuğun Cinsiyeti ile İlgili İnanç ve Pratikler	48
201. Doğum Esnası ile İlgili İnanç ve Pratikler	51
2010. Doğum Hazırlığı ve Doğumla İlgili İnanç ve Pratikler	51
2011. Çocuğun Göbeği ve Eşi ile İlgili İnanç ve Pratikler	52
202. Doğum Sonrası ile İlgili İnanç ve Pratikler	53
2020. Lohusalıkla İlgili İnanç ve Pratikler	53

2021. Alkarısı ve Albastı ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	54
2022. Kırk Basması ve Kırklama ile İlgili İnanç ve Pratikler	58
2023. Ad Verme ile İlgili İnanç ve Pratikler	61
2024. Yürümeyen Çocuklarla İlgili İnanç ve Pratikler.....	62
2025. Yaşamayan Çocuklarla İlgili İnanç ve Pratikler.....	64
2026. Çocuklarla İlgili Diğer İnanç ve Pratikler	66
21. Evlenme ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	69
210. Kaçma ve Kaçırma ile İlgili İnanç ve Pratikler	69
211. Kısmet Tayini ve Kısmet Açma ile İlgili İnanç ve Pratikler	69
212. Kız İsteme ile İlgili İnanç ve Pratikler	70
213. Gelin Süsleme ile İlgili İnanç ve Pratikler	70
214. Gelin Alma-Gelin Getirme-Gelin İndirme ile İlgili İnanç ve Pratikler	71
215. Gerdek ve Gerdek ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	72
22. Ölüm ile İlgili İnanç ve Pratikler	72
220. Ölümü Düşündüren Ön Belirtilerle İlgili İnanç ve Pratikler	73
221. Ölüm Sonrası ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	79
2210. Kaçınmalar, Korkularla ilgili İnanç ve Pratikler	79
2211. Ruhla İlgili İnanç ve Pratikler	79
23. Halk Hekimliği ile İlgili İnanç ve Pratikler	82
230. İnsan Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler.....	83
2300. Ağrı- Sancılarla İlgili İnanç ve Pratikler	83
2301. Basurla İlgili İnanç ve Pratikler.....	85
2302. Böcek, Yılan, Akrep Sokması ile İlgili İnanç ve Pratikler	85
2303. Dermatolojik Hastalıklarla İlgili İnanç ve Pratikler	85
2304. Göz Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	87
2305. Güneş Çarpması ile İlgili İnanç ve Pratikler	88
2306. İdrar Yolları ve Böbrek Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	88
2307. Kalp Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler.....	89
2308. Kansere İlgili İnanç ve Pratikler.....	89
2309. Kulak-Burun-Boğaz Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler.....	89
2310. Psikolojik ve Nörolojik Hastalıklarla İlgili İnanç ve Pratikler	90
2311. Romatizmal Hastalıklarla İlgili İnanç ve Pratikler	90
2312. Sarılıkla İlgili İnanç ve Pratikler	90

2313. Sıtma İlgili İnanç ve Pratikler.....	91
2314. Siroz ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	91
2315. Solunum Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler.....	91
2316. Veremle İlgili İnanç ve Pratikler	92
2317. Yaralanmalar ve Yaralar-Ezikler ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	93
2318. Zayıflıkla İlgili İnanç ve Pratikler	96
2319. Zehirlenmelerle İlgili İnanç ve Pratikler	96
2320. Çocuk Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	96
231. Hayvan Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	97
24. Nazar ile İlgili İnanç ve Pratikler	97
25. Büyü ile İlgili İnanç ve Pratikler	103
26. Halk Meteorolojisi ve Takvimi ile İlgili İnanç ve Pratikler	106
260. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanç ve Pratikler.....	106
2600. Hava Tahmini ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	106
2601. Yağmurla İlgili İnanç ve Pratikler	108
2602. Rüzgâr- Fırtına ile İlgili İnanç ve Pratikler	112
261. Halk Takvimi ile İlgili İnanç ve Pratikler.....	112
27. Olağanüstü Varlıklar ile İlgili İnançlar.....	114
270. Cadı, Cin ve Şeytanla İlgili İnanç ve Pratikler	114
271. Ejderhalarla İlgili İnanç ve Pratikler	115
28. Yolculukla İlgili İnanç ve Pratikler	115
29. Uğur-Uğursuzlukla İlgili İnanç ve Pratikler.....	117
210. Bereket / Bereketsizlikle İlgili İnanç ve Pratikler	123
211. Misafirle İlgili İnanç ve Pratikler	126
212. Haberle İlgili İnanç ve Pratikler	127
213. Hayvanlarla İlgili Diğer İnanç ve Pratikler	128
2130. At	128
2131. Balık	128
2132. Domuz	128
2133. Eşek Arısı	128
2134. Geyik	129

2135. Karınca	129
2136. Kedi, Köpek, Kurt	129
2137. Koç, Koyun, Keçi, Kuzu	130
2138. Kuşlar	132
21380. Guguk Kuşu	132
21381. Güvercin, Kumru, Kırlangıç, Leylek, Karga, Keklik ve Baykuş	132
2139. Öküz, İnek	133
2140. Örümcek	134
2141. Solucan	134
2142. Tavşan	134
2143. Tavuk, Horoz	135
2144. Yılan	135
3. SONUÇ	138-139
YARARLANILAN KAYNAKLAR	140-156
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Kültürün önemli unsurlarından biri olan ve toplumlara ait bazı özellikleri bünyelerinde barındıran halk inançları çeşitli konularda olabilir ve çeşitli kaynaklardan beslenebilirler. Bir hastalığı tedavi etmede, yağmur yağdırmada, yola çıkarken vb.de bu inançları görebiliriz.

Türkler tarih süreci içinde çeşitli toplumlarla ilişkide bulunmuş, onlardan etkilenmiş, çeşitli dinleri ve inanç sistemlerini kabul etmiş, çeşitli hayat tarzlarını benimsemişlerdir. Doğaldır ki, bunlar da zamanla inançlarını etkilemiştir. Onların inançlarını etkileyen unsurlardan biri de “Hayvanlar” olmuştur. Türklerin uzun yıllar atlı-göçebe bir hayat tarzı benimsemeleri, sosyal ve ekonomik düzenlerinin hayvanlara dayanması bu durumun en önemli nedenlerinden biridir. Çalışmamız da şunu göstermiştir ki, hayvanlar doğumdan ölüme, evlenmeden halk hekimliğine kadar bir çok alanda Türklerin inançlarında yer almıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde hayvanların Türklerin hayatındaki yerinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde inançlara kaynaklık edeceğini düşündüğümüz bazı konular üzerinde durulmuştur. Bu kısım hayvanların mitolojiden eski Türk inançlarına kadar bir çok yere yayıldığını, ikinci bölümde yer alan inançlar ise yine hayvanların etkilediği alanın genişliğini göstermektedir.

03. Summary

Folk beliefs that are one of the important elements of the culture and contains some characteristics of societies, can show variety and be supported with various sources. We can see these beliefs in on illness treatment, wishing for rain or while taking read.

Turks had contacted with various societies, influenced from them, accepted various religions and beliefs and adapted various life style in throughout the history. All these affected their beliefs. One of the factors which effect their beliefs is "animals". One of the most important reasons for this is nomad-rider life style of Turks and their social and economic system based on animals. Our study showed this animals had taken part in Turks beliefs in lots of subject from birth to death, from wedding popular science .

Our study has two parts. In the introduction the part of animals in their life and the animal culture subjects are mentioned. In the first part the subjects which are thought to be as a source for the beliefs are emphasized. It can be understood from the first part that animals affected their beliefs from the mythologic ages. The beliefs which are mentioned in the second part show how extensive is the area that is influenced from animal culture.

04. Kısaltmalar Listesi

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tez
Bak.	: Bakanlığı
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Fak.	: Fakülte
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Md.	: Müdürlüğü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
.	: Üniversite
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	: Ve devamı, ve diğer, ve diğerleri
Yay.	: Yayını, yayınları
Yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

“İnsan denilen varlığı tanımlarken öncelikle onun konuşabilme, düşünebilme ve gülebilme özellikleri ön plana çıkarılır. Akıllı bir varlık olması onu diğer varlıklardan ayıran önemli bir özelliğidir. Bütün bunların yanında insan aynı zamanda inanan ve ibadet eden tek varlık olmasıyla da diğerlerinden ayrılır.

İnsan, inanç ve ibadet bağlamında ele alındığında halk kültürünün en eski verileri ve insanoğlunun en eski hikâyeleri olan mitlerin, aynı zamanda insanlığın en eski dinî metinleri de olduğu görülür. İnsan hayatının doğumdan ölüme ve ölüm ötesine kadar her safhası inanmalar ve bunlarla ilgili ritüellerle doludur.

Bunları hayatın geçiş evreleri olan doğum, sünnet, askerlik, evlenme, ölümle ilgili inanmalar; tabiat olaylarıyla ilgili inanmalar; uğurlu- uğursuz günlerle ilgili inanmalar; cazi, cin, peri ve diğer olağanüstü varlıklarla ilgili inanmalar; sihir-büyü ve nazarla ilgili inanmalar; hastalık-sağlıkla ilgili inanmalar; çocuklarla ilgili inanmalar; iş ve davranışlarla ilgili inanmalar; hayvanlarla ilgili inanmalar; yer-su ile ilgili inanmalar vs gibi başlıklar altında toplayabiliriz.”¹ Biz bu çalışmamızda bunlardan sadece hayvanlarla ilgili olanları ele alacak, araştırma alanımızı Anadolu ile sınırlayarak Anadolu halk kültüründe hayvanlar etrafında oluşan inançları inceleyeceğiz.

Bir milletin kültürü, geçmişten süzülüp gelen maddi ve manevi değerlerin tümü zaman içinde kendisine has duyuş, düşünüş ve ifade ediş tarzıyla ortaya çıkmıştır. Türk kültürü de binlerce yılın birikimiyle oluşmuş ve bugünlere ulaşmıştır. Bu muazzam kültürün öğelerinin bir kısmı hiç değişmeden günümüze kadar gelirken, bir kısmı da tarihsel süreç içerisinde, doğal olarak ya yok olmuş veya değişime uğramıştır ki, biz bunu kültürün bir

¹ Ali Çelik, “Amasya’daki Türk Halk İnanışlarında Atalar Kültü İle Yer-Su Kültürünün İzleri”, I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu, 13-15 Haziran 2007, Amasya.

bölümünü oluşturan halk inançlarında da çok açık bir biçimde görebiliyoruz. Eski inanç sistemlerine ait bir çok inanç ve pratiğin günümüz Anadolu'sunda hâlâ yaşıyor olması da bunu göstermektedir.

İnançların ve bunlarla ilgili ritüellerin ortaya çıkışında yaşanan coğrafya ve bu coğrafyaya bağlı olarak ortaya çıkan hayat tarzı önemli bir rol oynar. Eski Türk inanç sisteminden bugüne kadar gelen ve bugün de Anadolu'nun birçok yerinde karşımıza çıkan bazı inançlar doğrudan Türk'ün yaşadığı hayat tarzı ile ilgilidir. “Atlı Göçebe Medeniyeti” adı verilen bu hayat tarzının merkezinde başta at olmak üzere hayvan vardır ve Türkler bu dönemde hayvancı bir kavim olarak tanınmaktadırlar. Elimizdeki en eski kaynak olan Oğuz Kağan Destanı'na² bakıldığında, destanın kahramanı olan olağanüstü yapıdaki insana layık görülen işlerin başında “At sürülerini gütmek ve av avlamak” gelir. O döneme bakıldığında Türk ekonomik sisteminin atçılık (hayvancılık), akıncılık ve avcılık üzerine kurulduğunu görürüz. Dikkat edilirse, ekonominin üç ayağından ikisi, yani “hayvancılık” ve “avcılık” doğrudan hayvana bağlı gelir kollarıdır.

Bahaeddin Ögel de bu önemli noktaya dikkat çekmektedir: “Avrupa'daki büyük ilim otoriteleri, dünya tarihinde rol oynayan kavimler arasında, “Atlı kavimler” dedikleri bir gruba büyük bir önem vermişlerdir. “Atlı kavim” demek, at yetiştiren ve bütün günlük hayatı at üzerinde geçen insan toplulukları demektir. Dünya tarihindeki en önemli ve en güçlü atlı kavimlerden, doğuda olanları Türkler ve batıdakiler ise, Cermenler idiler”.³ Tabiat şartları dolayısıyla Türkler “hayvan yetiştiricisi” idiler.⁴ Bu nedenle de hayvancılık, Orta Asya Türk ekonomisinin temelini teşkil ediyordu. Anadolu'yu fetheden Türklerde de durum aynıydı. Orta Asyalıların ellerinde sayıları yüz binleri tutan ve hatta Çin tarihlerinin dediklerine bakılırsa, milyonları aşan hayvanları vardı. Çin tarihleri Orta Asya Türkleri için, göçebe deyimini kullanmıyorlardı. Onlara göre Türkler, “*Otlar ile suları takip ederek*” yaşarlardı. Bunun da çok önemli ekonomik bir anlamı vardı; Türkler bir yere yerleşemedikleri için değil, hayvanlarına ot ve su bulmak için dolaşıyorlardı. Arabalar üzerinde veyahut da atlarla taşıdıkları çadırlarını, hayvanlar için elverişli yaylalara götürüyorlar ve her mevsime göre yer değiştiriyorlardı.⁵ Bir başka deyişle ekonomik yapı

² Muharrem Ergin, Oğuz Kağan Destanı, MEB, İstanbul, 1970, s. 1.

³ Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları II, MEB, İstanbul, 1971, s. 13.

⁴ age., s. 14.

⁵ age., s. 15.

zamanla yazı ve kış farklı yerlerde geçirme durumunu ortaya çıkarmış ve Türklerde “kışlak”ve “yaylak” hayatı oluşmuştur. Türkler kışın kalınacak yere *kışlak*, *kışlag* derlerken, *yaylak* kelimesini ise yazın kalınan yer manasında kullanmışlardır. Bu hayat tarzı bile toplumun âdet ve geleneklerini etkilemiş, belki de yeni âdetlerin, inançların doğmasına neden olmuştur.

Türkleri konar göçer yaşamağa zorlayan sebep, her ne kadar hayvancılığa dayanan ekonomik zorluklar olsa da şunu belirtmek gerekir ki, Orta Asya ve Anadolu’daki hayvancı konar göçerler, Orta Afrika’daki geri kavimler gibi, kültür ve medeniyet yokluğundan dolayı göçebelik sınırını aşamamış değillerdi.⁶ Hayvancılık, Türklerin sosyal hayatlarına düzen veren bir disiplindi. Öyle ki, bu medeniyete dahil olan insanlar aynı zamanda görülmemiş derecede bir vücut kuvvetine, canlılığa, sağlamlığa ve savaş kabiliyetine de sahiptiler. Atlı göçebe medeniyetinde yiyeceklerin temelini de et ve hayvani gıdalar teşkil etmekteydi.⁷ At eti, Türklerde baş sırayı tutan bir yiyecekti. Koyun ise, ancak halkın gıdalandığı bir hayvandı. Müslüman Oğuzlarda ise, at önemini kaybetmiş ve onun yerini “koyun ile sığır” almıştır.⁸

Kafesoğlu da hemen hemen aynı görüştedir: “Bozkır Türk ekonomisinin esasını, yüksek ovalar ve yaylalar olan Bozkır coğrafyasının iklim şartları icabı, çobanlık ve hayvan besleyicilik teşkil ediyordu.”⁹ Hayvanların ekonominin temelinde kuvvetli bir şekilde yer alması sosyal ve kültürel hayatın da hayvanlarla bir etkileşim içerisinde olmasını sağlamıştır. Öyle ki, bu etkileşim onların oluşturduğu takvimde her yıla bir hayvan adı vermelerinde de kendini göstermiştir.” Sıçgan (sıçan), ud (öküz), pars, tavışgan (tavşan), nek (timsah), yılan, yund (at), koy (koyun), biçin (maymun), takagu (tavuk), ıt (köpek), tonguz (domuz)”¹⁰ “On İki Hayvanlı Türk Takvimi” adı verilen bu takvimde yer alan hayvan isimleridir.

Anadolu’da hayvanlarla ilgili inançlar doğal olarak Anadolu’daki hayvan popülasyonu ile ilgilidir. Burada çeşitli kuşlar; büyük ve küçükbaş hayvanlar; kurt, domuz, ayı, geyik gibi yabani hayvanlarla ilgili inançlar ve az sayıda da olsa bugün artık

⁶ age., s. 39.

⁷ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş I, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1984, s. 71.

⁸ age., s. 51.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, Ötüken Yay., İstanbul, 2002, s. 317.

¹⁰ Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugati’t-Türk I, Çev. Besim ATALAY, TDK, Ankara, 1992, s. 364.

Anadolu’da yaşamayan veya çok az sayıda bulunan hayvanlarla ilgili inançlar da vardır. Bu açıdan, hayvanlarla ilgili inançların incelenmesi bizi, artık bu coğrafyada nesli tükenmiş veya sayıları son derece azalmış hayvanların varlığından veya Türklerin Anadolu öncesi hayatlarının geçtiği coğrafyalardaki hayvanlardan haberdar etmesi bakımından da önemlidir. Bu inceleme bize Anadolu’nun değişik bölgelerinde bazı hayvanların farklı isimlerle anıldığını göstermektedir ki, bu yönüyle de çalışmamızın ad bilimine katkı sağladığı söylenebilir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, hayvanlar Türk’ün sosyal hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden de hayvanlara, başta destanlar olmak üzere efsane ve masallarda, atasözü ve deyimlerde, türkü ve koşma gibi halk edebiyatı türlerinde; doğum, evlenme, ölüm ritüelleri; el sanatları, halk hekimliği, halk meteorolojisi vs. gibi halkbiliminin alanına giren daha birçok türde yoğun bir şekilde rastlamak mümkündür. İşte bütün bu nedenlerle, sosyal hayatında hayvanlarla bu denli içli dışlı olmuş ve bu hayat tarzını binlerce yıl devam ettirmiş bir milletin inanç sisteminde hayvanlarla ilgili inançların diğer inançlara oranlara daha yoğun bir şekilde bulunması yadsınamaz. Bu yoğunluk nedeniyledir ki, Türk kültüründe bir hayvan kültü oluşmuştur. Anadolu sahasındaki hayvanlarla ilgili inançları iyi anlayabilmek ve çözümleyebilmek için bu hayvan kültürünün çok iyi bilinmesi gerektiği kanaatinde olduğumuz için çalışmamızda “Hayvan Kültü” ayrıca ele alınmış, özellikle elimizdeki malzemeyle ilgili olan hayvanların detaylı olarak incelenmesine çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKLERİN İNANÇ DÜNYASINDA YER ALAN HAYVANLAR

10. Eski Türk İnançlarında Hayvanlar ve Hayvan Kültü

Bütün eski inançlarda olduğu gibi, eski Türk inanç sisteminde de hayvanlar önemli bir yere sahiptir. Moğollarda ve Türklerde tösler tavşan, ayı, kartal, sincap gibi zoomorf şekiller altında tasavvur edilmiştir.¹¹

Anadolu coğrafyasında da gerek Türk insanının benimsediği din ve inanışlar, gerek ilişki içerisinde bulunduğu toplumların kültürleri, gerekse siyasi, coğrafi ve ekonomik yaşantısının etkileri bir “Hayvan Kültü”nün oluşmasına neden olmuştur. Bu kült, İslamiyet’in kabulünden sonra çok önemli bazı değişikliklere uğramasına rağmen, bugün de Anadolu Türk insanının inanç dünyasında varlığını sürdürmektedir.

100. At

Orhan Şaik Gökyay, atın Türkün hayatındaki yerini bir makalesinde şöyle anlatmaktadır: “Türklerin hayatında atın yeri, hiçbir başka varlıkla ölçülemeyecek kadar büyük ve önemli olmuştur. At, bu dünyada yalnız onun silah arkadaşı olduğu için değil, öldükten sonra da öteki dünyada her bakımdan kendisinden yararlanacağına inandığı için ayrı ve eşsiz bir değer taşımaktadır. Bundan dolayı atın türü ile ilgili inançlarda, destanlarda, efsanelerde, deyimlerde ve atasözlerinde kısacası hayatın her dönemecinde karşımıza çıkmasını olağan karşılamak gerekmektedir.”¹²

¹¹ Ünver Günay, Harun Güngör, Türk Din Tarihi, Laçın Yay., Kayseri, 1998, s.65

¹² Orhan Şaik Gökyay, “At Üzerine”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri, Ankara, 1973, s. 74.

At, Türk edebiyatın en esk türü olan destanlardan başlayarak hemen her türünde yer alan, Türk’le özdeşleşmiş bir varlıktır. Türk, ona o kadar değer verir ki, at, avrat ve silahla birlikte, onun başkasına emanet edemeyeceği, gözünden bile sakındığı üç kutsalını oluşturur. Türk edebiyatının en eski yazılı örneği olan Orhun Yazıtları’nda Kültigin’in savaşlarının anlatıldığı bölümlerde sadece Kültigin değil, onun başarılarının ortağı olan atlar da tek tek isimleriyle birlikte anılır. Manas, Ak Boz’u; Köroğlu, Kır At’ı; büyük İslam kahramanı Hz. Ali, Düldül’ü ile birlikte hatırlanır. Dede Korkut’taki kadın-erkek bütün kahramanlar da atlarıyla birlikte anılırlar. Bu vazgeçilemez birliktelik en güzel ifadesini Divanü Lugati-t Türk’teki “Kuş kanatın, er atın” atasözünde bulur.

Eskiden, Türklerde ve Moğollarda atın gökten inmiş olduğuna inanılırdı. Yakutlara göre ise kahramanların atları güneş âleminden gelmiştir. Bazı Türk boylarına göre de Apsatı adında atların bir tanrısı vardır. Bir de kanatlı ve kürekli atlar vardır ki, hem uçan hem de yüzen bu atlar Kafdağı’nın altındaki Süt Gölü’nde bulunmaktadır. Hızır ölümüne çare ararken bu atları görmüş, tutamamış, nihayet Süt Gölü’ne şarap dökerek onları sarhoş edip bir çiftini tutmuş, kanatlarını koparmış, bunları çiftleştirmiş, at nesli böyle türemiştir. Hızır’ın Kır veya Boz At’ı kanatlıdır, uçar gibi gider. İslam inanışları arasında yerleşen bir de şu efsane vardır: Tanrı, Âdem Peygamberi cennetten çıkararak dünya yüzüne gönderirken, kanatlı bir ata bindirdi. Âdem bu kanatlı atın tekrar uçarak cennete dönmesinden korktu, kanatlarını kırdı. Bundan sonra da atın kanatlarındaki kuvvet bacaklarına indi. Yine bu atın cennetten çıkarken dört gözü vardı. Kanatları kırıldığı için dünyada kalmak zorunda bulunan hayvan, kederinden o kadar ağladı ki, gözlerinin ikisi kör oldu, görmez hâle gelince de kurudular. Atların gözlerinin üzerindeki çukur, bu kuruyan gözlerin yerleridir.¹³ Şükrü Elçin, doğuşları ile ilgili efsanelere göre atları “Gök Tanrı”, “Rüzgâr- Hava”, “Mağara ve Toprak” ile “Su” menşeli¹⁴ olmak üzere dört grupta toplar.

Atın evcilleştirilmesi insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir. Atın kullanılması tarihçiler tarafından bir uygarlık alameti olarak görülmüştür.¹⁵ Atlara verilen değer dolayısıyla onlara özel mezarlar da yapılmıştır. Rumeli’ne ilk geçen Süleyman

¹³ Murat Uraz, Türk Mitolojisi, Düşünen Adam Yay., İstanbul, 1994, s. 145-146.

¹⁴ Şükrü Elçin, Halk Edebiyatı Araştırmaları II, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 502.

¹⁵ Ahmet Karadoğan, “Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü”, **Millî Folklor**, Sayı: 57, s. 110.

Paşa'nın Bolayır'da, her iki yanından deniz görünen türbesinde, kendisi, lalası ve atı, aynı kubbenin altında, bir arada yatmaktadırlar.

On iki yıllık Türk takviminde adı “Yund” olan at, Türklerin yas, ölü aşı ve gömme törenlerinde de özel bir yere sahiptir. Ölüyü atı ile birlikte gömmek Türklerde çok eski bir âdettir.¹⁶ Bu âdetlerin, Orta Asya'da gerek göçebe atlı kültürünü devam ettiren Türkler arasında olsun, gerek yerleşik hayata geçen Türkler arasında olsun hiç kaybolmadığını görürüz. Ata duyulan sevgi ve saygı gibi, Orta Asya'da ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar döneminde yazılmış olan iki temel esere; Kutadgu Bilig (1069) ve Divanü Lugati't Türk'e (1074) baktığımızda da bu gerçeği yakından görürüz. Kaşgarlı Mahmud pek çok Türk oymağını at sırtında gezmiş, onların söz varlıklarını toplayıp eserini vücuda getirmiştir. Eserde at ile ilgili zikredilen madde başlarına baktığımızda da bunların üç yüzden fazla olduğunu görürüz.¹⁷ Kutadgu Bilig'de ise at, çeşitli kullanımlarla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin at ulaşım aracıdır.

“turup çıktı andın sevinçlig bolup
atın mindi keldi evinge turup”

“Oradan memnun ve mesrur olarak çıktı; biraz sonra atına binip, evine döndü.”¹⁸

At, son derece önemli bir savaş aracıdır. At, vefalı bir hayvandır. Onun sahibinden beklediği tek şey yakınlıktır, sevgidir. Sahibinin okşadığı atın neler yapabileceğini şu atasözü çok güzel anlatmaktadır:

“erig ögse elgin kör arslar tutar atıg
atıg ögse yügrür uçarıg yeter”

“Askeri öğersen, eli ile aslan tutar; atı okşarsan koşar ve uçan kuşa yetişir.”¹⁹

Dede Korkut'ta, Bamsı Beyrek, zindandan çıkıncaya değin kendisini on altı yıl bekleyen atına:

“At dimezem
Sana kardaş direm
Kardaşımdan yeğ”

¹⁶ Gökyay, agm., s. 74-75.

¹⁷ Salih Demirbilek, “Kutadgu Biligde At Kültürü”, **Millî Folklor**, Sayı: 68, s. 135.

¹⁸ agm., s. 135.

¹⁹ agm., s. 136.

diyerek bir nevi Türk milletinin sözcüsü oluyor.²⁰

Yazılı ve sözlü birçok anlatıda olağanüstü ve olağandışı atlara rastlıyoruz. Bu anlatılarda ab-ı hayat içtikleri için ölümsüz olduğuna inanılan atlar vardır. Âdem Aleyhisselam'dan beri yaşadığına inanılan Battal Gazi'nin atı vardır. Sarı Saltuk daha sonradan bu atın binicisi olmuştur. Battal Gazi'nin atı gibi Köroğlu'nun Kır Atı'nın, Şah İsmail'in Kamer Tayı'nın da ab-ı hayat içtiğine inanılmaktadır. Hz. Ali'nin atı Düldül'ün de hâlâ savaşta olduğu inancı Kızılbaşlar arasında sürmektedir.²¹

Atların sahip olduğu olağanüstülükler yalnızca ab-ı hayat içip ölümsüz olmalarıyla da sınırlı değildir. Kazak, Tuva, Saha ve Altay Türklerinin destanlarında olduğu gibi bazı atların ayaklarında, yele ve kuyruklarında kılıç vardır.²² Bazı destanlarda ise atlar, yarı insan, yarı at şeklindeki olağanüstü varlıklardır. Destanlarda rastladığımız alp tipi atların kahramanların arkadaşı ve yoldaşı olmaları, savaşta onların en yakın yardımcıları olan bu atlara yarı insan olma özelliği kazandırır. Kahraman düşmanla savaşırken, atı da düşmanın atıyla âdeta savaşır. Tekmeleyerek, kemirerek düşmanın atını yenmeğe çalışır. Sonunda da kahraman atıyla birlikte bu mücadeleyi kazanır. Yenilgiye uğrayan sadece düşman değildir, atı da yenilgiye uğramıştır. Bir anlamda kahramanın kaderi atın kaderiyle birleşir.

Atın, kahramanın yoldaşı veya kader arkadaşı sayılması yalnızca savaşla sınırlı değildir. O yaralanıp sırtından düşen binicisinin başında bekler, tehlikelere karşı kahramanı uyarır. Bir çok hayvan gibi at da başta deprem olmak üzere felaketleri sezebilme hassasına sahiptir. Bu motif edebî türlerde biraz daha işlenerek atın, düşmanın hazırladığı tuzakları sezebilme noktasına kadar da gider.

At ile kahramanın birlikteliğinin ilk örneğini Oğuz Kağan Destanı'nda görürüz. Oğuz'un kırk gün içinde büyümesinin ardından ilk olarak yaptığı iş at sürülerini gütmek, ata binmek ve av avlamaktır. Türklerin o çağlarda çocuklarına ilk öğrettikleri şey ata binmektir. Oğuz'un doğumundan hemen sonra ata binmesi, ilk iş olarak da at sürülerini gütmesi Türk toplumunda ata verilen önemi en güzel şekilde ortaya koyan örneklerdir.

²⁰ Gökyay, agm., s. 74.

²¹ agm., s. 76.

²² Ali Abbas Çınar, "Türk Destanlarında Alp Tipi At", **Millî Folklor**, Sayı: 56, s. 154.

Türk'ün ekonomik ve sosyal hayatında atın önemli bir yeri olmasının yanı sıra, at yaradılıştan bazı özelliklere sahip olduğu; Tanrı'ya giden yolu kat ederek Tanrı katında bulunmuş olduğu için değerli, kutsal ve mitolojik bir hayvan²³ konumuna gelmiştir. O, Türk'ün hem ayrılmaz bir yoldaşı, hem de çok önemli bir geçim kaynağı olduğu için çeşitli inançlarda, ritüellerde, edebî türlerde yer almış ve Türk kültüründe önemli bir yere sahip olmuştur.

101. Kurt

Türklerin hayatında önemli bir yere sahip olan hayvanlardan biri de kurttur. Kurt, renklerine göre; *Bozkurt, Gök Börü, Ak Kurt, Kızıl Kurt*; Türk bayrak ve efsanelerinde ise *Börü, Börte, Börcü, Asena, Sina, Cina, Cine, Cino, Yaşka*²⁴ olarak adlandırılmaktadır.

Oğuz Kağan Destanı'nın hemen giriş kısmında Oğuz Kağan tasvir edilirken “billeri böri billeri teg” (beli kurt beli gibi) denmekte, belinin inceliği ile kurda benzetilmektedir. Aynı destanda Oğuz Kağan, halkını toplayıp onlara buyruk verirken “kök böri bolsungıl uran”(Bozkurt sesi bize savaş narası olsun) diye seslenmekte; fetihler sırasında Oğuz'un ordusuna Oğuz'un çadırına giren gök ışıktan çıkan gök tüylü, gök yelesi büyük bir erkek kurt yol göstermektedir ki, bu Tanrının Oğuz'a gönderdiği kutsal bir rehberdir.²⁵

Kurdun kutsallığı sadece bu destanla da sınırlı değildir. Göktürklerin “Türeyiş” efsanesinde kurt, ana olarak karşımıza çıkar. Bu efsaneye göre; hepsi öldürülen Göktürkler içinde, yalnızca on yaşında bir çocuk kalır. Lin memleketinin askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, ona acır ve onu öldürmezler. Yalnızca çocuğun ayaklarını keser ve bir bataklık içindeki otlar arasına bırakarak giderler. Bu sırada çocuğun etrafında dişi bir kurt peyda olur ve ona et vererek çocuğu besler. Çocuk, bu şekilde büyüdüktan sonra, dişi kurtla karı-koca hayatı yaşamağa başlar. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kalır. Göktürkleri mağlup eden ve hepsini kılıçtan geçiren Lin memleketinin kralı, bu çocuğun hâlâ yaşadığını duyunca onun da öldürülmesi için askerlerini gönderir. Çocuğu öldürmek için gelen askerler, kurtla çocuğu yan yana görürler. Askerler kurdu öldürmek isterler, fakat kurt onları görünce kaçarak Kao-ch'ang (Turfan) memleketinin kuzeyindeki dağa gider.

²³ Merdan Güven, “Oğuz Kağan Destanı'nda Hayvanlar”, *Millî Folklor*, 2003, Yıl: 15, Sayı: 57, s. 84.

²⁴ Uraz, age., s. 143.

²⁵ Ergin, age., s. 5- 8.

Bu dağda, derin bir mağara vardır. Mağaranın içinde de büyük bir ova bulunmaktadır. Ova, baştan başa ot ve çayırlarla kaplıdır. Kurt, dört yanı çok dik dağlarla çevrili olan bu mağaranın içine girer ve orada çocuğunu doğurur.²⁶

Uygur Türklerine ait olan Türeyiş Destanı'nda ise kurt, baba olma özelliğiyle karşımıza çıkar. Bu destana göre eski Hun beylerinden birinin çok güzel iki kızı vardır. Bu bey, kızlarının yalnızca tanrılarla evlenebileceğini düşünerek ülkenin uzak bir yerinde bir kule yaptırır ve iki güzel kızı bu kulede yaşamaya başlar. Hanın yakarışına dayanamayan tanrı Bozkurt şeklinde kuleye gelir ve bu kızlarla evlenir. Bu evlenmeden doğan Dokuz Oğuz– On Uygur çocuklarının sesi Bozkurt sesine benzer.²⁷

Göktürklerin ikinci büyük destanı olan Ergenekon Destanı'nda doğrudan kurt veya Bozkurt yoktur. Göktürklerin düşmanları tarafından tuzağa düşürülerek kılıçtan geçirildikleri, İlhan'ın oğulları Tokuz ile Kıyan'ın esir edildikleri yerden eşleriyle birlikte kaçarak daha sonra Ergenekon adını verdikleri bir vadiye geldikleri, Tokuzlar'ın ve Kayatlar'ın burada çoğaldıkları ve dört yüzyıl sonra artık sığmadıkları bu vadiden demir bir dağı eriterek çıktıkları anlatılır. Bu sırada Türklerin kağanı Börte Çene'dir ve bu Moğolcada Bozkurt demektir.²⁸

Bir Yakut efsanesine göre vaktiyle dünya çok soğukmuş. Ülker yıldızının gökte açtığı delikten soğuk rüzgârlar girer ve yeryüzündeki her şeyi dondururmuş. Bir gün büyük bir bahadır çıkmış ve elleri donmasın diye 30 çift kurt derisinden eldiven yapmış ve göğesini çıkararak Ülker yıldızının deliğini kapamış. Bunun için de yeryüzündeki havalar daha sıcak ve daha ılık olmağa başlamış. Bu efsane daha ziyâde kurt derisinin sağlamlığını göstermektedir.

Kurdun içinde yer aldığı inançlar değişik efsanelerde değişik biçimlerde de yer alabilmektedir. Bu efsanelerden birinde kurt astronomik bir sembol olarak kullanılmıştır. Küçük Ayı burcu bir arabayı çeken iki at ve Büyük Ayı burcu ise yedi kurttu. Eski Türk Mitolojisi'ne göre bu yedi kurt, durmadan Küçük Ayı burcunun iki kısırağını kovalarlardı,

²⁶ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar), TTK, Ankara, 1993, s. 22-23.

²⁷ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 28.

²⁸ age., 26- 27.

fakat atları bir türlü tutamazlardı. Zaten tutmuş olsalardı, göğün ve yerin düzeni bozulacak ve kıyamet kopacaktı.²⁹ Yakut Türklerinin efsanelerinde “Ay tutulması” olayı şöyle anlatılıyor: Ay dolun olup da gökte bir tepsi gibi parlayınca kurtlar ile aylar aya hücum edip ayı yiyorlarmış. Bu yüzden de ay tutuluyormuş. Bazı efsanelere göre de ay dolun oldukça kurtlar aya hücum ederek onu yiyorlarmış, fakat buna rağmen Tanrı, ayı yine diriltip olgunlaştırıyormuş.³⁰

Kurdun bu niteliği Anadolu halkının inançlarında da süre gelmiştir. Afyon bölgesinde derlenen bir anlatıya göre, Kurtuluş Savaşı’nın son safhalarında, o taraflardaki ordu kumandanlarından birine bir kurt kılavuzluk etmiştir. Bir başka anlatıya göre de kurdun aslı insandır. Bunlar dört kardeşmiş, en küçükleri kardeşlerine dağlarda kılavuzluk edermiş. Günün birinde kardeşler hayvan sürülerini paylaştıklarında, en küçüklerine bir şey vermemişler. Kurt kardeş: “Her rastladığım yerde hayvanlarınızı öldüreceğim.” diye and etmiş. Başka bir anlatıya göre kurtlar üç çeşittir: sarı kurt, kara kurt, boz kurt. Bunlardan ilk ikisi atlara ve eşeklere saldırır; boz kurt ise soyludur, yalnız koyunlara saldırır. Nizip’te Kurt Baba adlı tepede kırk tane in vardır. İnaniş’a göre bunların her birinde bir kurt mekân tutmuştur. Bunların bir babaları varmış, senede bir davar yermiş; ona kurşun atan çarpılmış. Baraklılar kurda “Hazret-i Ali’nin iti” diyorlar. Kurt, saldırdığı hayvanları boğazlar, kanını akıtarak öldürürmüş; onun için kurdun öldürdüğü koyunun eti yenilebilirmiş. Kurdun çeşitli azaları, derisi, dişi vb. türlü mazarratlardan korunmada kullanıldığı gibi insana bazı olağanüstü güçleri de kazandırılmış.³¹

Göktürklerde kurt, kağanlık, komutanlık ve yüksek memuriyet alameti olarak “altın kurt başlı bayrak” olarak kullanılmıştır. Çin, Göktürk Devleti yıkıldıktan sonra da, Batı Türkistan ile Batı İran’daki beyliklere altın kurt başlı bayrak vererek onların beyliklerini tanıdığını belirtmiştir. Bahaeddin Ögel’in ifadesiyle “Bu gelenek, büyük devletlerin bir çeşit birbirlerini tanımaları ile ilgili bir protokoldür”. Çin generali Liang Shih-tu Çin’e isyan ederek Göktürlere sığındığı zaman, Göktürk kağanı Shih-pi Kağan, Çin generaline kurt başlı bir bayrak ve “Tardu Bilge Kağan” unvanını verir. Daha sonra general Çin’de bir devlet kurar. Bu örnek Göktürklerin bir Çinli’ye Çin topraklarında bir devlet

²⁹ Ögel, age., s. 50.

³⁰ age., s. 51.

³¹ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 57.

kurdurtabildiğini göstermektedir, ancak Türklerin onu tanıması için “Kurt başlı bayrak” ile bir Türk unvanı da alması gerekiyordu.³²

Çok yoğun olmasa da kurt ve böri şahıs adı veya unvan olarak kullanılmıştır. İlhanlılar ve Timurlularda: *Kök Böri*; Memlüklerde: *Ak Böri*; Selçuklular ve Osmanlılar zamanında Anadolu’da: *Kurd*, *Ak Böri*³³ gibi kullanımlar vardır.

Anadolu’da, bugün hâlâ doğum öncesi, doğum sonrası uygulamalarda, isim vermelerde; evlilik, ölüm ile ilgili uygulamalarda, hastalıkların tedavisinde ve daha bir çok alanda kurdun fonksiyonunun devam ettiği görülmektedir.

102. Koyun

Daha önce de belirtildiği gibi Türklerin ekonomik hayatında hayvancılığın önemli bir yeri vardır. Türkler başta at sürüleri olmak üzere koyun ve sığır sürüleri beslerler ve bu nedenle de yazın yaylaklara çıkar, kışın kışlaklara inerlerdi. Küçükbaş hayvanlar içinde en çok koyun beslerlerdi. Koyun Türkler için sadece etinden, sütünden, derisinden ve yününden yararlanılan sıradan bir hayvan değil, inanç sistemlerinde de yeri olan önemli bir varlıktır. Bayramlarda, şölenlerde ve çeşitli kutlamalarda koyun kurban etmek eski bir gelenektir. Dede Korkut’ta bu “Koyundan koç kırdırtmak” şeklinde geçer.

Koyun, sözlü anlatılarımızda ilk kez Oğuz Kağan Destanı’nda karşımıza çıkar. Oğuz Kağan çadırını kurdurtur, çadırın iki yanına kırk kulaç yüksekliğinde iki direk dikilir ve bunlardan sağ taraftakinin üstüne bir altın tavuk konur, altına da bir ak koyun bağlanır. Sol taraftakinin üstüne bir gümüş tavuk konur, altına da bir kara koyun bağlanır. Oğuz Kağan burada şöyle seslenir: “Ben Gök Tanrı’ya borcumu ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum.”³⁴ “Destanın sonundaki bu bitiriş sahnesi, Oğuzlar’ın inançlarının simgesi gibidir. İki direk, mitolojilerdeki hayat ağacıdır. Hayat ağacı, kainatın ortasından geçtiğine ve içinde kutsal ruhun ve yaratıcı ruhun bulunduğu inanılan bir eksendir. Oğuz Kağan’ın kurultayında, diktirmiş olduğu iki direğin içinde de Tanrı’nın kutu bulunur, Gök Tanrı’ya iletilecek haberler için aracı olur. Ömrünü ve kendisine verilen görevleri tamamlamış olan

³² Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş VI, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1984, s. 15.

³³ Karadoğan, agm., s. 113.

³⁴ Banarlı, age., s. 20.

Oğuz Kağan, Gök Tanrı'ya haber göndermektedir. Direklerin üzerine konulan altın ve gümüş tavuklar, kuş cinsinden oldukları için, iki dünya arasında araç olarak kabul edilir. Koyun ise, şehit olmanın ve bilinçaltının simgesidir. Aynı zamanda, yeraltı ile yeryüzü arasında da habercidir.

Masallarımızda da yeraltı dünyasında kalan kahraman, iki kuş tüyünü birbirine sürter ve o anda karşısına çıkan siyah ve beyaz koyunlardan beyaz olanının üstüne binerek yeryüzüne çıkar. Beyaz koyun ve altın tavukla Gök Tanrı'ya, siyah koyun ve gümüş tavukla da yeraltı dünyasına haber gönderen Oğuz Kağan, yeryüzünde artık işinin bittiğini bildirmiş olur. O, artık Gök Tanrı ve kainat ile bütünleşecektir.”³⁵ Artvin yöresindeki bir efsaneye göre, birisi ak diğeri kara olan iki koçu bulunan bir kahraman, kara koçun kılını ak koçun kılına sürünce yedi kat yerin altına inebilmektedir. Ak koçun kılını kara koçun kılına sürünce yedi kat yerin üstüne çıkabilmektedir.³⁶

Bugün Anadolu'nun çeşitli yörelerinde koyun şeklinde mezar taşları vardır. Bu mezar taşları Anadolu'da Akkoyunlu ve Karakoyunlu devrinden itibaren görülmeye başlar ve 20. yüzyıla kadar devam eder. Akşehir'in Maruf, Afyon'un Kümbet ve Hayranveli, Seyitgazi'nin Ayvalı köylerinde de birer koç heykeli bulunmuştur. Koç ve koyun heykelleri ayakta veya çökmüş vaziyette tasvir edilmişlerdir.³⁷ Göktürkler defin merasimlerinde at ve koyun kurban ederler, bunların kafalarını kazıklar üzerine koyarlardı. VII. ve IX. asra ait kurganlarda da, ağaçtan yapılmış koyun heykelleri bulunmuştur. Bazı kurganlarda sözü edilen hayvanlar ölü ile birlikte gömülmüştür. Kül Tigin anıtının kutsal tapınağa girişinde, iki tarafta koçların sıralanışı bu hayvanın Türklerin ölü gömme âdet ve inançlarındaki yerini göstermektedir. Koç ve koyun heykellerinin gerek Kafkasya'da gerekse Anadolu'da Karakoyunlu ve Akkoyunluların yaşadıkları bölgede bulunması bu yörelere yerleşen kimseler tarafından kullanıldığını göstermektedir.³⁸

³⁵Bilge Seyidoğlu, “Oğuz Kağan Destanı'nda Mitolojik Motifler”, Türk Halklarının Edebî Geçmişi: Türk Destanları, Uluslararası Sempozyumu, Çağ Öğretim İşletmeleri Qafqaz Ü., Filoloji Fak., Bakü, 2004, s. 12-13.

³⁶Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Babil Yay., Ankara, 2006, s.32, 33.

³⁷Beyhan Karamağaralı, “Kültür Tarihimiz Bakımından Mezar Taşlarının Önemi ve İkonografisi”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (18-20 Aralık 1998), İstanbul, 1999, s. 35.

³⁸ Karamağaralı, agm., s. 36.

Koyun totem olarak da kabul edilmiş ve efsanelerde de yer almıştır. Türkistan'dan gelerek ilk defa kuzey Chileri arasında yerleşen bir efsaneye göre koyunlar yerden bitermiş. Yere koyun kemiği ekilecek olursa kuzular çıkarmış. Bu kuzuların göbeğinin yerden kopması içinse ürkütölmeleri lazımdır.³⁹

Koyun bazı yörelerde yağmur duası ritüellerinde de yer almaktadır. Bu tür uygulamalarda koyunun yer almasında insanların koyunu saf, masum ve bereketli olarak kabul etmelerinin etkisi olabilir. Zira Peygamber efendimiz bir hadisinde “Koyunculuk yapın, çünkü koyun berekettir.” buyuruyor. Yozgat'ta yapılan bir yağmur duasına göre öncelikle, yağmur duasına çıkılacağı halka duyurulur. Sığır ve koyun çobanlarına, göttükleri hayvanları ertesi gün öğle vaktinde çevreye yakın bir türbeye getirmeleri söylenir. Çoğunluğu çocuk olmak üzere köy halkı türbenin veya ermiş bir kişinin mezarı yanında toplanır. Koyun ve kuzular birbirlerini görünce meleşirler.⁴⁰ Uygulamanın sonunda ise getirilen kurban kesilir, koyun sürüsü kuzuya, sığırı danaya katılır. Kuzu ve danalar o gün bayram eder, insanlar ceketlerini ve şapkalarını ters çevirirler, sonra hep birlikte köye dönölür.⁴¹

Koyun ve keçi sosyal ve ekonomik yönden önemli bir yere sahip olmasına rağmen, Türklerin koyun ve keçi kelimelerini şahıs adı olarak pek tercih etmedikleri görölmektedir. *Koç*, *koçkar* ve *teke* kelimeleri seyrek de olsa şahıs adı olarak kullanılmıştır. Bu tercihte koçun ve tekenin gücü ve çevikliği etkili olmuş olmalıdır. Eski Uygur Türklerinde, *Koç*, *Koçkar*; Karakoyunlu ve Akkoyunlularda, *Kara Koç*; Karahanlılar ve Timurlarda, *Koç Hüseyin*, *Tekecik*; Memlük Türklerinde, *Altın Koç*, *Koçkar*; Selçuklular ve Osmanlılar zamanında Anadolu'da *Koçgar*, *Teke*⁴² şeklinde kullanımlar vardır.

Koyunun tam anlamıyla bir bozkır hayvanı olması, diğer hayvanlar gibi sürekli yeşil kalan otlaklara ve sulak alanlara ihtiyaç duymaması ve insanlara pek çok yönden hizmet vermesi, onun Türklerin günlük hayatında olduğu gibi inançlarında da yer almasını sağlamıştır.

³⁹ Uraz, age, s. 150.

⁴⁰ Hayrettin Rayman, “Yozgat Yöresinde Bazı Şamanik ve Kozmogonik İnançlar”, *Millî Folklor*, Sayı: 60, s. 90.

⁴¹ agm., s. 91.

⁴² Karadoğan, agm., s. 114.

103. Geyik

Türklerin hayatında geyik, bir av hayvanı olarak önemli bir yere sahiptir. Çeşitli Türk boylarında *keyik*, *bolan*, *buğu-bulan*, *maral*, *süğün*, *buğa* adlarıyla anılan,⁴³ başta eti olmak üzere postundan ve kemiklerinden yararlanan geyik güzelliği, inceliği, fedakârlığı, merhameti ile sevilen bir hayvandır.

Geyiğe de ilk defa Oğuz Kağan Destanı'nda rastlıyoruz. Destanda Oğuz, gergedanı yakalamak için geyiği yem olarak kullanır: “bir bugu aldı. şol bugunu dal nug çubukı birle ıgaçka bağladı, kitdi”⁴⁴ (Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti.).

Totem kabul edilen hayvanlar arasına da girmiş olan geyiğin, Türk mitoloji ve masallarında yeri büyüktür. Bununla beraber Türklere ait eski ve orijinal bir efsanede, Türklerin geyikten türediğine dair bir kayda rastlamıyoruz. Türk efsanelerinde yer tutan daha ziyade dişi geyiktir.⁴⁵ Dişilik ise doğurganlığın, bereketin ve narin olmanın bir ifadesidir. Cengiz Han'ın ilk atası “Gök-Kurt”, karısı ise “Kızıl veya Kızılımsı Geyik”tir.⁴⁶ Çağımızda derlermiş birçok efsanede geyiklerle düşüp kalkan kadın ve erkeklerin olağanüstü halleri anlatılır. Bu kişiler bir bakıma geyiklerin koruyucuları, sahipleri sayılırlar. Muğla'ya bağlı Ula'da derlenmiş bir avcı hikâyesinde, ihtiyarla bir kızın, bir geyiği kesip konukları olan avcıya yedirdikten sonra kalan kemikleri bir araya getirip hayvanı nasıl dirilttikleri anlatılmaktadır. Afyon'daki “Uzun-Kız” adlı yadır da geyiklerin çobanı ve koruyucusudur; geyik avcılarını sakatlıkla, ölümle cezalandırır. İbrada'da anlatılan avcı hikâyelerine göre avcılar silahlarını ateşleyecekleri zaman geyik sır olur ve yerinde sakallı, yaşlı bir adam belirirmiş. Bir gün bir avcı, dişi geyikleri sağan peri kızlarına rastlamış; hayvanlara ateş edince, vurulan geyiğin sahibi kız ona beddua etmiş, bu yüzden de avcının bir eli kurumuş. Başka bir avcı da bir kayanın çukurunda yoğurda benzer bir şey bulup yemiş. Meğer bu, geyiklerin sütünden yapılan yoğurtmuş ve adamın ağzı, çenesi yeşile boyanmış, hep öyle kalmış. Onun için de ona Yeşil-Ali derlermiş.

⁴³ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1991, s. 270.

⁴⁴ Ergin, age., s. 18.

⁴⁵ Ögel, age., s. 567.

⁴⁶ Esmâ Şimşek, “Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan Ana Geyik Efsanesinde Mitolojik Unsurlar”, **Millî Folklor**, Sayı: 26, s. 19.

Geyik için; “Merkeb’ül-evliya” (geyik ermiş kişilerin bineğidir), “Ejderha geyikten doğar.”denilmektedir. Diyarbakır’da Karaca Dağ’la ilgili bir anlatıda âdetâ bu sözün bir açıklaması vardır. Buralarda güzün bir dişi geyik Ülker yıldızını görünce ondan gebe kalırmış. İlkbaharda tulum gibi bir nesne doğurmuş, bunu tekmelermiş, tekmelermiş... O zaman içinden bir ejderha çıkarmış. İşte Karaca Dağ’ın başındaki bulutlar, kasırgalar bu ejderhalarmış; bunlar güzün yere inerler ve kışı dağdaki mağaralarda geçirirmiş, baharda da yeniden göğe çıkar, bulutlara karıştırmış.⁴⁷

Divan şiirinde geyik önemli bir benzetme unsurudur. Güç avlanmasından dolayı haşin dilberler, gözlerinin letafetinden dolayı güzel gözlüler, misk kokusu münasebetiyle de güzel kokular ona benzetilir. Anadolu efsanelerinde daha çok evliyalarla birlikte görülür. Mesela, Geyikli Baba, Bursa’nın fethinde geyik sırtında, süvari olarak savaşa katıldığı için bu adı almış, ömrünün sonunu kadar, Keşiş Dağları ormanlarında, geyiklerle birlikte yaşamıştır.⁴⁸

Geyik menkıbelerinde de sık sık görülür. Bu menkıbelerden birinde Kaygusuz Abdal, Alâiye beyinin oğludur ve adı da Gaybî’dir. Gaybî bir gün ava çıkar. Av sırasında rastladığı bir geyiğe ok atar. Ok, geyiğin koltuk altına saplanır. Gaybî yaralı geyiği kovalamaya başlar. Geyik ise kaçarak Abdal Musa’nın tekkesine gider ve içeriye girer. Sonunda Abdal Musa’nın huzuruna çıkan Gaybî geyiğini ister. Abdal Musa koltuğunun altına saplanmış olan oku çıkararak “Oğul, okun bu mu?” diye sorar. Gaybî attığı oku tanır ve Abdal Musa’nın ayaklarına kapanır. Daha sonra “Kaygusuz” mahlasını alan Gaybî tekkeden ayrılmaz.⁴⁹

Anadolu sahasında şahıs adı olarak kullanılmayan geyik, Geyikli Baba’da olduğu gibi zaman zaman lakap olarak kullanılmıştır.⁵⁰ Anadolu’da geyikle ilgili şu inançlar hâlâ yaşamaktadır:

1. Bazen tarlada işlerini yaparak, bazen sırtlarında taşıyarak, bazen de terk edilen çocukları koruyup besleyerek insanlara yardım ederler.

⁴⁷ Boratav, age., s. 58, 59.

⁴⁸ Şimşek, agm., s. 20.

⁴⁹ Türk Klasikleri, Kaygusuz Abdal, Hatayi, Kul Mehmet (Hayatı, Sanatı, Eserleri), Varlık Yay., İstanbul, 1962, s. 5.

⁵⁰ Karadoğan, agm., s. 113.

2. Özellikle veli tipindeki insanlar, istedikleri zaman geyik donuna girebilirler.
3. İlâhi tarafları olan geyikler, İslam dinine saldıran karşı güçlerle mücadele ederler.
4. Kendilerine zarar verildiğinde, acımasız bir şekilde insanlardan intikam alırlar.⁵¹

104. Kartal

Eski Türklerde totem olan kartal, Şamanist Türklerde töz olarak *Bürküt* adıyla geçmektedir.⁵² Yakutlarda saygı duyulan hayvanların başında kartal gelmektedir. İlkbahar ve güz mevsimleri kartalın temsil ettiği ruhun idaresine bağlıdır. Eski zamanlarda bu kuş güneş ve Gök Tanrı'nın sembolü olarak kabul edilmiştir.⁵³

Eski Türk boylarının kutsal sembollerini doğan ve kartal türünden yırtıcı kuşlar⁵⁴ oluşturmaktadır. Oğuz boylarının ongunları, yani kutsal sembolleri de doğan türlerinden meydana gelmekteydi.⁵⁵ Macarların ilk hükümdar ailesinin adı Lebedios'dur. Bu sözü, Macarca Liba, "kaz ve ördek" ve Rusçadaki Lebed , "kuğu" sözleri ile açıklayanlar vardır. Bu ilk hükümdar ailesinin yerine geçen Arpad sülalesi de "Kartal Boyu"ndandır.⁵⁶

Karların ve buzların erimesi Yakut inancına göre kartalın kanatlarını sallamasıyla alakalıdır. Yine Yakutların inancına göre en korkunç and kartal adıyla içilen andır. Kartalın adıyla yalan yere and içenlerin ocağı söner.⁵⁷

Yakut Türklerinin inanışına göre şamanlar, yer yüzüne bir kartal tarafından getirilirlerdi. Onlara göre, şaman olacak bir çocuğun ruhu, çocuk daha doğmadan bir kartal tarafından yenirdi. Bu ruhu yiyen kartal, bundan sonra güneşli bir bölgeye göç ederdi. Ortası büyük bir çayırılıkla kaplı olan bu bölgede, güneşin ışıkları solmaz ve her zaman pırıl pırıl parlardı. İneklerin ilk defa süte geldiği yer de, yine bu çayırılık alandır. Bu çayırın tam ortadaysa kırmızı bir çam ile bir gürgen veya kayın ağacı vardır. Kartal, bu ağaçların üzerine gelir ve yumurtasını bıraktıktan sonra gider. Yumurta bir süre ağaçların

⁵¹ Şimşek, agm., s. 20.

⁵² Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK, Ankara, 2006, s. 45.

⁵³ age., s. 46.

⁵⁴ Ögel, Türk Mitolojisi, C. 3, s. 75.

⁵⁵ age., s. 592.

⁵⁶ age., s. 595.

⁵⁷ İnan, age., s. 118.

üzerinde kaldıktan sonra yarılr, içinden bir çocuk çıkar. Ağaçların altında bir beşik vardır. Çocuk yumurtadan çıkar çıkmaz, hemen bu beşiğin üzerine düşer ve orada büyümeye başlar. İyi şamanlar kırmızı çam ağacı üzerindeki yumurtadan, kötü şamanlar ise gürgen ağacı üzerindeki yumurtadan çıkar. Yumurtadan çıkan bu şamanlar, hayatları süresince, “Kartal-Ana”ları tarafından korunurlar ve işlerinde bu kartaldan büyük yardım görürler.⁵⁸

Kartaldan veya doğandan türeme motifi çeşitli efsanelerde de gözükmektedir. Söylendiğine göre, Kırgız kabilelerinden birinin bir atası, bu atanın da üç karısı varmış. Bu üç kadından en küçüğü, gece uyurken rüyasında çadıra bir avcı doğanın geldiğini ve yatağının etrafında uçtuğunu görmüş. Sonra da nasıl olmuşsa kadın gebe kalmış. Bu Kırgız kabilesini idare eden reislerin hepsi bu kadının soyundan gelmişler.⁵⁹

Buryat Moğollarına ait bir efsaneye göre, eskiden hastalık ve ölümler yokmuş, fakat zamanla kötü ruhlar yeryüzüne çıkıp, insanlara kötülük getirmeye başlamışlar. Bunun üzerine de Tanrı, insanlara yardım etsin diye, gökten bir kartal göndermiş. Kartal insanlarla anlaşp, birleşmek istemiş, fakat ne o insanların ve ne de insanlar onun dilini ve düşüncesini anlayabilmişler. Kartal bakmış ki bu böyle olmayacak, çaresiz yine göğe dönmüş ve Tanrı’ya olduğu gibi her şeyi anlatmış. Tanrı, başka bir yol düşünmüş ve kartala şöyle bir tavsiyede bulunmuş: “İn yeryüzüne ve karşına çıkacak ilk insanı, senin dilini anlayabilecek bir şaman yap.” Bunun üzerine kartal, yine kanatlarını açmış ve yeryüzüne inmiş. Bir ağacın altında uyuyan bir kadın görmüş. Bu kadını kocasından ayırmış ve onunla yaşamaya başlamış. Kadın böylece kartaldan gebe kalmış ve sonra da kocasına dönmüş. Ayı ve günü dolduktan sonra kadın, bir erkek çocuk doğurmuş. Çocuk zamanla büyüyerek yeryüzünün en büyük şamanı ve bütün şamanların atası olmuş.⁶⁰

Türk mitolojisinde “kartal”la ilgili başka anlatılar da vardır. “Sibirya’da ve Altay bölgelerinde, şehirlerin veya yurtların yanına dikilmiş uzun bir sırık bulunur ve bu sırığın üzerinde de ağaçtan yontulmuş bir kuş resmi görülür. Bu kuşlara bilhassa Yakut Türklerinde ve onların komşuları Dalganlarda çok rastlanır. Sırığın tepesindeki bu kuşa, genel olarak “Gök Kuşu” derlerdi. Yakutlar ise bu kuşa, kendi lehçelerinde “Öksökü” adını verirlerdi. Onlara göre bu sırık da, “Göğün Direği” idi. Genel olarak bu kuş, “çift başlı bir

⁵⁸ Ögel, age., s. 595.

⁵⁹ age., s. 594.

⁶⁰ age., s. 596, 597.

kartal” şeklinde yapıldı. Kartalın niçin çift başlı olduğu da efsanelerden pek anlaşılmıyor. “Dünyanın Direği” dört köşe yontulmuş bir ağaçtı. Bu sırık göğe kadar uzanıyor ve gökte Tanrı’nın kuvvet ve kudretini temsil eden büyük kartala kadar ulaşıyordu. Onlar bu basit sırtığı, sembolik olarak öyle tasavvur ediyorlardı. Yakutların komşuları olan Dalgalara göre bu kuş, büyük kanatları ile yere açılan göğün kapısını insanlara kapamıştı. Bu kuşlar genel olarak koyu kırmızı bir boya ile de boyanmışlardı. Sembolik olarak yapılan yedi veya sekiz dallı gök sırtıklarının her dalı, göğün bir katını gösterirdi. Çift başlı kartalın oturduğu katta artık, Tanrının çocuklarının ruhları dolaşırdı. Çoğu zaman ruhlar, bir kuş şeklinde uçar dururlardı. Bir çocuk doğacağı zaman, bu kuşlardan biri inerek çocuğun ağzından ona ruh verirdi.”⁶¹

“Çift başlı kartal” arması, 11.yy.dan itibaren hem Anadolu’da hem de etrafta küçük devletler kuran Türklerin eserlerinde de yer almıştır. 1170-1197’ye kadar başta bulunan Sancar Atabeyi İmadeddin Zengi ve Takipçisi Gıbeddin Mecid’in namına darp edilen sikkelerde, 1208 tarihinde Artuklular’dan Nasreddin Mahmud’un inşa ettirdiği Uluban Kalesi’nin dış kitabesinin üst tarafında, 1965 yılı kazısında Beyşehir Kubadabad büyük sarayında bu arma yer almaktadır. Günümüzde ise Konya Müzesi’nde korunan çifte kartal arması⁶² vardır. Türklerin armalarında yer alan kartalların çift başlı olarak yapılmaları üzerine belirtilen görüşlerden biri, yedi başlı devler gibi kartalın çift başı ve gagasının gücü arttıracığı inancıdır.⁶³

Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan kartal, *Kara Kuş*, *Togrıl*, *Laçın*, *Sunkur*, *Çağrı*, *Çavlı*, *Turumtay*, *Balaban*⁶⁴ şeklinde de şahıs adı olarak kullanılmıştır.

105. Köpek

Türk takviminin 11. yılına ad olan ve Anadolu’da “it” de denilen köpek, insana sadakatiyle tanınan bir hayvandır. O, Anadolu’da kimi zaman olumlu, kimi zaman da olumsuz durumların habercisi olarak görülür.

⁶¹ age., s. 598.

⁶² Durmuş, agm., s. 40, 41.

⁶³ agm., s. 41.

⁶⁴ Karadoğan, agm., s. 113.

Mitoloji ve efsanelerde köpek kimi zaman “*Barak*” olarak geçmektedir. Barak adı verilen tüyleri çok ve uzun bu köpeği Sümerler kutsal olarak kabul etmişlerdir. Bu köpek çok hızlı koşar ve avı iyi yakalar. Şamanlar da Barak’a binerek göklere çıkarlardı.

Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz’un yendiği “*İt Barak*” kabilesinin totemi de kuştan türeyen bir köpektir. Kaşgarlı Mahmud, *Barak* sözünü açıklarken “ *Çok tüylü bir köpektir. Türklerin inancına göre, kerkes kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlar ve bunların üzerine oturur imiş. Bu yumurtalardan birinden çıkan Barak, köpekler içinde en iyi koşan ve en iyi av avlayan bir cins imiş. Öbür yumurtadan da başka bir yavru çıkarmış. Bu yumurta da o kuşun son yavrusu olurmuş.*”demektedir.⁶⁵ Kırgız efsanelerinde Sırttan adındaki köpek kendi cinsinin hükümdarı olan azgın bir hayvandır. Başka bir Kırgız efsanesinde görülen Kumayık adındaki köpek de çok yırtıcıdır. Elinden hiç bir yabani hayvan kurtulamaz. Başka bir efsaneye göre ise Kırgızlar bir kırmızı köpek ile bir Tatar prensinden türemiştir.

İnsan ve hayvanlarda bulunan “Süne” adındaki ruh, şamanlarla manevi kudreti yüksek olan bazı insanlara, bazen de köpeklere görünürdü. Büyük Tanrı Ülgen cansız olarak yarattığı ilk insanları, kötülük tanrısı olan kardeşi Erlik’in şerrinden korumak için bir köpeği bekçi koymuştu. Erlik bu köpeği kandırmış, cansız insanların yanına girebilmişti.⁶⁶

Orta Asya’daki Türk mitolojisinde genel olarak kurt dişi, köpek erkektir. Yalnızca Kao-çı’ların türeyiş efsanesinde kurdun erkek olduğunu görürüz. Çingiz-Han’la ilgili efsanelerde ise kurt veya köpeğe benzeyen sarı hayvan, erkektir. Tibet’de de köpek erkektir. Bu erkek köpek Çin padişahının kızı ile birleşerek Tibetlileri meydana getirmiştir.⁶⁷

“Karaorman Tatarlarına Göre İnsan ve Köpek” adlı mitte ise köpek hakkında şunlar anlatılır: Çok eskiden Payana, insan yaratır, fakat ona ruh veremez. Bunun üzerine o, can istemek maksadı ile büyük Kудay’a gitmeye karar verir. Kудay’ın yanına giderken de köpeğe: “Sen burada kal, havla ve dikkat et”der ve gider. Köpek orada kalır. Erlik gelir ve köpeği kandırmak maksadı ile onunla konuşmaya başlar: “Senin kılların yok, ben sana altın kıl vereceğim, sen de bana cansız insanı ver” der. Köpek altın kılları elde etmek

⁶⁵ Ögel, age., s. 191.

⁶⁶ Uraz, age., s. 152.

⁶⁷ Ögel, age., s. 195.

maksadı ile insanı ona verir, Erlik insanın üzerine tükürür. İnsana can vermek maksadı ile Kuday geldiği zaman Erlik kaçır. Kuday üzerine tükürülen insana bakar, fakat onu temizleyemez ve ters çevirir. Bu yüzden de tükürük insanın içinde kalır. Kuday köpeği döverek “Köpek sen fena olacaksın, insan sana ne isterse yapacaktır, seni dövecektir, öldürecektir. Sen tamamiyle bir köpek olacaksın” der.⁶⁸ Bilge Seyidoğlu’na göre köpeğin kılılı oluşunun menşei de bu şekilde açıklanmış olur.⁶⁹

Han-name’nin çeşitli rivayetlerinde de köpeğin adı geçmektedir. Nuh’un Ham, Sam, Yafes adlı üç oğlu ile bir de Vajile adlı bir kızı vardır. Nuh, Tufanda gemi yapan marangozlara kızını vermeyi vaat eder. Tufan bittikten sonra, gemiyi yapan üç marangoz Nuh’a bu sözünü hatırlatırlar. Nuh Peygamber bu sözü vermiş, fakat Tufandan sonra bu sözü yerine getirmek ona çok güç gelmiş. Bunun üzerine Tanrı Nuh’a Cebail’i gönderir ve bir eşekle bir köpek alıp, onları kızı Vajile ile birlikte bir adaya kapatmasını emreder. Nuh, Tanrı’nın emrini yerine getirir ve bir müddet sonra gidip odanın kapısını açınca, içeride birbirine benzeyen üç kızın oturduğunu görür. Nuh, bu üç kızı üç marangoza pay ederek verir ve merakla da sonucu bekler. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra, kızların çocukları olur. Nuh marangozlara sorar: “Hanım ve çocuklarınız nasıl?” Marangozlardan biri “Benimki çok huysuz ve sert” der. Nuh Peygamber içinden “Bu kız, köpeğin neslinden olmalıdır”⁷⁰ der.

Eski Türk edebiyatında köpeğin adı, ancak av köpeklerinden söz açıldığı zaman geçerdi. Mesela Manas Han ve oğulları ile ilgili destanlarda, kahramanların av kuşları ile av köpekleri, yanlarından ayırmadıkları en önemli arkadaşlarıydılar. İranlılar ise dünyayı bir “alaca köpeğe” benzetirlerdi. Onlara göre, dünyanın ve hayatın durmadan değişen devranı, bundan başka bir şeye benzetilemezdi.⁷¹ Bir Türk genci için, iyi bir av kuşu ile av köpeğine sahip olmak, en büyük bir gurur sebebiydi. Kutadgu Bilig’de:

“Uçarıyı uçurtmaz, senin avcı kuşların,
Yürüyenı yürütmez, alaca kör köpeğin.”denilmektedir.

⁶⁸ Seyidoğlu, age., s. 32.

⁶⁹ age., s. 33.

⁷⁰ Ögel, age., s. 379.

⁷¹ age., s. 563.

Bunun dışında Türklerde köpeğe pek itibar edilmemiştir. Hatta sadakatinden de fazla söz edilmez. Yaradılış Destanı'nda, onun Tanrı'ya bile nankörlük ettiği söylenmiştir.⁷²

Köpeğin arma olarak kullanımını Macaristan'da oturan Kuman Türklerinde görmekteyiz. Kumanlar Dinyeper ve Bug nehirleri arasında oturuyorlardı. İşte bu nehri temsil etmek üzere Kuman'ların armasında iki hafif dalgalı kalınca hat göze çarpmaktadır. Bu hatların arasında da Kuman'ların meşhur köpeklerinin resmi vardır.⁷³

Şahıs adı olarak köpek Eski Uygur Türklerinde: *İt Saman*, *İt Tahrân*, İlhanlılar ve Timurlularda: *İt Oğlu*, *İt Kulu*; Safavîlerde: *Köpek Sultan*; Selçuklular ve Osmanlılar zamanında Anadolu'da: *Köpek Oğlu*, *Barak Baba*⁷⁴ olarak geçmektedir .

Tüm bunlardan ve daha sonra yer vereceğimiz inanmalarla ilgili örneklerden de anlaşıldığı gibi, kült olarak önemli bir yere sahip olmasına rağmen köpeğe Anadolu'daki bazı inanmalarda olumsuz anlamlar yüklenmiştir.

106. Yılan

Anadolu'da *babaköş*, *bozyürük*, *kıvrık*, *çapar*, *emecen*, *yüğrük*, *mersin*, *uzun kız*⁷⁵ isimleriyle anılan yılan, Türk mitolojisinde önemli bir yer tutmuştur. Yılan merkez düşüncesini verir. Kuyruğunu ağzına alarak oluşturduğu daire tam bir hayat ve hareket sembolüdür. Yılan yeraltında, karanlık âleminde ebedî hayat ve gençlik bitkisine dokunarak yeniden hayat bulmuştur.⁷⁶

Cennette, ebedî hayat sembolü olan elmayı ilk kadın olan Havva'ya vererek ona doğurganlık, analık vasfının verilmesine sebep olmuştur. Yılan uzun süren kış mevsimi boyunca yeraltında, karanlıklar ülkesinde uyuduktan sonra ilkbaharda yeryüzüne çıkar, gömlek değiştirir. Bu hâlleri ve hareketleriyle ölüp yeniden dirilme düşüncesini temsil eder. Birbirlerine dolaşmış hâlleri üremenin sembolüdür. Düzgün bir halka şeklinde

⁷² age., s. 563.

⁷³ Durmuş, agm., s. 43.

⁷⁴ Karadoğan, agm., s. 114.

⁷⁵ Saadet Çağatay, "Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu", I. Uluslararası Türk Folklor Semineri (8-14 Ekim 1973), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, s. 367.

⁷⁶ Cahit Beğenç, Anadolu Mitolojisi, MEB, İstanbul, 1974, s. 72.

çöreklenmiş hâliyle, derisindeki halkalar ve hep açık duran gözünün içindeki halkalarla büyüleyici tesirler uyandırır. Kocakarların, güzel avrat otu ile evlenme çağındaki genç kızların göz bebeklerini büyüterek “ele gözlü dilber” haline getirmeleri, onları “seher”, “cazip”, “büyüleyen kadın” vasfına sahip etmeleri yılanla ilgilidir.⁷⁷

“Sümerler ve Elamlılarla ilgili kazılarda bulunmuş heykellerde boynuzlu yılanlar, kutsal ağacı koruyan, kapı bekçiliği yapan iri ve boynuzlu yılanlar görülmektedir ki, bunlardan yılanların koruyuculukla da görevli olduğu anlaşılmaktadır. Sümerlerce yılanların tanrısı olan Nin-Gişzida ile Papsukal da koruyuculukla görevlidirler. Etilerin Edimmu Hikâyesi’nde de büyük ve obur bir yılan geçmektedir. İlluankaş adındaki yılan da Eti ve Hitit efsanelerinde yer almaktadır. Volga Türklerince yılan uğurlu bir hayvandır. Sümer kahramanı Gılgamış sonsuz hayata erişebilmek için, denizin dibinden çıkardığı hayat otunu bir yılanla kaptırmıştır. Hitit efsanelerinde birden çok başı olan yılanlar vardır. Enuma-Elis Destanı’nda da korkunç yılanlar geçmektedir. Tabari’nin birinci cildinde, Türkler arasında anlatılan efsanelerden biri şöyledir: “Başı inciden, vücudu kızıl altından, gözleri yakuttan bir yılan yaratılmış. Ona göklerin en yüksek tabakası olan büyük ve kutsal yere yedi defa sarılması emredilmiş, o da sarılmış. Bu yılan o kadar uzunmuş ki orayı yedi defa dolandığı halde yarısı hâlâ göğün en üst katından yere doğru asılı durmaktaymış. Bu yılanın dört başı ve her başında yediyüzbir yüzü, her yüzünde bin ağzı, her ağzında bir dili, ayrıca seksenbir de boynuzu varmış.”⁷⁸

Kozmik âlemden önce Ap-su ile Tiamattan Mummu denilen hüviyetsiz ve acayip bir kudret türemiştir. Bunlardan biri dişi biri de erkek iki büyük yilandır. Bu yılanların evlenmesiyle gökler, yerler meydana gelmiştir.”⁷⁹

Yılanın Anadolu inançlarında da önemli bir yeri vardır. Bazı yörelerde evlerin koruyucu iyeleri olduğuna inanılmaktadır ki, bu iye genelde yılan, özellikle de kara yılan şeklinde tasavvur edilmiştir. Kara renkte olan “ev iyesi yılan” öldürülmez. Onun evdeki diğer zehirli yılanları öldürdüğüne, böylece ev halkını koruduğuna inanılır. Bundan başka bir de sarı yılan vardır ki, Dede Korkut’ta “Sarı yılan sokmadan, ağca tenim kalkar şişer.” şeklinde iki yerde geçer. Bunu Bahaeddin Ögel, “Sarı yılanların çok zehirli ve korkunç

⁷⁷ age., s. 73.

⁷⁸ Uraz, age., s. 154.

⁷⁹ age., s. 18.

olduklarına dair herhangi bir bilgimiz yoktur. Bu, geleneklere dayanan, bir söyleyiş olsa gerektir.”⁸⁰ şeklinde açıklar.

Ev iyesi yılanlarla ilgili olarak Konya’da anlatılan bir efsane şöyledir: “Ahşap evlerinin çatısında bir yılan ailesinin yaşadığını bilen evin sahibi, yukarıdan gelen şiddetli çatırtı ve sürtünmelere önce bir anlam veremez. Evin beyi, o gün evde olan bitenleri sorunca karısı, çatıdan sabahleyin içinde iki üç solucan bulunan bir sepet indirdiğini anlatır. Kadının solucan zannettiği, aslında yılan yavrularıdır. Sabah olunca yavrular bulunup sepetin içinde çatıya konur. Sabaha kadar süren çatırtı ve çığlıklar kesilir. Ardından da yılanın bütün testileri kırdığını, madeni bir su kabı olan güğümü dökkebilmek için sarstığını görürler. O zaman yılanın evlat acısıyla bütün suları zehirlediğini anlarlar. İnsan ve yılan ailesi karşılıklı mutlu olurlar.”⁸¹

107. Diğer Hayvanlar

1070. Kuşlar

“Altay Yaratılış Miti”nde Tanrı yani Kудay ile kişi *kara kaz* şekline girip uçmaktadırlar. “Evvelce yalnız su vardı. Yer, gök, ay ve güneş yoktu. Tanrı(Kuday) ile kişi vardı. Bunlar *kara kaz* şekline girip su üzerinde uçuyorlardı. Tanrı hiçbir şey düşünmüyordu. Kişi rüzgâr çıkarıp suyu dalgalandırdı ve Tanrı’nın yüzüne serpti. Bu kişi kendisinin Tanrı’dan büyük olduğunu sandı ve suyun içine dalıverdi.”⁸²

“Lebed Tatarlarına Göre Dünyanın Yaratılışı” adlı mitte ise Tanrı’nın cisminden bahsedilmez. Burada *ak bir kuğudan* söz edilir. “Önce her taraf su idi ve hiçbir tarafta toprak yoktu. O zaman Tanrı suya *ak bir kuğu* kuşu göndererek bir gaga dolu su getirmesini emretti.”⁸³

“Tanrı geldi. Erlik’in körük, çekiç ve örsünü alıp ateşe attı. Körük bir kadın, çekiç bir erkek oldu. Tanrı bu kadını yakalayıp yüzüne tükürdü. Kadın bir kuş olup uçu. Bu kuş eti

⁸⁰ Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş VI, s. 482.

⁸¹ Muharrem Kaya, Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye’deki Efsanelerde İzleri, Bağlam Yay., İstanbul, 2007, s. 97.

⁸² Seyidoğlu, age., s. 20.

⁸³ age., s. 21.

yenmez, tüyü yelek olmaz. Bu “Kurday” denilen kuştur. Tanrı erkeği yakalayıp yüzüne tükürdü. O da bir kuş oldu. Bu da “Yalban” denilen kuştur.”⁸⁴

Şamanist Türk boyları arasında söylenen Tufan Efsanesi’nde de çeşitli hayvanlardan bahsedilir. “Nihayet sular çekilmeye başladı. Dağların tepeleri göründü. Gemi, Çomgoday ve Tuluttu dağlarında karaya oturdu. Suyun derinliğini öğrenmek için Nama *kuzgunu* gönderdi. Kuzgun dönmedi. *Kargayı* gönderdi, o da dönmedi; *saksağanı* gönderdi, o da dönmedi. Nihayet *güvercini* gönderdi. Nama ona kuzgun, karga ve saksağanı görüp görmediğini sordu. Güvercin bunları gördüğünü, her üçünün de leşe konup gagaladıklarını haber verdi. Nama “Onlar kıyamete kadar leş ile geçinsinler, sen benim sadık hizmetçim oldun; kıyamete kadar benim evlâdımla beraber yaşa”⁸⁵ dedi.

“Kaf Dağı” mitinde dünyayı yerinde tutan Kaf Dağı anlatılmaktadır. Bu mitin merkezinde ise mitolojik bir hayvan yani *Anka kuşu* vardır: “Kaf Dağı arzın bütün dağlarının anasıdır. Diğer dağlar Kaf Dağı’na yeraltı dalları ve damarları ile bağlıdır. Tanrı bu bölgeyi yok etmek isteyince bu dağlardan birini harekete geçirirdi. Bu durumda yer sarsıntısı yapardı.” Meşhur Anka kuşu da bu dağın üzerinde durur, oradan her tarafa hükmederdi.⁸⁶ Kuşların kanatlı hayvan olmaları ve uçmaları onların bu dünya ile diğer dünya arasında haber getirip götürdükleri düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

Yeni evli iki genç birbirlerinden ayrılmışlar. Bir türlü kavuşamamışlar. Tanrı onları kuş yapmış, ishak kuşu olmuşlar; feryatları ayrılık acısını anlatırmış.⁸⁷

Çok eskiden kırlangıç kuşu çalışkan bir öğrenciymiş. Günün birinde okuldan eve giderken, taşın dibinde koca bir yılan görmüş. Yılan çocuğun üstüne üstüne gitmiş. Çocuk yerden dal almış. Yılan yine çocuğun üstüne üstüne gitmiş. Çocuk Allah’a dua etmiş: “Allah’ım beni bir kuş yap da insanoğlunun evine sığınayım. Çocuğun duası kabul olmuş. Allah çocuğu kırlangıç kuşu yapmış. Çocuk kırlangıç kuşu olunca: “Sen artık beni

⁸⁴ age., s. 23.

⁸⁵ İnan, age., s. 22.

⁸⁶ Seyidoğlu, age., s. 27.

⁸⁷ Boratav, age., s. 63.

yakalayamazsın, çünkü ben insanoğlunun evine sığınırım.” demiş. O günden sonra, kırlangıç kuşu her bahar, evini insanoğluna yakın yaparmış.⁸⁸

Avcının biri bir ağaçtaki güvercini vurmak için üç defa nişan alır. Her seferinde ağaçtaki güvercin insan olarak şekillendiğinden vazgeçer. Hayal gördüğünü zannederek dördüncü defada tetiği çeker, ancak hemen bayılır. Avcıya nefes etmesi için Gazali’ye götürürler. Yolda, ayılan adamı gören Gazali, göğsünü açarak “Bak beni ne hâle koydun” der. Gaziantep’te avcılar güvercinleri avlamaz, onları Gazali’nin koruduğuna inanırlarmış.⁸⁹

Genç bir gelin olan ibibik aynanın karşısında saçını tararken kayınpederi tarafından görülür, çok utanır. Allah da onu ibibik kuşu yapar. Başındaki kepez o tarakmış.⁹⁰

Bülbülün güzel sesinin kökeni, dinî bir mahiyet kazandırılarak bir Sivas efsanesinde şöyle anlatılır: Hz. İbrahim, ateşe atılınca, bülbül ateşi söndürmek için gagasıyla su taşır. Diğer kuşların, gagasının küçük olduğunu, kocaman ateşi söndüremeyeceğini söylemelerine rağmen devam eder. Onlara elinden gelenin bu olduğunu, ateşi söndüremese bile bu uğurda yanacağını söyler. Bu olaydan sonra bülbüle ödül olarak güzel sesi verilir.⁹¹

Çok eski zamanlarda, bir padişahın hanımı kuş tüyünden yatak istemiş. Hanımını çok seven padişah, hanımına kuş tüyü yatak yaptırmak için, ülkenin dört bir yanına tellal göndermiş. Kuşların dilinden anlayan bir kişi aratmış. Uzun aramalardan sonra, kuşların dilinden anlayan bir adam bulunmuş. Padişah bu adama emir vermiş: “Bütün kuşları çağır, gelip tüylerini döksünler.” Adam bütün kuşlara padişahın emrini iletmış. Baykuşun dışında bütün kuşlar, çağrıya uyup gelmişler ve tüylerine dökmüşler. Daha sonra padişah herkes gelsin, tüylerine alsın demiş. Yarasa vardır gece kuşu, o gelmiyor. Çıplak kalıyor. Ona tüy kalmıyor. Ona: “Sen gündüz uçma gece uç, vaktinde gelmedin” diyor. Yarasa tüylerini dökerek çırl çıplak kalıyor. O zamandan sonra da yarasanın tüyü bitmemiş. Padişah koca kafalı baykuşu huzuruna çağırılmış ve sormuş: “Koca kafalı sen neden emre uyup tüylerini

⁸⁸ Mehmet Naci Önal, Muğla Efsaneleri, Muğla Ü. Yay., Muğla, 2003, s. 123.

⁸⁹ Behiye Köksel, “Gaziantep Efsanelerinde Şekil Değiştirme Motifi Üzerine”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Adana Valiliği Yay., Adana, 1999, s. 490.

⁹⁰ agm., s. 493.

⁹¹ Kaya, age., s. 137.

dökmedin?” Baykuş padişahın bu sualine: “Bir padişah avradın sözünü tutarsa, bir kuşa dahi sözü geçmez olur.”⁹² diye cevap vermiş.

Kafirlerin elinden kaçarak bir kavağa saklanan Hz. Ali’yi gören keklik kafirlere haber verir. Kafirler Hz. Ali’yi bulup yaralarlar, keklik de kanından içer. Allah, bir insan olan kekliği bir kuşa çevirerek cezalandırır.⁹³

1071. Balık

Yakut Türkleri Baykal Gölü’ne büyük bir önem verirlerdi. Onlara göre Baykal gölünün derinliklerinde büyük bir balık yaşar ve bu balığa da Arağıt Balığı denirdi. Bu adı kısaltarak, sadece Arat Balık diyenler de vardır. Yine Yakutlar Baykal gölüne Arağıt Bayağal adını da verirlerdi. Bu balığın adının bu efsanevî ve kutsal balıktan mı alındığını iyice bilemiyoruz. Yakutlara göre doğudan doğan güneş, dünya üzerinde dönerek Baykal gölünün içinde batarak kayboluyor ve ertesi gün yine çıkıyordu. Onlara göre Baykal gölünün dibini, dünyanın tabanını ve kıyıları da dünyanın kıyılarıydı.⁹⁴

Dünyanın bir *balık* üzerinde durduğunu anlatan bir inanış da vardır. Güney Sibiry’a da söylenen Türkçe destanlarda da bu inanışı açık olarak görüyoruz. Onlara göre: “Dünyanın altında kırk boynuzlu bir öküz ile Kiro- Balak adlı büyük bir balık vardı. Bunlar zaman zaman yeryüzünde yaşayan insanlardan kurban olarak çocuk isterlerdi. Ataman adlı bir şaman bunların kurban isteğini yeryüzüne iletince, altmış çocuk bağlanarak, kurban edilmek üzere hazırlanmıştı.”⁹⁵

Yakut Türklerine göre Doydu-Balıga denen bu dünya balığının ağzı, gırtlığının altında ve gözü de ensesinde idi. Yakutlar aynı balığa Ölüg-Balıga, yani “Ölüm Balığı” veya da “Ölüm Yeri Balığı” da derlerdi. Yine Yakut efsanelerine göre ise, bu balığın bel kemiği tersine çevrilmişti.”⁹⁶

⁹² Önal, age., s. 138.

⁹³ Köksel, agm., s. 492.

⁹⁴ Ögel, Türk Mitolojisi I, Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar, TTK, Ankara, 1993, s. 439.

⁹⁵ age., s. 440.

⁹⁶ age., s. 440.

Tanrı, Mangdeşire'ye şöyle seslenir: “Mangdeşire, sen ruhlarla savaş! Sana güç gelirse benim adımı çağır! İnsanlara iyi şeyleri öğret. Oltayla balık avlamak, sincap(tiyin) vurmak, hayvan beslemek sanatlarını öğret.”⁹⁷

1072. Ayı, Domuz, Deve, Yılan, Keçi, Kısarak, İnek ve Kurbağa

Ayı aşermekte olan bir kürt gelinidir. Bir gün canı kebab ister, ölen bir katırın etini kebab edip yerken kayınpederi tarafından görülür. Utancından hayvan olmayı diler, ayı olup dağa çıkar.⁹⁸

Erlik “Ben ölmüş adamların canlarını alacağım” dedi. Tanrı: “Ben onları sana vermeyeceğim, kendin yarat” dedi. Erlik eline çekiç, körük, örs aldı. Bir vurdu *ayı* çıktı, bir vurdu *domuz* çıktı, bir vurdu Albıs (fena ruh) çıktı, bir vurdu *deve* çıktı.⁹⁹ W.Radloff’un tespit ettiği bir metinde ise bu hayvan isimleri *kurbağa, yılan, ayı, domuz* ve *devedir*.¹⁰⁰

“Zoomorf Tanrılar” at, kurt, yılan, boğa, arslan gibi bir takım hayvanlar şeklinde olan, ya da hayvanlara ait bazı unsurlarla kompozisyon edilerek düşünülen tanrılardır. Örneğin Sümerlerin “Darak” isimli tanrısı keçi ayaklıdır ve bereketin, ormanların tanrısı sayılır.¹⁰¹ Sümerler’e göre Ea, yarı balık, yarı keçi şeklindedir. İnsanlara çeşitli sanatları öğreten, krallara akıl ve zekâ veren O’dur. Hem suda hem karada yaşadığı için bu şekilde düşünülmüştür.¹⁰² Nin-sun, Sümer kahramanı Gılgamış’ın anası olan tanrıçadır. Yabani inek şeklindedir.¹⁰³ Ayısıt yaratıcı, bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlar zümresine denir. Bunlardan bazıları insan yavrularını ve dişi hayvanları korurlar. Yakutların inanışlarına göre Ayısı’tlar gökten, gümüş tüylü beyaz kısarak suretinde inerler. Yele ve kuyruklarını kanat gibi kullanırlar.¹⁰⁴

⁹⁷ Seyidoğlu, age., s. 24.

⁹⁸ Köksel, agm., s. 492

⁹⁹ Seyidoğlu, age., s. 23.

¹⁰⁰ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK, Ankara, 2006, s. 18.

¹⁰¹ Uraz, age., s. 55.

¹⁰² age., s. 56.

¹⁰³ age., s. 80.

¹⁰⁴ age., s. 76.

1073. Köstebek

Bir inanışa göre, köstebeğin aslı insanmış. Yahudi ile Müslüman arasında bir toprak kavgası olmuş. Müslüman, tarlanın kendi malı olduğuna tanıklar getirmiş, ama Yahudi direnmiş ve kimin malı olduğunun tarladan sorulmasını istemiş. Gizlice bir adamını tarlaya gömmüş. Kadı: “Sen kiminsin?” diyince tarladan: Yahudi’nin sesi gelmiş. Tanrı yalancı tanığı köstebeğe dönüştürmüştü.¹⁰⁵

1074. Şempanze (Şadı)

Şempanze vaktiyle boyacılık eden bir insanmış. Yalan söylediği için Allah’ın öfkesine uğrayıp şadıya (şempanzeye) dönüşmüştü. Bu arada kırmızı boyalı elini arkasına sürdüğü için arkası o rengi almış.¹⁰⁶

1075. Tavşan

Tavşan vaktiyle eşekmiş. İnsanların elinden eziyet çektiği için “Allah’ım ne olur beni bu halden kurtar” diye dua etmiş. Duası üzerine tavşana dönüştürülmüştü. Kulaklarının uzunluğu bundanmış.¹⁰⁷

1076. Kaplumbağa

Kaplumbağa eskiden adil bir tartıcıymış ve değirmende çalışıyormuş. Bir gün tartıda hile yapmış, halk kaplumbağaya beddua etmiş, Allah da bir kefesini taş yapıp onun sırtına yüklemiş.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 63.

¹⁰⁶ Köksel, agm., s. 490.

¹⁰⁷ agm., s. 492.

¹⁰⁸ Ali Çelik, “Afganistan’daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 176.

1077. Maymun

Maymun eskiden, annesinin sözünü dinlemeyen, ona sürekli hakaret eden bir insanmış. Yine bir gün annesine karşı gelip küfredince annesi de ona beddua etmiş ve genç maymun haline gelmiş.¹⁰⁹

1078. Fare, Kirpi

Nuh peygamberin gemisinden inerken, dünya yüzüne çıkan domuz hapşırır. Bu hapşırmadan kirpi oluşur. Kirpi hapşırır fare oluşur. Bu nedenle de bu üç hayvanın burunları birbirine benzer.¹¹⁰

1079. Katır

Çam ağacının cehennemde odun olmayı kabulünden sonra, odunları taşıyacak bir hayvan lazım olmuş. Sırayla bütün hayvanlara: “Cehennemde odunları sen taşır mısın?” diye sormuşlar. At, eşek, deve gibi bütün yük hayvanları: “Biz insanları yakacak odunu taşımayız” derken, katır bu teklifi kabul etmiş. Peygamber, insanları yakacak olan odunu taşıyacak katıra: “Senin zürriyetin kesilsin “ diye beddua etmiş. Peygamberin bu bedduasını alan katırın zürriyeti kesilmiş ve bir daha da doğuramamış.¹¹¹

11. Kur’an-ı Kerim’de Hayvanlar

Türkler, geçmişte inandığı dinlerden ve pratiklerden elde ettiklerini İslamiyet’i benimsediklerinde de korumuşlardır. Yeni bir din dairesine giren bir toplumun eski inançlarını tamamen yok saymaları da beklenemez. Bu durumun temel nedeni belki de bu inançların toplumsal hayata, gelenek ve göreneklere vs. yansımastandır.

Biz de Anadolu’da hayvanlar etrafında oluşan inançları tespit ederken, bu inançlarda İslamiyet’in ve onun yüce kitabı Kur’an-ı Kerim’in etkisi olabilir ve Kur’an-ı Kerim bazı

¹⁰⁹ agm., s. 176.

¹¹⁰ Önal, Muğla Efsaneleri, s. 144.

¹¹¹ age., s. 150.

inançların kaynağını aydınlatır düşüncesiyle, buraya, benzetme amacı güdülerek kullanılan hayvan isimleri dışındakileri almayı uygun bulduk.

110. Kuşlar

“Gök boşluğunda Allah buyruğuna boyun eğerek uçan kuşları görmezler mi? Onları boşlukta tutan ancak Allah’tır. Şüphe yok ki bunda iman edecek bir millet için nice ibretler vardır.”¹¹²

“Süleyman, (babası) Davud’a varis oldu(ilmini aldı) ve şöyle dedi: ‘Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize herşeyden bolca verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.’ Süleyman’ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı. Hepsi topluca gidiyorlardı.”¹¹³

111. Ebabel Kuşu

Fil Suresi’nde “Ey Muhammed! Kabe’yi yıkmak isteyen fil sahiplerine (fillerle techiz edilmiş Necaşi ordusuna) Rabbinin ne ettiğini görmedin mi? Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı? Onların üzerlerine sürüler halinde ebabel kuşları gönderdi. Onlara siccil’den (pişmiş çamurdan) taşlar atıyorlardı da Rabbin, onları (kurtlar tarafından kemirilip doğranan) yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi.”¹¹⁴ buyurulmaktadır.

Bu surenin açıklaması şöyledir: *Yemen’deki Habeşistan valisi Ebrehe, San’a’da da bir kilise yaptı. Niyeti, burayı Kabe yerine koymak ve hacıları buraya çekmekti. Ancak Kinane kabilesinden bir adam, geceleyin gidip de kilisenin içini kirletince, Ebrehe bu duruma çok kızdı. Karşılık olarak Kabe’yi yıkmaya and içerek ordusuyla yola çıktı. Filleriyle birlikte Kabe yakınına varınca, Ebabel kuşları tarafından üzerlerine bir takım taşlar atılarak, helak olundular.*

¹¹² Nahl Suresi 79. Ayet, s. 276.

¹¹³ Neml Suresi 16.,17. Ayetler, s. 379.

¹¹⁴ Fil Suresi, s. 603.

112. Hüdühüd

“Süleyman kuşları araştırarak: ‘Hüdühüd’ü neden göremiyorum, yoksa kayıplarda mı? Bana apaçık bir delil getirmelidir; yoksa onu ya şiddetli bir azaba uğrattırım yahut keserim’ dedi. Çok geçmeden Hüdühüd gelip Süleyman’a şöyle dedi: ‘Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe’den (Yemende’ki bir memleketten) gerçek bir haber getirdim.’”¹¹⁵

113. Karga

“Sonra Allah, kardeşinim ölüsünü nasıl gömeceğini göstermek üzere, ona yerleri eşeleyeyen bir karga gönderdi. Kabil: “Bana yazıklar olsun. Kardeşimin ölüsünü gömmede şu karga kadar olamadım” dedi ve ettiğine pişman olanlardan oldu.”¹¹⁶

114. Arı

“Rabbin bal arısına: “Dağlardan, ağaçlardan ve insanların senin için yapacakları kovanlardan kendin için evler edin, sonra meyvelerin hepsinden ve de rabbinin (bal yapmada) sana gösterdiği yaylım yollarına çık” diye vahiy etti. O arıların karınlarından (ağızlarından) insanlar için şifa olan çeşitli renkli bal çıkar. İşte bunda da düşünecek bir toplum için elbette büyük bir alamet var.”¹¹⁷

115. Balık

“(Habibim sana gelen) O Yahudilere deniz kenarındaki kasabada oturan halkın başına gelen felaketi sor. Hani onlar kendilerine cumartesi günü balık avlamak yasak edildiği halde bu emri çiğneyerek Allah’ın yasağına tecavüz ediyorlardı. Çünkü ibadet için tatil yaptıkları cumartesi günleri balıklar sürü ile yanlarına geliyorlardı. Cumartesi tatili yapmayacakları gün ise gelmiyorlardı. Biz onları emirden çıktıkları için böylece deniyorduk.”¹¹⁸

¹¹⁵ Neml Suresi 20., 21., 22. Ayetler, s. 3.

¹¹⁶ Maide Suresi 31. Ayet, s. 114.

¹¹⁷ Nahl Suresi 68., 69. Ayetler, s. 275.

¹¹⁸ Araf Suresi, 163. Ayet, s. 172.

Bu surenin açıklaması şöyledir: *Allah Teala İsrailoğulları'na Cumartesi günü avlanmayı yasaklamış, bu güne ta'zim etmelerini emretmişti. Dolayısıyla balıklar o gün su yüzüne çıkar serbest yüzerlerdi. Diğer günlerde ise balıklar durumu sezdikleri için su yüzüne çıkmazlardı. Bu durum Allah'ın bu imtihanı idi. Fakat İsrailoğulları bu imtihanı kazanamadılar ve cumartesine saygısızlık gösterip balıkları o gün avlamaya başladılar.*

116. Buzağı

“Yahudilerden bazı kimseler önce Musa'ya iman edip sonra buzağıya taparak kafir oldular. Arkasından tevbe ederek Tevrat'a iman ettiler. Sonra İsa'yı inkar ettiler. En sonunda da peygamberi tanımayıp küfürde ileri gittiler. Allah onları mağrifet edecek değil, doğru yola iletecek değil.”¹¹⁹

“Tur Dağına çıkan Musa'nın ardından milleti, süs eşyalarından, canlıymış gibi böğüren bir buzağı heykeli yaparak onu Tanrı edindiler. O buzağının kendisiyle konuşamadığını ve yol da gösteremediğini göremediler mi ki onu Tanrı edinip kendilerine yazık ettiler.”¹²⁰

Bu surenin açıklaması şöyledir: *Hız. Musa'nın Tur'daki kalma müddeti 10 gün uzatılınca, İsrailoğulları'ndan Samiri adında bir sanatkar, zinet takımlarını toplayarak bir buzağı heykeli yaptı ve “Sizin de Musa'nın da tanrısı budur. Fakat Musa tanrısını unuttu” dedi. Buzağı öyle bir ustalıkla yapılmıştı ki, içine rüzgâr girdiğinde canlı imiş gibi böğürüyordu.*

117. İnek

Bakara Suresi'nde “Biz buyurmuştuk ki: “Öldürülene ineğin bir parçası ile vurun. (vurunca ölü dirildi.) İşte, Allah size ölüleri diriltecek kudretini gösterir. Umulur ki akıllanırsınız.”¹²¹ buyurulmaktadır.

¹¹⁹ Nisa Suresi, 137. Ayet , s. 10.

¹²⁰ A'raf Suresi, 148. Ayet, s. 169.

¹²¹ Bakara Suresi 73. Ayet, s. 12.

Bu surenin açıklaması şöyledir: *Rivayete göre İsrailoğullarından biri, bir Yahudiyi öldürür. Sonra gelip Hz. Musa'dan katilin bulunmasını ister. Hz. Musa katili arar, bir türlü bulamaz. Bunun üzerine Allah'a yalvarır. Allah Taala onların bir sığır kesmelerini ve onun bir organıyla öldürülmüş kişiye vurmalarını emreder. Yahudiler bu emir gelince herhangi bir sığır kesmeleri gerekirken, kesilecek sığırın vasıflarını sorarlar. Sordukça işler zorlaşır. En sonunda bir sığır kesip, onun bir organını ölüye vururlar. Ölü dirilir ve katilin kim olduğunu söyler.*

118. Deve

“Biz, kurbanlık deve ve sığırları da Allah’ın size verdiği dinin alametlerinden kıldık. Onlarda size hayır vardır. O halde onlar ayakta durup boğazlanırken üzerlerine Allah’ın adını anın. Yere düşüp canları çıktığı zaman da, ondan hem kendiniz yiye, hem ihtiyacını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedin. O kurbanlıkları, şükredesiniz diye emrinize bağlı kıldık.”¹²²

Bu surenin açıklaması şöyledir: *Deve; yerine göre öfkeli ve kinci bir hayvan olduğu halde kurban edileceği zaman akıl almaz biçimde uysallaşır. Tavuk bile kesildiğinde çırpınırken, Allah’ın kendisinin bir işareti olmak üzere insana boyun eğdirdiği deve, kurban edilirken diğer hayvanlar gibi yatırılıp bağlanmadan, ayakta ve ayetteki ilgili kelimenin diğer bir anlama göre bir ayağı bağlanmış halde durarak kendisini bıçağa teslim eder. Gerçekten bu olay karşısında Allah’ın sonsuz gücünü ve iradesini hissetmemek, bağışladığı nimet karşısında şükretmemek mümkün değildir.*

119. Koyun-Davar

“Onlar batıl inançlarıyla dediler ki “ Bu davarlarla ekinler haramdır. Onları bizim dediklerimizden (putların hizmetçilerinden veya erkeklerden) başkası yiyemez. Şu davarların da sırtlarına binmek haram edilmiştir.” Diğer bir takım hayvanlar da vardır ki, boğazlarken besmele çekmeyip Allah’ın ismini üzerlerine anmazlar. Bütün bunları,

¹²² Hac Suresi 36. Ayet, s. 33.

Allah’ın emridir diye, Allah’a iftira ederek yaparlar. Yaptıkları iftiralar yüzünden Allah yakında cezalarını verecektir.”¹²³

“Bir de şöyle dediler: “Şu davarların karınlarında bulunan yavrular canlı doğarsa sadece erkeklerimiz için helaldir, kadınlarımıza haram edilmiş. Yok eğer yavru ölü doğarsa, erkek ve kadınlarımız onu yemekte ortaklırlar.”Allah onların bu nitelendirmelerinden dolayı cezasını verecektir. Şüphesiz ki o yegane hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilendir.”¹²⁴

120. At, Katır ve Eşek

“Size atları katırları ve merkepleri binek süs hayvanı olarak yaratmıştır. Ve bilemeyeceğiniz daha neler yaratacak.”¹²⁵

121. Karınca

“Sonunda Süleyman ve ordusu karıncaların bulunduğu vadiye geldiklerinde bir karınca şöyle dedi: ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman’ın ordusu farkına varmadan sizi ezmesin.’”¹²⁶

122. Domuz

“Allah size ölü (boğazlanmamış hayvan) etini, akan kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası (put veya şahıslar) için kesilmiş hayvanı haram etmiştir. Fakat helak olacak derecede zorda kalan, istemeyerek ve zaruret miktarını aşmayarak bunlardan yerse, günah işlemiş sayılmaz. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayıcı ve çok rahmet sahibidir.”¹²⁷

¹²³ En’am Suresi 138. Ayet, s. 147.

¹²⁴ En’am Suresi 139. Ayet, s. 147.

¹²⁵ Nahl Suresi 8. Ayet, s. 269.

¹²⁶ Neml Suresi 18. Ayet, s. 79.

¹²⁷ Bakara Suresi 173. Ayet, s. 27.

123. Maymun

“Böylece onlar kibirlerinden men edilen şeyleri yapmakta ısrar edince: “ Hor ve zail maymunlar olun” dedik.”¹²⁸

Bu surenin açıklaması şöyledir: *Yahudi kabilelerinden bir grup Cumartesi gününe saygı göstermediği için dejenere edilip hınzır, maymun şekline konulmuşlardır.*

124. Ejderha

“(Firavun Musa’ya): Eğer sen bir mucize getirdinse göster onu, doğru sözlülerden isen bunu yaparsın” dedi. Bunun üzerine (Musa) asasını bıraktı: Asa o anda kocaman bir ejderha oluverdi.”¹²⁹

¹²⁸ Araf Suresi 166. Ayet, s. 173.

¹²⁹ Araf Suresi, 106., 107. Ayetler, s. 165.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU HALK KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR ETRAFINDA OLUŞAN İNANÇ VE PRATİKLER

Anadolu, yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra hem kendilerinden önce burada yaşamış olan milletlerin hem de birlikte yaşadıkları diğer milletlerin kültürlerinden bazı unsurları kendi kültürlerine katmışlardır. Milletler arasında kaçınılmaz bir olgu olan bu kültürel etkileşim halk inançları alanında da kendini göstermiştir.

Biz de çalışmamızın bu bölümünde, Anadolu'daki bu zengin halk kültürünü hayvanlarla ilgili inançlar bağlamında doğum, evlenme, ölüm, halk hekimliği, nazar, büyü, halk meteorolojisi, halk takvimi, olağanüstü varlıklar, yolculuk, uğur- uğursuzluk, bereket-bereketsizlik, misafir, haber ve hayvanlarla ilgili diğer inançlar başlıkları altında ele aldık.

20. Doğum ile İlgili İnanç ve Pratikler

İnsan hayatının doğum, evlenme ve ölümden oluşan üç önemli geçiş evresi vardır. Bunlardan ilki olan doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen çocuk, soyun devamını sağladığı için anne ve babayı sevindirir. Öte yandan doğum, kadına duyulan saygınlığı arttırdığı gibi, onun aile ve akraba grupları içindeki yerini de belirler. Baba ise evlat sahibi olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur. Bu öneminden ötürü doğum etrafında bir çok inanç ve pratikler oluşmuştur. Bunların hayvanlarla ilgili olanlarını doğum hadisesinin safhalarına göre vermeye çalışacağız.

200. Doğum Öncesi ile İlgili İnanç ve Pratikler

2000. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma ile İlgili İnanç ve Pratikler

Kadının gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, annelik zevkini tatması ve soyun devamı için çocuk sahibi olması gerekir. Toplumumuzun geleneksel kesiminde kusur genelde kadında aranır ve kısır kadın horlanır, aşağılanır. Bunun için, kadının erkekten önce bir takım çarelere başvurarak kısırlığını ortadan kaldırmaya çalışır. Bu bölümde ele alacağımız uygulamalardan bir kısmı çocuğun olup olmayacağını tespitte çalışan uygulamalarken, diğerleri çocuğun olması için yapılan uygulamalardır.

Bu sağaltma uygulamalarında gebe kalmak isteyen kadın çeşitli buğulara oturtulur. Erzurum'da gebe kalmak için sığır kuyruğu, yonca, meryem ana otu... daha birçok bitkiler birlikte kaynatılarak buğusuna oturulur.¹³⁰

Yine Erzurum'da yeni kesilmiş koyun karnı içerisine çeşitli baharatlar konarak ağzı bağlanır. Su içerisinde iyice kaynatıldıktan sonra çıkarılarak bağlanan yerden ağzı açılır. Buradan bir miktar bezir yağı ilave edildikten sonra soğuyuncaya kadar üzerine oturulur. Bu tertip üç gün tekrarlanır.¹³¹

Aynı yörede kızdırılmış tuğlaya inek yoğurdu dökülüp buğusuna oturulur.¹³²

Çocuğu olmasını arzulayan kadın tavuğun ilk defa yumurtladığı kanlı üç yumurta üzerine oturtulur.¹³³

Dölyatağının kapalı olmasına karşı; kara bir tavuğun yumurtasının sarısı, üzerine karabiber ekilerek, sıcak temiz bir beze sarılıp dölyatağına sokulur.¹³⁴

¹³⁰ Zeki Başar, Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Uygulamaları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 84.

¹³¹ age., s. 84.

¹³² age., s. 84.

¹³³ Orhan Acıpayamlı, Türkiye'de Doğumla İlgili İnanmaların Etnolojik Etüdü, TTK, Erzurum, 1961, s. 16.

¹³⁴ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 147.

Tavuk yağında şeker eritilir, soğuduktan sonra bir pamuk yardımıyla alttan koyulur.¹³⁵

Koyun ve keçi kesilip soyulduktan sonra derisi alınır ve çocuğu olmayan kadın, boynundan beline kadar bu deriye sarılarak yarım saat kadar bekletilir.¹³⁶

Çocuğu olmayan kadının belinden aşağısına on, on beş dakika, bir yaşında iken kesilmiş dananın derisi sarılır.¹³⁷

Beline içinde bir kadın tarafından kertenkelenin karabiberle dövülmesinden meydana gelmiş hamur bulunan çıkı sarılır.¹³⁸

Çocuk isteyen kadına kurt eti yedirilir.¹³⁹

Çocuk isteyen kadın, âdetinin bittiği gün dua yazılı bir kağıdı, kırk bir yumurta akını yuttuktan sonra uğurlu sayılan gecelerde kocasıyla birleşir.¹⁴⁰

Çocuk olması için çocuğun dayısı, yedi evden toplanan iğne veya mihî demirciye götürür. Demirci bunları horoz kanı ile eriterek bilezik yapar. Kadın bu bileziği koluna takar.¹⁴¹

Trabzon'un Şalpazarı Bölgesi'nde çocuğu olmayan kadınlar Sis Dağı'ndaki Hâl Evliyası'na giderler. Evliyanın mezarının çevresi taşlarla çevrilidir. Çocuğu olmayan gelin buraya gelince önce abdest alır, Allah rızası için namaz kılar, sonra mezarın yanında yere uzanarak yatar ve elini taşların altındaki deliklerden birine sokarak bir avuç toprak çıkartır. Eğer elindeki toprağın içinden böcek, karınca gibi bir şey çıkarsa bu çocuğu olacağına,

¹³⁵ Hüray Mear, Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, KKTC, Millî Eğitim ve Kültür Bak., Yay., 1992, s. 18.

¹³⁶ Çelik, "Afganistan'daki Hazara Türkleri İle Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", s. 168.

¹³⁷ Acıpayamlı, age., s. 18.

¹³⁸ age., s. 18.

¹³⁹ age., s. 15.

¹⁴⁰ age., s. 17.

¹⁴¹ age., s. 19.

eğer bir şey çıkmazsa bu çocuğu olmayacağına işaret eder. Eline aldığı toprağın içindeki böcek ve karınca ölü olursa, çocuğun da ölü doğacağına inanılır.¹⁴²

Buna benzer bir uygulama Espiye merkez ve çevresinde şu şekilde olmaktadır: İbrahimşeyh Köyü'nde büyük bir kestane ağacının dibinde bulunan kavuğa kadın elini sokar. Eğer eline böcek gelirse çocuğu olacak, gelmezse olmayacak demektir.¹⁴³

Tercan'ın Gökçe Köyü'nde, Karayakup Dalı Yatırı'nı çocuğu olmayan veya yaşamayanlar ziyaret edip dilekte bulunurlar. Dileklerinin olması için, horoz keser, mum yakar ve lokma dağıtırlar.¹⁴⁴

Çocuksuz kadın adına kesilen kurbanın kuşağı (çocuksuz kadın tarafından) bir mezarın üzerine konulup "Al kuşağı, ver uşağı" denilerek çocuk istenir.¹⁴⁵

Leylek bacaya konarsa o evde bebek doğar.¹⁴⁶

2001. Gebelikten Korunma ile İlgili İnanç ve Pratikler

Nasıl ki gebe kalmak için bir takım pratikler uygulanıyorsa, istenmeyen gebelikleri ortadan kaldırmak için de bir takım uygulamalar vardır. Bu tür uygulamalar, modern tıbbın getirmiş olduğu çözüm yollarına rağmen Anadolu'nun birçok yerinde hâlâ varlığını korumaktadır. Erzurum'da bunun için nalbantların yonttukları katır tırnakları kurutularak dövülür. Sabahları aç karnına bir çay kaşığı yenir.¹⁴⁷

Çocuğa kalmak (gebe kalmak) istemeyen kadınlara bir parça katır tırnağı yedirilir. Rendelenip toz haline getirilen katırtırnağı balla karıştırılıp yenir.¹⁴⁸

¹⁴² Ali Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, Trabzon Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon, 1999, s. 290.

¹⁴³ Ali Çelik, Ahmet Gürsoy, "Espiye'de Halk İnanışları", Tarihi, Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu, Espiye Belediye Yay., İstanbul, 2007, s. 207.

¹⁴⁴ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Babil Yay., Ankara, 2006, s.125.

¹⁴⁵ Mear, age., s. 22.

¹⁴⁶ Erman Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yay., Tekirdağ, 1998, s. 70.

¹⁴⁷ Başar, age., s. 86.

¹⁴⁸ Hüseyin Çimrin, Antalya Folkloru, Akdeniz Kitabevi, Antalya, 1984, s. 6.

Katır tırnağı denilen bitkinin kökünü balla karıştırarak hazırlanan ilaç vardır. Bunun korunma tedbiri olarak kullanılmasını, terki bindeki bitkinin adını taşıyan katırdan almış olması ile açıklayabiliriz. Katır kısır hayvandır, onun adını taşıyan bitkide de kısırlaştırma gücü olduğuna inanılmıştır.¹⁴⁹

Kadına, içinde solucan kaynatılan su içirilmektedir.¹⁵⁰

Çocuk istemeyen kadın yumurta kabuğunu su veya kahve ile yutar.¹⁵¹

Örümcek ağı tütsüsüne oturulur.¹⁵²

Tavuk pisliğini kaynatırlar, buğusuna otururlar.¹⁵³

Kandıra Türkmenlerinde ise tavuk gübresi kaynatılır ve üstüne, sıcağına yatılır.¹⁵⁴

Kedi yavrusunu atın üzengisinden geçirebilen, gebe kalmaz, çocuğu olmaz inancı vardır.¹⁵⁵

Gebe kalmamak için rahme tavuk tüyü sokulur.¹⁵⁶

2002. Aşerme (Yerikleme) ile İlgili İnanç ve Pratikler

Hamile kadın bir süre sonra aşermeye başlar. Kadın aşermeye başlayınca özellikle tatlı veya ekşi şeyler ister. Bunun yanında aşeren kadın, çocuğunu çeşitli zararlı şeylerden korumak için bazı yiyeceklerden ve davranışlardan da kaçınır. Türk Destanlarında aşerme (yerikleme), bir nesneye aşerme değildir. Yeriklenen nesnelerin başında kaplan, aslan, yılan, ejderha, yedi başlı yılan, ayı gibi yırtıcı ve son derece güçlü hayvanlar gelmektedir. Manas'ta Manas'ın annesi Çıyırdı Hatun'un canı aslan yüreği ve ciğeri çeker. Kazak

¹⁴⁹ Boratav, age., s. 147.

¹⁵⁰ Acıpayamlı, age., s. 23.

¹⁵¹ age., s. 23.

¹⁵² Başar, age., s. 86.

¹⁵³ Tarsus Alan Araştırmaları, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1998, s. 64.

¹⁵⁴ Işıl Altun, Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yay. İstanbul, 2004, s. 108.

¹⁵⁵ Başar, age., s. 86.

¹⁵⁶ Mear, age., s. 17.

Türklari arasında Kobılandı Destanı’nda Kobulandı’nın anası Akarur Bybişe ejderha, yılan başı ya da ödüne, arslan yüreğine yerikler, kara taş çığner. Bu ileride büyük savaşçı olup halkını düşmanlardan koruyacak olan destan kahramanlarının daha ana karnındayken nasıl bir çocuk olacağıyla ilgilidir.¹⁵⁷

Aşermenin etrafında oluşan inanç ve pratiklerden bir kısmı aşermenin önlenmesi ve dindirilmesi ile ilgilidir. Örneğin; Köpek yalağına üzüm pestili sürülüp yedirilen gebelerin aşermesi diner.¹⁵⁸

Aşermeyi önlemek için köpek yalağına ıslatılmış ekmek habersizce gebeye yedirilir.¹⁵⁹

Erzurum’da gebeye köpek yalağına sürülmüş bir elma soyulmadan yedirilirse aşermesi diner.¹⁶⁰

Aşermeyi önlemek için gebeye köpeğe yalatılmış elma yedirilir.¹⁶¹

Aşermeyi önlemek için köpeğin yalağına konan elma, gebeye haber vermeden yıkanıp yedirilir, sonra da haber verilir. Gebe kadın bundan tiksiner bir daha acayip şeyler istemez.¹⁶²

Aşeren kadına, soyulmuş bir elma, üzüm pestili veya ekmek, köpek yalağına sürülür ve yedirilirse aşermesi diner.¹⁶³

Aşermek hamile kadın için zor bir durumdur. İlk çocuğunda aşeren, “bozgunluk çeken” bir kadına, köpeğin yalağına gizlice sürülen bir yiyecek yedirilirse, ikinci hamileliğini rahat geçireceği, bozgunluk çekmeyeceğine inanılır.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Altun, age., s. 112.

¹⁵⁸ Başar, age., s. 381.

¹⁵⁹ age., s. 38.

¹⁶⁰ age., s. 38.

¹⁶¹ Eren Akççek, Eren’ce (Halk Bilim Yazıları), Güneşim Ofset, İzmir, 1997, s. 84.

¹⁶² age., s. 84.

¹⁶³ Hülya Taş, “Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Âdet ve İnançlar”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Kültür Bak. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Md. Yay., s.191.

¹⁶⁴ Altun, age., s. 114.

Aşermenin durdurulmasıyla alakalı inanç ve pratikler yanında, aşerilen maddeyle çocuk arasında veya aşerme döneminde bakılan canlılarla çocuk arasında bağlantılar kuran bir takım inançlar da vardır. Örneğin; Aşeren gebe, manda eti yer veya manda sütü içerse çocuğu geç doğar. Bu durumun önlenmesi için gebe, doğumdan evvel yeniden manda eti yemek ve manda sütü içmek zorundadır.¹⁶⁵

Gebe kadın, aşerirken tavuk eti yerse, çocuğun derisinin de tavuk derisi gibi pütür pütür, şeftali yerse çocuğun derisinin tüylü olacağı söylenir. Yine aşerirken ciğere dokunup herhangi bir yerine sürerse doğan çocuğun da aynı yerinde ciğer gibi bir ben olacağına inanırlar.¹⁶⁶

Aşeren kadın balık yerse çocuk balık ağızlı olur.¹⁶⁷

Aşeren kadın sakız çiğnerse ve paça yerse, çocuğu sümüklü ve kakalı olur.¹⁶⁸

Aşerme sırasında paça yiyen gebelerin çocukları sümüklü olur.¹⁶⁹

Aşeren gebe, keklik eti yerse çocuğu dilli, balık yerse çocuğu balık ağızlı, paça yerse çocuğu sümüklü olur.¹⁷⁰

Aşerme zamanı tavşan eti yiyen gebe kadının çocuğu gözleri açık olur.¹⁷¹

Yumurta yemez, çocuk kel olur.¹⁷²

Aşerirken ciğer yerse çocuk eksik olur.¹⁷³

¹⁶⁵ Başar, age., s. 40.

¹⁶⁶ Altun, age., s. 113.

¹⁶⁷ Şevkiye Kazan, "Burdur'daki Dinî Manevi Halk İnançları, Mahallî Kelimeler, Atasözleri, Deyimler", Burdur Araştırmaları, Burdur Valiliği Yay., 2001, s. 19.

¹⁶⁸ agm., s. 19.

¹⁶⁹ Başar, age., s. 40.

¹⁷⁰ Taş, agm., s. 191.

¹⁷¹ agm., s. 191.

¹⁷² Tarsus Alan Araştırmaları, s. 65.

¹⁷³ age., s. 65.

Kelle yemez, çocuk sümüklü olur.¹⁷⁴

Aşeren kadın, tavşana bakarsa doğacak çocuğunun dudağı kesik, yarık olur.¹⁷⁵

Aşerirken kadın ite bakmaz. Bakarsa çocuğu it gibi olur.¹⁷⁶

Geyiğe bakmaz, çocuğun burnu yirik (yarık) olur.¹⁷⁷

Aşerirken itleri doyurur, sonradan kolay doğum yapsın diye.¹⁷⁸

2003. Gebelikle İlgili İnanç ve Pratikler

Gebelik durumu halk tarafından değişik isimlerle nitelendirilmektedir. Kadının gebelik durumunu belirten ad ve yakıştırmalar, gebe kadının bedeninin aldığı biçimden başlayıp, bu biçimi sırasıyla fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yanlarıyla değerlendiren bir nitelik kazanmaktadır. Bu adlar içerisinde en yaygın olanları “Gebe”, “Hamile”, “Yüklü”¹⁷⁹dür. Kadın gebeliği süresince çevresindeki insanlar tarafından bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Bu süreçte bir takım kaçınımlara, bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli sayıldığı işlemlere uymaya zorlanır, bazı durumlardan sakınımları istenir. Bunun yanı sıra bu süreçte bulunan durumlar gebeyle ve çocukla ilgili bazı tahminlerin yapılmasını sağlar. Bizim de çalışmamız sırasında gebeyle ilgili tespit ettiğimiz tahminler ve kaçınılması istenilen durumlar arasında şunlar yer almaktadır.

Çocuğu oynayan gebe, tavşana bakarsa doğuracağı çocuğun dudağı mırık (yirik-yarık) olur.¹⁸⁰

Karnında ilk defa çocuğu oynayan gebe, tavşana bakacak olursa çocuğu sakat ve aptal doğar.¹⁸¹

¹⁷⁴ age., s. 65.

¹⁷⁵ Kazan, agm., s.19.

¹⁷⁶ Tarsus Alan Araştırmaları, s.65.

¹⁷⁷ age., s.65.

¹⁷⁸ age., s.65.

¹⁷⁹ Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1977, s.135

¹⁸⁰ Başar, age., s.59.

¹⁸¹ age., s.59.

Gebe, kıllı çocuk doğurmak korkusuyla ayıya bakmaz.¹⁸²

Yarık ve kalın dudaklı çocuk korkusuyla deveye bakmaz.¹⁸³

Çocuk oynadığı zaman tesadüfen kurda bakarsa çocuğu kurt gözlü ve cesur olur.¹⁸⁴

Anadolu'nun birçok yerinde hamile kadın çirkin insanlara, cenazeye, ayıya, yılan, tavşana, maymuna, deveye bakmaz; çocuğun benzemesi istenen güzel insanlara, aya, aynaya, denize bakılır.¹⁸⁵

Camış eti ve sütü yiyen gebe kadının çocuğu geç doğar, inatçı olur.¹⁸⁶

Gebe kadın kuş eti yerse çocuğun uykusunun kuş gibi hafif, balık eti yerse çocuğun ağzının açık ya da vücudunun kemiksiz olacağına inanılır.¹⁸⁷

Isparta yöresinde hamile kadına balık yedirilmez, yedirildiğinde bebeğin ağzının balık gibi olacağına inanılır.¹⁸⁸

Gebe çocuk canlanmadan evvel balık yiyecek olursa, çocuğu arızalı doğar.¹⁸⁹

Gebe kadın kaz eti yerse çocuğun göğsü büyük olur.¹⁹⁰

Ördek eti yerse çocuk ördek boğazlı olur.¹⁹¹

Sümüklü böcek yerse çocuk sümüklü olur.¹⁹²

¹⁸² Acıpayamlı, age., s.27.

¹⁸³ age., s. 27.

¹⁸⁴ Taş, agm., s. 193.

¹⁸⁵ Altun, age., s. 114.

¹⁸⁶ Taş, agm., s. 191.

¹⁸⁷ Başar, age., s. 59.

¹⁸⁸ Abdullah Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnançları", Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 424.

¹⁸⁹ Başar, age., s. 61.

¹⁹⁰ Acıpayamlı, age., s. 29.

¹⁹¹ age., s. 29.

¹⁹² age., s. 29.

Doğum öncesi kelle yenirse, çocuğun sümüklü olacağına inanılır.¹⁹³

Yengeç yerse çocuk geriye doğru hareketli olur.¹⁹⁴

Yine yüklü, deve eti yiyecek olursa geç doğum yapar.¹⁹⁵

Gebe olan kadın ciğer yer de elini yıkamadan bir yanına dokunursa, çocuğun orasında leke, ben ya da iz olur.¹⁹⁶

Gebe kadın tavuk yerse, çocuğun göğsü çıkıntılı olur.¹⁹⁷

Tavşan yiyen gebe kadının çocuğunun dudağı “yirik” olur.¹⁹⁸

Erzurum’da çocuk oynadığı zaman keçi eti yiyen ananın çocuğu doğduktan sonra parmağını emer inancı vardır.¹⁹⁹

Gebenin yediği yiyecekler yalnız çocuk üzerinde değil, doğum üzerine de etki yapar. Eğer yüklü, manda kaymağı yiyecek olursa doğumu bir sene sürer.²⁰⁰

Gebe, bir kurbağa veya bir hayvan öldürürse çocuğu aptal olur.²⁰¹

Gebe akşamüzeri herhangi bir hayvanı öldürürse çocuğu çarpık ve aptal doğar.²⁰²

Şalpazarı’nda hamile kadının kocası hayvan kesmez, keserse doğan çocuk hakırdar.²⁰³ Burada olduğu gibi Anadolu’nun diğer bazı yerlerinde de hamile kadının kocası hayvan keserse, doğan çocuğun boğazının hırıldayacağına inanılır.

¹⁹³ Hüseyin Çimrin, Antalya Folkloru, Akdeniz Kitabevi, Antalya, 1984, s. 9.

¹⁹⁴ Acıpayamlı, age., s. 29.

¹⁹⁵ age., s. 29.

¹⁹⁶ Çimrin, age., s. 6.

¹⁹⁷ age., s. 6.

¹⁹⁸ age., s. 6.

¹⁹⁹ Başar, age., s. 141.

²⁰⁰ Acıpayamlı, age., s. 29.

²⁰¹ Taş, agm., s. 194.

²⁰² Başar, age., s. 60.

²⁰³ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 295.

Trabzon’da hamile olan kadın kapıya çıkıp yolcu uğurlayamaz. Kocasını ava gidemez. Eğer giderse çocuk sakat doğar.²⁰⁴

Giresun’da hamile kadının kocasının tavuk, horoz kesmesini, herhangi bir hayvanı öldürmesini iyi saymazlar. Sözelimi horoz kesmişse çocuğun ileride horoz gibi, yılan öldürmüşse, yılan gibi ses çıkaracağına inanılır.²⁰⁵

Giresun’da hamile kadının yılan öldürmesine izin verilmez. Doğacak çocuğun dilini çıkaracağına inanılır.²⁰⁶

Gebe kadın köpek boğuşmasına rastlar ve onlara herhangi bir şekilde müdahale ederse doğacak çocuğu gözsüz olur.²⁰⁷

Kadın gebeliği sırasında yılan görür ve gömleğinin yakasını yırtarsa doğuracağı çocuğun dili ince ve dışarıda olur.²⁰⁸

Mart ayında, kedilerin çiftleştikleri zaman su içen gebelerin çocukları özürlü olur.²⁰⁹

Gebe, ahır gibi kirli yerlere temiz sular serpecek olursa çocuğu kör doğar.²¹⁰

İslam dinini almadan önce Karaçay Türkleri’nde çocuk doğuracak olan hanımlar kurt dişini yanlarında taşımışlar. Bunun anlamı ise cesur erkek çocuğun doğmasını arzulamalarıdır. Erkek çocuk doğduğunda ise beşiğin dört köşesine kurt resmi koyarlarmış.²¹¹

²⁰⁴ age., s. 296.

²⁰⁵ age., s. 296.

²⁰⁶ Hayrettin Günay, “Giresun Yöresi’nde Bazı İnanışlar”, Giresun Kültür Sempozyumu, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 433.

²⁰⁷ Akçiçek, age., s. 86.

²⁰⁸ Başar, age., s. 59.

²⁰⁹ age., s. 61

²¹⁰ age., s. 62

²¹¹ Bilal Laipanova, “Karaçay Türklerinin Börtüyle(Kurtla) İlgili Töreleri”, Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı (26-28 Mayıs 2000), Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, s. 526.

Hamile kadın devenin altından geçerse çocuğun kuvvetli olacağına inanılır.²¹²

Hamile kadın doğuma yakın ata binerse çocuğun yiğit olacağına inanılır.²¹³

Hamile kadın, doğuma yakın eşeğe binerse çocuğun aptal ve tembel olacağına inanılır.²¹⁴

2004. Çocuğun Cinsiyeti ile İlgili İnanç ve Pratikler

Doğum olayı içerisinde en önemli ve merak edilen konulardan biri çocuğun cinsiyetidir. Gerek anne ve baba, gerekse çevredeki insanlar cinsiyet konusunda bir tercihte bulunmaktadır. Özellikle geleneksel kesimde erkek çocuk isteği belirgin bir şekilde kendini hissettirmekte, hiç değilse ilk çocuğun erkek olması istenmektedir. Bu merak ve istek çocuk doğmadan önce cinsiyetin tayini ya da istenilen cinsiyetin olması için bir takım pratik ve inançların doğmasına neden olmuştur. Yalnızca bununla kalmayıp kız ve erkek çocuklar etrafında farklı uygulamalar da meydana gelmiştir. Çocuğun cinsiyetiyle ilgili en yaygın uygulama düğün günü gelinin kucağına bir erkek çocuk vermek ya da erkek çocuğu gelinin yatağı üzerinde yuvarlamaktır.

Kaşgarlı Mahmut'un verdiği bilgiye göre hamile kadına “tilki mi yoksa kurt mu” diye sorarlar. Tilki diye cevap verenin kızı, kurt diye cevap verenin ise oğlunun olacağına inanılır.²¹⁵

Baykuş “diviiiit, diviiiit” biçiminde öterse hamilenin erkek çocuğu olacağına, “bulguruuurruu gurruut, bulguruuurruu gurruut” biçiminde öterse kız çocuk olacağına inanılır.²¹⁶

²¹² A.Bilal Altunboğa, Diyarbakır Folklorundan Kesitler, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul, 1999, s. 98.

²¹³ age., s.98.

²¹⁴ age., s.98.

²¹⁵ Yaşar Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, XIV. Türk Tarih Kongresi , Ankara, 2002, s.465.

²¹⁶ Günay, agm., s.432.

Hamile avucuna memesinden süt sağlar. Bu sütün içine, gebenin başında bulunan bir bit konur. Eğer süt içinde bit hareket ederse çocuk oğlan, hareket etmezse kız olacak demektir.²¹⁷

Gebe kadın yılan görürse oğlan doğuracağına işarettir.²¹⁸

Hamile kadın ya da herhangi bir yakını tosağanın önüne bir eşarp açarlar (Köylerde tosağa çok olduğu için daha yaygındır.). Sırtına vurarak “Tos tos tosağa kızım olacaksa eşarbin üzerinden geç, oğlum olacaksa yanından geç” deyip beklerler. Eşarbin üzerinden geçerse kızı olur, yanından geçerse oğlu olur.²¹⁹

Hamile kadın iç çamaşırından küçük bir parça kopartarak karınca yuvasının üzerine bırakır. Karıncalar bu parçayı yuvalarına götürürlerse oğlu olur, götürmeyip yerinde bırakırlarsa kızı olur.²²⁰

Hamile kadın kurban bayramında kesilen kurbanın çenesini kendi niyetine ayırtır. Sivri çene kemiği uçlarında et kalırsa doğacak çocuğun kız, et kalmazsa erkek olacağına inanılır.²²¹

Hamileliğin ilk günlerinde yeni kesilmiş horozun kalbi kanlı kanlı yutulursa doğacak çocuk erkek olur.²²²

Rüyasında at, eşek, deve satın alanın ya da bir şekilde bunlardan bir tanesini eve getirenin oğlu olur.²²³

Kars ve çevresinde, koç katımı sırasında eve gelen ilk gelin koça bindirilir ise, doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.²²⁴

²¹⁷ Acıpayamlı, age., s.32.

²¹⁸ age., s. 33.

²¹⁹ Hülya Çelik, “Gaziantep ve Yöresinde Cinsiyet Belirlemek İçin Yapılan Uygulamalar”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay., 1996, s. 31.

²²⁰ agm., s. 31.

²²¹ Kılıç, agm., s. 424.

²²² Hülya Çelik, agm., s. 32.

²²³ agm., s. 33.

²²⁴ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 192.

Farklı cinsiyetler arasında zamanla farklı inanç ve pratiklerin geliştiğini daha önce belirtmiştik. Bunlara ait örneklerden tespit ettiklerimiz şunlardır;

Kız çocuklarının dişleri çıktığında, düştüğünde çıkan diş ineğin altına atılarak doğacak buzağının dişi olması istenirmiş.²²⁵

Doğan çocuk kız ise, tüysüz olması için bebeğin koltuk altlarına, bebeğin vücuduna yeni doğmuş bir fare yavrusu sürülür.²²⁶

Salıncakta sallanmakta olan kıza çubukla vurulur ve aniden nişanlısının ismi sorulur. Kızın ismini söyleyeceği genç erkeğe hemen gidilip müjde verilir ve kız istetilir. Oğulları olur ise kurt dişi ve kurt damağı ile yıkanılır. Böyle çocukların cesur olacağına inanılır.²²⁷

Yahyalı’ da erkek çocuk elini hamura vurursa kuş tutamaz.²²⁸

Yeni doğanın erkek olduğu anlaşıncı bir horoz kesilerek bacadan veya soba deliğinden içeri atılırsa çocuk mücadelecı, savaşçı olur.²²⁹

Yörüklerde erkek çocuk ocak başında doğarsa şanslı olacağına, davar başında doğarsa kutlu olacağına, odun toplarken doğarsa yiğit olacağına inanılır.²³⁰

Davar başında doğan erkek çocuk kutlu sayılır.²³¹

²²⁵ Altın, Yakup, Her Yönüyle Balıseyh, Balıseyh Belediyesi Yay., Kırıkkale, s. 119.

²²⁶ Çelik, Ali, “Çepnilerde ve Diğer Türkmenlerde Doğumla İlgili Âdet ve İnanmalar”, Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyumu, Yörük Vakfı, Ankara, 2002, s. 73.

²²⁷ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2002, s. 465.

²²⁸ Köşker, Sami, Türk Kültürü Açısından Yahyalı, Yahyalı Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yay., Yahyalı, 1997, s. 200.

²²⁹ Başar, age., s. 76.

²³⁰ Erman Artun, Adana Halk kültürü, Adana Halk Kültürü, Adana, 2006, s. 129.

²³¹ Çelik, “Çepnilerde ve Diğer Türkmenlerde Doğumla İlgili Âdet ve İnanmalar”, s. 70.

201. Doğum Esnası ile İlgili İnanç ve Pratikler

2010. Doğum Hazırlığı ve Doğumla İlgili İnanç ve Pratikler

Daha önce de belirttiğimiz gibi doğum hayatın en önemli evrelerinden biridir. Bu nedenle de doğum bir çok tören ve kutlamaya sebep olmaktadır. Doğaldır ki, bu kutlama ve törenler beraberinde bir takım uygulama ve pratikleri de getirmiştir. Örneğin doğumun kolay olacağı inancıyla Yakutlar kiler, ev ve sandıkları açık bırakırlar. Ateşe yağ atıp, “Ey doğum tanrısı Ayısıt Hatun ye! Yolun açık olsun!” derler. Çocuk doğduğu gibi yağlı bir yemek yerler, bir hayvan kurban keserler. Hayvanın kafasını kırmadan pişirirler, kemiklerini bir kaba doldurup ormana götürüp bir ağaca asarlar.²³² Doğumun kolay olması için hayvanlar veya onlara ait olan parça ve nesnelerle yapılan uygulamalar şunlardır;

Doğumda problem olmaması için gebe kadın köpeklere yiyecek verir.²³³

Zor doğuran kadının başında ekmek bölünüp köpeklere verilir.²³⁴

Gebe kadının eteğine konan ekmek köpeklere, saman danaya, buğday kuşlara yedirilir.²³⁵

Köpekler kolay doğurdukları için onların su içtikleri kaptan hiç değilse ağız çalkalanmalıdır.²³⁶

Gebenin karnına, kurbağa ile yılan arasından geçen bir şahsa ait mendil veya başka bir şey bağlanır.²³⁷

Gebenin karnına manda veya deve karnı altından geçirilen kuşak yahut manda kuşağı bağlanır.²³⁸

²³² Altun, age., s. 128.

²³³ Akçiçek, age., s. 85.

²³⁴ age., s. 85.

²³⁵ Acıpayamlı, age., s. 44.

²³⁶ Akçiçek, age., s. 85.

²³⁷ Acıpayamlı, age., s. 41.

²³⁸ age., s. 41.

Bazen de mandaya gebenin kuşağı bağlanır.²³⁹

Gebeye manda yoğurdu yedirilir.²⁴⁰

Kolay doğum olması için sancılı kadının eteğinden bir dana veya büyükbaş hayvana saman yedirilir.²⁴¹

2011. Çocuğun Göbeği ve Eşi ile İlgili İnanç ve Pratikler

Nasıl gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğunu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki, doğan çocuğun göbeği ve eşi bir takım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz.²⁴² Eş için de aynı inanç ve işlemler geçerlidir.

Kazak Türkleri'nde doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Bu esnada anne yere bakmamalıdır. Bakması halinde başka çocuğunun olmayacağına inanılır. Göbek yedi gün sonra kurur ve düşer. Bu parça, çocuk erkekse, aygır gibi cesur olması için atın yelesine; çocuk kız ise, sakın ve uysal olması için kısırağın yelesine takılmaktadır.²⁴³

Göbek düşünce erkekse katırın semerine bağlanır, kız ise eve konur.²⁴⁴

Anadolu'da çocuğun mal canlı ve hayırsever olması için düşen göbek parçası koyun veya ineğe yedirilmekte veyahut ahırda bir yere gömülmektedir.²⁴⁵

Göbek bağı fare tarafından yenecek olursa çocuk hırsız olur.²⁴⁶

²³⁹ age., s. 42.

²⁴⁰ Acıpayamlı, age., s. 44.

²⁴¹ Mear, Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, s. 31.

²⁴² Örnek, age., s.13.

²⁴³ Altun, age., s.132.

²⁴⁴ Tarsus Alan Araştırmaları, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1998, s.67.

²⁴⁵ Başar, age., s.102.

²⁴⁶ Acıpayamlı, age., s.54.

Çocuğun eşini köpek yerse köpeğin veya çocuğun kuduracağına inanılır.²⁴⁷

Çocuğun eşini köpek yerse, çocuk büyüdüğünde hiçbir yerde durmaz, daima gezermiş.²⁴⁸

202. Doğum Sonrası ile İlgili İnanç ve Pratikler

2020. Lohusalıkla İlgili İnanç ve Pratikler

Lohusalık, kadının doğumundan 40. gününe kadar geçen zamanki duruma verilen addır.²⁴⁹ Çocuğun doğumundan itibaren ilk kırk gün anne ve çocuğun sağlığı için bu önemli bir süredir. Doğum yapan kadın kırk gün boyunca yatmasa da yemesine, içmesine, dinlenmesine dikkat eder. “Lohusanın mezarı kırk gün açıktır” inancıyla aile, çevredekiler onun bakımını üstlenir. Doğumun kolay ya da zor oluşu, kadının fiziksel yapısı, ekonomik durum, geleneksel yapı doğum yapan kadının yatakta kalma süresini belirlemektedir. Bu süre genellikle üç-beş gün, bir hafta on gün gibi değişebilir. Ancak lohusa inançlar ve sağlık gereği kırk gün evden dışarı pek çıkarılmaz, bu süre içinde geleneksel birtakım pratiklere tabii olur.²⁵⁰ Lohusanın isimlendirilmesi birbirinden farklıdır. “Loğusa”nın yanı sıra “Loğsa”, “Doğazkesen”, “Emzikli”, “Nevse”²⁵¹ gibi adlar verilir.

Lohusa kadın komşusunun evine, o evden bir parça ekmek alıp yemeden girerse o evi fareler işgal eder inancıdır.²⁵²

Lohusa ile ilgili olan inanç ve pratiklerin bir kısmı sütüyle ilgili olanlardır. Örneğin Urfa’da doğumdan sonra sütü az olan ya da olmayan kadınlar Balıklı göle giderler, balıklara nohut ya da buğday atarlar. Böylece sütlerinin olacağına inanırlar.²⁵³

²⁴⁷ Akçiçek, age., s.86.

²⁴⁸ age., s.86.

²⁴⁹ Altun, age., s.138.

²⁵⁰ age., s. 139.

²⁵¹ Örnek, age., s. 143.

²⁵² Çelik, Trabzon\ Çaykara Halk Kültürü, s. 262.

²⁵³ Altun, age., s. 142.

Yine diğerk bazı yerlerde emzikliye, keçi dalağı ıskarası yaptırılarak yedirilirse sütü bol olur.²⁵⁴

Ana sütünün bol olması için alabalık başı yedirilir.²⁵⁵

Lohusa, sütünün bol olması için karşısına asılan koyun ciğerine bakar.²⁵⁶

Adana’da bulgur, soğan, ciğer gibi yiyeceklerin anne sütünü çoğaltacağına inanılır. Anadolu’nun değişik yörelerinde anne sütünün çoğalması için çeşitli şekillerde uygulanan büyüsel pratiğe burada; otlamaya giden ineğin ağzına soğan verilmesi, çobanın avucuna kaburga verilmesi biçiminde rastlanıyor.²⁵⁷

Lohusanın sütü fazla geldiği takdirde fazla süt, bir köpek yavrusuna emzirilir.²⁵⁸

Lohusanın sütünün kesilmesinin de nedenleri vardır. Lohusanın bahçeye dökülen sütünü veya yıkandığı suyu karıncalar içerse, lohusanın sütü kesilir.²⁵⁹

Çocuğun eşi köpeğin yiyemeyeceği bir yere gömülür. Eş, dışarı atılır ve köpek tarafından yenilirse lohusanın sütü kesilir.²⁶⁰

Lohusanın sütü tamamen kesildiği takdirde lohusayı, musluğa kibleye karşı olan bir çeşmeye götürürler; orada tavşan gözü yahut şekere bulanmış güvercin yüreği yuttururlar.²⁶¹

2021. Alkarısı ve Albastı ile İlgili İnanç ve Pratikler

Albastı, alkarısı denilen kötü habis bir yaratık ile münasebet korulan bir lahusa (kadın) hastalığı olup, hekimlik dilinde buna “Humma-i nifasi” adı verilir.²⁶² Lohusaya ve bebeğe musallat olan bu ‘kötü ruh’un annenin ve bebeğin hastalanmasına ve hatta ölüme sebep

²⁵⁴ Başar, age., s. 63.

²⁵⁵ age., s. 63.

²⁵⁶ Acıpayamlı, age., s. 68.

²⁵⁷ Artun, Adana Halk Kültürü, s. 361.

²⁵⁸ Acıpayamlı, age., s. 68.

²⁵⁹ age., s. 70.

²⁶⁰ Akçiçek, age., s. 86.

²⁶¹ Acıpayamlı, age., s. 69.

²⁶² Altun, age., s. 144.

olacağı inancı yaygındır. Lohusalığın ilk gününden itibaren albastı, endişe yaratan bir olay, durumdur.²⁶³ Bu konuda hem albastının şekli, cismi ile ilgili olarak, onun bir hayvan gibi olduğu ile ilgili inanışlar olduğu gibi bir de ondan korunmak için hayvanlardan yararlanılarak oluşturulan bir takım inanışlar vardır.

Onun cismiyle ilgili olarak Konya’da anlatıldığına göre albastı, alkarısı keçiye benzermiş, kedi büyüklüğünde olurmuş. İnsanların üstüne çöker, onları boğmaya kalkışmış. Gün ışığını görünce kımıldayamadığı için yakalanabilirmiş, yemin ettirip emri altında, köle gibi kullananlar olurmuş onu.²⁶⁴

Kırgız ve Kazak Türklerinin inançları arasında da önemli yer tutan ve biri “karabastı” diğeri de “sarıbastı” olmak üzere iki türde nitelendirilen albastılardan sarısı, özellikler itibariyle, Of yöresindeki albastıyla daha çok benzeşir ve bazen sarışın bir kadın, bazen de kedi veya tilki kılığına girerek lohusalara musallat olduğuna, onların ciğerlerini aldıktan sonra götürüp suya attığına inanılır.²⁶⁵

Aladağ Yörüklerinin inancına göre alkarısı bir kuş gibidir. Eve her yerden girebilir. Lohusanın üzerine çullanır, elinde bir boncuğu vardır. Lohusa su kaplarını açık bırakmış ise, alkarısı eve giremez. Alkarısının attığı boncuk lohusaya yalvarmaya başlar. Alkarısından korunmak için “Alalar” denilen ocaklı kadınlara gidilir.²⁶⁶

Abdülkadir İnan, “albastı”ya karşı lohusa yanında yapılan bir merasim sırasında okunan bir baksı efsunundan bahseder:

²⁶³ age., s. 145.

²⁶⁴ Boratav, age., s. 79.

²⁶⁵ Çelik, Trabzon\ Çaykara Halk Kültürü, s. 249.

²⁶⁶ Kalafat, Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk İnançları Karşılaştırması, s. 173.

Ey şeytanlar
 Bu ciğeri alınız
 Buna kanaat ediniz,
 Bu kadını öldürmeyiniz,
 Zararınızı dokundurmayınız,

Koyun ciğeri size kafi değil mi?
 Bu koyun ciğerini ciğer adletmiyor musunuz?
 Eğer böyle ise, elime kılıç alırım,
 Hesapsız ruhlarımla
 Size hücum ederim...

Bu merasimde lohusanın ciğerini alacak olan alkarasına koyun ciğeri verilmekte, koyun ciğerini kabul etmeyecekse kılıçla kovulmaktadır. Çünkü albastı tüfekten, demirciden, ocaklılardan korkar.²⁶⁷

Güveyyurt Yörüklerinde “Hoylama” bir tür albasmasıdır. Hoylama’dan korunmak ve tedavi olmak için loğusa kadının yastığının altına ayna konulur. Çocuğun hoylamaktan korunması için de başucuna at kemiği konulur. At Nurhak Dağları Yörüklerinde de mitolojik muhteva içerir. Yörüğün atının kuyruğunun kesilmesi büyük hakaret olarak algılanır. Kırmanca konuşan Türkler atı kışnetmek suretiyle alkarısından kurtulacaklarına inanırlar.²⁶⁸

Al basmasından korunmak için Erzurum’da beşiğe at kulağı asılır.²⁶⁹

Anne ve çocuk al basmaması için yalnız bırakılmazlar. Eğer yalnız bırakılmaları icap ediyorsa, lohusa ile çocuğun bulundukları odanın herhangi bir yerine çeşitli şeyler konur. Lohusa ile çocuğun yastıklarının altına at yuları konur.²⁷⁰

²⁶⁷ Altun, age., s. 152.

²⁶⁸ Kalafat, Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk İnançları Karşılaştırması, s. 173.

²⁶⁹ Başar, age., s. 92.

²⁷⁰ Acıpayamlı, age., s. 82.

Anadolu'da al basmasına karşı lohusanın yastığının altına bir parça kurt derisi koymanın bir tedbir olduğunu öğrenmekteyiz.²⁷¹

Hastanın yatağının başucuna al bir bez sarılır, göğsü üzerine de güvercin konulursa albasmasının önleneceğine inanılır.²⁷²

Loğusayı al basmaması için odada kaz öttürülür veya dolaştırılır.²⁷³

Çocuğun yanında eşek anırttırılır.²⁷⁴

Al basmasın diye lohusa evine köpek bırakılmaz. Yeni doğurmuş köpeğin kırkının lohusayı basacağına inanılır. Lohusa böyle köpeği görürse çocuğunu o hayvanın üzerine bastırır.²⁷⁵

Çocuk henüz kırkını bitirmeden yalnız bırakılmaz, mecburiyette kalınırsa odasında bir küçük köpek bulundurulur.²⁷⁶

Al hastalığından kurtulmak için beşiğin yanına köpek bağlanır.²⁷⁷

Albasması hastalığından kurtulmak için albasanın odasındaki beşiğin yanına köpek bağlanır.²⁷⁸

Al basan gelin, dört yol ortasında köpek gibi ulur.²⁷⁹

Albasanın yatağının üzerine arpa dökülerek al at çekilir. At arpayı yerse, albasması olmadığına, at arpayı yemez ve kişnerse al hastalığı bulunduğu kanaat getirilir.²⁸⁰

²⁷¹ Altun, age., s. 150.

²⁷² İsa Sariaslan, Yenifakılı , (Tarih, Toplum, Kültür, Folklor), Ekin Yay., Ankara, 1995, s. 88.

²⁷³ Mear, age., s. 44.

²⁷⁴ age., s. 44.

²⁷⁵ Akçiçek, age., s. 86.

²⁷⁶ age., s. 86.

²⁷⁷ age., s. 86.

²⁷⁸ Başar, age., s. 93.

²⁷⁹ Akçiçek, age., s. 86.

²⁸⁰ Başar, age., s. 94.

Albasan hastanın yatağının üzerine erkek at çekilir. At, konmuş olan arpayı yer ve kişneyecek olursa lohusanın kurtulacağına inanılır.²⁸¹

Albasan lohusanın üzerine erkek at götürülerek önüne arpa tutulur. Atın ağzından sarı su gelirse lohusayı albastığına ve kurtuluş olmadığına hükmedilir.²⁸²

Al basmasını önlemek için çocuğun kundağının içine nazarlık (mavi boncuk), tavuğun çatal kemiği, deniz midyesi kabuğu, çatal iğne ve kırmızı bez parçası konulur ve kırk gün süreyle bekletilir.²⁸³

Erzurum ve Erzincan çevresinde alkarısı lohusa kadınlara değil, ahırda yatan atlara musallat olurmuş. Gece ahıra girip atların yelelerini örtmekten hoşlanırmış.²⁸⁴

Hatay’da kırklı çocuğun yanına kedi, köpek sokulmaz. Al basar.²⁸⁵

2022. Kırk Basması ve Kırklama ile İlgili İnanç ve Pratikler

Lohusanın ve çocuğun doğum olayından sonraki kırk gün içerisinde hastalanmasına halk arasında genel bir ifadeyle “kırk basması” denilmektedir. Bu kırk günlük süre içinde anne ve çocuk her türlü dış etkiye açıktır. Annenin ve çocuğun hastalıklardan, zararlı güçlerden, nazardan korunması için birtakım tedbirler alınır, pratikler uygulanır. Kırk basmaması için en yaygın uygulama anne ve çocuğun kırk gün evden dışarı çıkarılmaması ve kırkı birbirine karışmış kadınlarla çocukların karşılaştırılmamasıdır. Kırklama, kırk basmasına karşı yapılan çok yaygın bir geleneksel uygulamadır. Kırklamayla anne ve çocuk tehlikeli olduğuna inanılan bir süreyi atlatmış, kötü etkilerden uzak tutulmuş olur. Anne için kırklı olmanın en belirgin özelliği, bu süre içinde tabu, yani pis sayılmasıdır.²⁸⁶ Anadolu’nun hemen her yerinde lohusa çocuk doğumun 40. gününde mutlaka kırklanmaktadır. Bu âdet ve uygulamalarda amaç, anneyi ve çocuğu zararlı olan her şeyden korumaktır.

²⁸¹ age., s. 94.

²⁸² age., s. 94.

²⁸³ Şükrü Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, *Millî Folklor*, Sayı: 61, s. 93.

²⁸⁴ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 34.

²⁸⁵ Mithat Kalaycıoğlu, *Hatay Halk Bilimi- II*, Hatay, 2001, s. 136.

²⁸⁶ Altun, age., s. 154.

Kırlama için kırk kaşık su alınır. Bu su ile önce bebek sonra annesi yıkanır. Lohusanın kırkı çıkarken çocuk ve anası güzelce yıkatılır. Çocuk yıkandıktan sonra vücudu bir eşek veya bir tazi çuluyula sarılır; tazi çuluyula sarılan çocuk yaman, eşek çuluyula sarılan çocuk uysal olur. Çoğunlukla erkek çocuklara tazi, kız çocuklara eşek çulu giydirmek âdettir.²⁸⁷

Ankara'nın Akyurt İlçesi'ne bağlı Elecik Köyü'nde suya gümüş ve yedi sekiz buğday atılmaktadır. Gümüş, bebeğin gümüş gibi temiz kalpli olması isteğindedir. Kırlama için özellikle değirmenlerin suyu tercih edilmektedir. Burada yapılan kırklamada; bir leğene tavuk veya kemik konur. Kırklanacak bebek bunun üzerine oturtulur, bu sudan kırk tane kaşıkla sayarak bebeğin üzerine dökülür, anne ve bebek aynı suyla yıkanmaktadır. Buradaki tavuğun anlamı, tavuk çırpındıkça bebeği tehdit eden hastalıkların bu şekilde terk edip gideceğine inanılmaktadır. Leğenin içine konulan kemik, bebekteki kötülükleri kendisine toplaması içindir. Bebekteki rahatsızlıkların kemiğe geçirildiğine inanılmaktadır.²⁸⁸

Kalburun altına kara tavuk koyulur ve üstünde kırk basan çocuk yıkanır.²⁸⁹

Lohusa ile çocuğun kırkları içinde dışarı çıkmaları zaruri ise loğusa ile çocuğun üzerinde ekmek bulundurulur. Ekmek sonradan köpeklere verilir.²⁹⁰

Kırkı çıkmadan loğusa evine et gelmez ve götürülmez. Eve et girmesi zarureti varsa o zaman çağa(çocuk) kapıya çıkarılır; sonra et de eve sokulup üstüne çağa getirilmelidir. Aksi taktirde çocuğa kırk basar.²⁹¹

Loğusanın bulunduğu eve et girmez. Kırk basar.²⁹²

Çiğ et, kirli su evin üst tarafından da geçirilmez.²⁹³

²⁸⁷ Çelik, "Çepnilerde ve Diğer Türkmenlerde Doğumla İlgili Âdet ve İnanmalar", s. 80.

²⁸⁸ Altun, age., s. 165.

²⁸⁹ age., s. 159.

²⁹⁰ Acıpayamlı, age., s. 87.

²⁹¹ Altun, age., s. 158.

²⁹² Çelik, "Afganistan'daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", s. 170.

²⁹³ Çelik, agm., s. 170.

Kırkı çıkmamış çocukları kırk basmasından ve daha çok da süt kokusuna gelerek çocuğa zarar veren yılan, üğü kuşu, alıcı kuşu dedikleri hayvanlardan korunmak için, çocuğun kaldığı odanın kapısına soğan ya da bir hayvanın kemiği asılır.²⁹⁴

Lohusa veya çocuğunu kırk basacak olursa çocuk çıplak olarak terazi kefelerinden birine konarak et, gözü açılmamış köpek eniği, tezek ile darası alınır. Eğer çocuk birkaç hafta içinde alınan daranın üstünde bir ağırlık gösterecek olursa, bu hal çocuğun kırk basmasından kurtulduğuna delalet eder.²⁹⁵

Yaşıtbasan çocuk hayvan bokuyla tartılır.²⁹⁶

Çocuğun birinci maddede olduğu gibi, tezek ile darası alındıktan (tartıldıktan) sonra, ebeveyninden biri bu tezeği suya atar ve “Bu tezek suyun içinde kabarıp şişecekse, benim yavrum da aynı şekilde büyüüp gelişsin.” der.²⁹⁷

Basık olan çocuk, süpürge den veya dikenden geçirilir. Mum veya kurşun dökülür eğer yere düşüp soğuyan mum, kurbağa şeklini alırsa bu çocuk kurbağa basığıdır. Annesi hamile iken kurbağa basmıştır.²⁹⁸

Çocuğun başına su, boş yumurta kabuğu veya kurt kafası ile kırk defa dökülür.²⁹⁹

Yeni doğmuş kedi köpek gibi evcil hayvanların kırkları da çocuğu basar. Korunmak için bunların eve girmemelerine dikkat olunur. Şayet girecek olursa bunlardan girmiş olan hayvan ve yavrusu üstüne çocuk birkaç defa bastırılır.³⁰⁰

Çocuğun kırkı doluncaya kadar eve kedi sokulmaz.³⁰¹

²⁹⁴ Mear, age., s. 45.

²⁹⁵ Acıpayamlı, age., s. 90.

²⁹⁶ Altun, Age., s. 159.

²⁹⁷ Acıpayamlı, age., s. 90.

²⁹⁸ Ali Çelik, Ahmet Gürsoy, “Espiye’de Halk İnanışları”, Tarihi, Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu, Espiye Belediye Yay., İstanbul, 2007, s. 209.

²⁹⁹ Acıpayamlı, age., S. 91.

³⁰⁰ Başar, age., s. 80.

³⁰¹ age., s. 138.

Çocuğun yattığı yere kedi, köpek gibi hayvanların girmelerine müsaade edilmez.³⁰²

Güney Doğu Anadolu’da kırsal kesim ebelerinde mutlaka bir kurt kafatası kemiği bulunur. Ebeler kırk bozan çocukları bu kurt kafatasını hamam tası gibi kullanarak yıkarlarsa çocukların şifa bulacağına inanırlar.³⁰³

Kırk döneminde kurutulmuş kurban gözü ile olduğu gibi, kurt gözü ile de banyo yaptırıldığı olur.³⁰⁴

Kırk basan çocuğu tedavi için, yol ortasında ve köpek eniği üzerinde kanı karışmadık birisine yıkattırırlar.³⁰⁵

Kırk basmasında siyah bir köpek yavrusu üzerine bir kalbur kurulur, üstüne de çocuk oturtulur. Değirmen ayağından akan çark suyundan alınacak su, hafifçe ısıtılır ve çocuk yıkanır. Yıkanacak kadın, Veysel Karani’nin ruhuna bir fatiha okuyarak suya kırk bir defa elinin içini basar ve “Altmış yetmiş, çıkmış gitmiş” der. Bu sular köpek yavrusunu da ıslatır. Köpek yavrusu silkindikçe kırk basması geçer, kırklanmış ise yavrusu yirmi saatte ölmüş.³⁰⁶

2023. Ad Verme ile İlgili İnanç ve Pratikler

Çocuğa ad koyma doğum sonrası uygulamalarının en önemlilerinden biridir. İnsanlar bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan, onu bir belirtile, bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemezler. Adsız biri, bir olay, bir durum tedirgin edicidir. Belli olan, belirli kılınan, bilinen şey insanoğlunu rahatlatır; kargaşayı, karışıklığı, yanılma ve yanlışlığı önler, ilişkileri düzenler.³⁰⁷

Kimi hayvanların, madenlerin, bitkilerin dikkati çeken özellik ve niteliklerini çocuklarına geçirmek düşüncesi ve isteğiyle konulan adlara oldukça sık rastlanılmaktadır.

³⁰² age., s. 138.

³⁰³ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s.465.

³⁰⁴ agm., s. 471.

³⁰⁵ Akçiçek, age., s. 86.

³⁰⁶ age., s. 86.

³⁰⁷ Örnek, age., s. 148.

Bunların başında Arslan, Kaplan, Alageyik, Ceren (Ceylan), Gazal, Kartal, Şahin, Tuğrul, Doğan, Keklik, Dudu, Bülbül gibi gücü, yırtıcılığı, inceliği, güzelliği simgeleyen çeşitli hayvan kuş adları yer almaktadır.³⁰⁸

Kazak ve Kırgız Türkleri arasında, çocukları kötü ruhlardan korumak için Ödemiş, Satılmış, Satılğan gibi adların yanı sıra, İt, Köpek gibi hayvan; Bokbay ve Tezekbay gibi pislik adları da verilmektedir. Bunların yanı sıra Karga, Çakal, Tilki, Kurt, Kurtcebe gibi geçici ve koruyucu isimlerin de çocuklara ad verilmesi Türkler arasında görülür.³⁰⁹

Güney Türkmenistan'da; Börü Han, Börü Nisa, Börü Nişan, Börücan gibi kız isimleri ve Börü Börübey, Börübek, Cinbörü gibi erkek isimleri vardır. Bu bölgenin Türkleri yaşamayan çocuklarını esnetilmiş kurt derisinin ağız kısmından geçiriyorlar. Böylece yaşayan bu çocuğa Boru ismi veriliyor. Börü ve kurt, insan ismi olarak Anadolu'da da bulunmaktadır.³¹⁰

Kars, Ağrı ve Bitlis illerinde, adak sahipleri, adak etinden yemezler. Adak kurbanın kanı, adak sahibinin ve hane mensuplarının alnına sürülür. Böylece seçilmiş ile seçen arasında irtibat kurulmuş olur. Eğer kurban gelin için kesilmişse, kanı sadece onun alnına sürülür. Ata ruhu inançları ile ilgili pratiklerin bir kalıntısıdır. Bu yörede insan ismi olarak “Kurban” vardır.³¹¹

2024. Yürümeyen Çocuklarla İlgili İnanç ve Pratikler

Çocuğun doğumu gibi daha sonradan çocuğun büyümesini gösteren alametler de sevinçle karşılanır ve takip edilir. Çocuğun ilk dişini çıkarması, konuşması, yürümesi bunlara örnek olarak verilebilir. Doğaldır ki, sevinçle beklenen bu gelişmelerde herhangi bir aksaklık meydana gelince gerekli önlemler alınmaktadır. Anadolu'da yürümeyen çocuklarla ilgili olarak mevcut olan inançlardan bir kısmı bu durumu ortaya çıkaran nedenler üzerinedir. Bir kısmı da bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik inanç ve pratiklerdir.

³⁰⁸ age., s. 153.

³⁰⁹ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 150.

³¹⁰ age., s. 150.

³¹¹ age., s. 182.

Yeni doğmuş çocuğun odasına köpek girerse çocuk basamaz, yürüyemez.³¹²

Gezmeyen çocukların ayaklarının altına bir hayvan nalı tutulup, nallanır gibi tutulur.³¹³

Taşa at mıhı çakılıp çocuk etrafında dolaştırılırsa basıklığın giderileceğine ve çocuğun yürüyeceğine inanılır.³¹⁴

Yürümeye çocukların topuklarına yumurta akı sürülür.³¹⁵

Çocuk ölen bir hayvanın et ve kemiği ile tartılır. Sonra bu et ve kemikler bir mezarlığa gömülür.³¹⁶

Kurban bayramı sırasında yedi evden toplanan kurban bacakları ile yapılan yemek, yürümesi geciken çocuğa yedirilir.³¹⁷

Kemik kaynatıp suyu çocuğa içirilir.³¹⁸

Kurban bayramının ilk günü, içinde yürümeyen çocuğu bulunan sepeti koluna takarak kırk bir ev dolaşan anne, topladığı kurban bacakları ile yaptığı yemeği çocuğa yedirir.³¹⁹

Çocuğu bir kalburun içine koyup bir yere bıraktıktan sonra çocuğun üzerine dana, koyun gibi hayvanların gitmesi sağlanır. Burada amaç, çocuğu korkutarak kaçmaya teşvik etmektir.³²⁰

³¹² Akçiçek, age., s. 86.

³¹³ Başar, age., s. 118.

³¹⁴ Ali Çelik, Nazım Kuruca, “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, Şebinkarahisar, I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, İstanbul, 2000, s. 339.

³¹⁵ Çimrin, Antalya Folkloru, s. 15

³¹⁶ Başar, age., s. 118.

³¹⁷ Acıpayamlı, age., s. 364.

³¹⁸ Mear, age., s. 50.

³¹⁹ Acıpayamlı, agm., s. 364.

³²⁰ Mear, age., s. 50.

Karga, kırlangıç gibi siyah tüylü kuşların eti dövülüp çocuğun dizlerine sarılır.³²¹

2025. Yaşamayan Çocuklarla İlgili İnanç ve Pratikler

Çocuğun ailenin devamı olması, anne babaya saygınlık kazandırması ve bunun gibi nedenlerin doğum olayını oldukça önemli bir hale getirdiğini daha önce belirtmiştik. Anadolu’da çocukların yaşamamasının nedeni daha çok nazara bağlanmaktadır. Nedeni ne olursa olsun önemli olan çocuğu her türlü kötü etkiden korumak ve onun yaşamasını sağlamaktır. Bu amaçla yapılan işlemler şunlardır;

Çocuğun yaşaması için; yeni doğan çocuğun ağzına kirpi kanı akıtılır.³²²

Çocuğun başına eşek nalı parçası takılır.³²³

Çocuk kurumuş kurt derisinin ağız kısmına ait parçadan üç defa geçirilir.³²⁴

Çocuğun yastığının altına kaplumbağa yavrusu konur.³²⁵

Evde kaplumbağa beslenir.³²⁶

Eşek kulağı kesilerek çocuğun ağzına sürülür.³²⁷

Çocuğun yaşaması için kapıya köpek bağlanır,³²⁸

Yaşamayan çocukların odasında köpek bulundurulur.³²⁹

³²¹ age., s. 51.

³²² Başar, age., s. 54.

³²³ age., s. 55.

³²⁴ Acıpayamlı, age., s. 62.

³²⁵ age., s. 64.

³²⁶ Mear, age., s. 53.

³²⁷ Acıpayamlı, age., s. 64.

³²⁸ Taş, agm., s. 200.

³²⁹ Başar, age., s. 140.

Çocuğun doğmadan veya doğunca ölmesi, “mehir” adı verilen bir çeşit kötü ve öldürücü cin yüzündendir; köpek yavrusunun emzirilmesiyle mehirin köpek yavrusuna geçeceğine ve hayvanın öleceğine inanılır.³³⁰

Doğum yapan anne köpek yavrularını apış arasından geçirdikten sonra yere bırakıp üzerlerinden üç defa atlar. Annenin, köpeklerin üzerinden üç kere atlaması ağırlığını köpeklerle geçirmek istemesinden başka bir şey değildir.³³¹

Çocuğu durmayan kadın, çocuğu yaşasın diye yeni doğmuş ve gözleri açılmamış köpek yavrusunu, entarisinin boğaz tarafından ayakta sokup eteklerinden çıkarır; eğer köpek ölürse çocuğu yaşar, ölmezse yaşamaz.³³²

Bir ailenin doğup yaşamayan çocukları için kadın sancılandığında veya doğurduğunda beline boy muskası ve yanına da köpek yavrusu bağlanır. Çocuğu boğacak peri, köpekten korkar, gelmezmiş.³³³

Erzurum’da çocuğu yaşamayanlar doğumdan hemen sonra çocuğun göbeği kesilirken kulağını da delerek köpek tüyünden hazırlanmış olan bir iplik geçirip bağlayacak olurlarsa çocukların yaşamaları sağlanmış olacağına inanılır.³³⁴

Isparta’da çocuğun yaşaması için İslam dininin gereği olarak Akika Kurbanı kesilir. Kesilen kurbanın etleri çocuk ve anneye yedirilmeden yoksullara dağıtılır.³³⁵

Muş’ta çocuğu doğup da yaşamayanlar, çocuklarının yaşaması için, yedi yaşını alıncaya kadar, her yıl kurban keserler.³³⁶

³³⁰ Akçiçek, age., s. 85.

³³¹ age., s. 85.

³³² age., s. 85.

³³³ age., s. 85.

³³⁴ Başar, age., s. 141.

³³⁵ Kılıç, “Isparta Yöresi’nde Yaşayan Bazı Halk İnançları”, s. 428.

³³⁶ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 138.

Sarıkamış ve Ardahan’da, çocuğu doğumda yaşamayanlar, yedi yıl üst üste kurban keserler ve etine eve sokmazlar, konu komşuya dağıtılır. Kurbanın kemiklerini eksiksiz bir araya getirip gömerler.³³⁷

Şayet doğuran ana sıkılmalı yani anguvaslı ise, bu durumda olanların çocuklarının çocuklukla yaşamadıkları inancı taşıdığından bu gibi kadınlardan doğan çocukların yaşamaları için alınan tedbirler cümlesinden olarak; Çocuk dünyaya gelir gelmez, önceden hazırlanmış olan bir kirpi tam o sırada kesilir. Kesilen kirpinin kanından biraz alınarak bir miktar suya damlatılır. Sonra da bu kanlı sudan bir iki damla alınıp çocuğun ağzına sürülür.³³⁸

Ayrıca kirpinin yakılan derisinden hasıl olan kül, toz haline getirilerek pudra gibi çocuğun vücudunun her tarafına sürülür.³³⁹

2026. Çocuklarla İlgili Diğer İnanç ve Pratikler

Çocuk dünyaya gelir gelmez, o yere anası tarafından ömrü uzun olsun diye bir nal mihı çakılır.³⁴⁰

İsparta’da çocukların ilk el ve ayak tırnakları kesildiğinde tırnaklar sokağa atılır ve onları tavuklar yerse hem çocuk hem de ailesi dertten kurtulmaz inancı vardır.³⁴¹

Yeni doğan çocuğa yumurta yedirilirse kekeme olur.³⁴²

Yeni doğan çocuğun bulunduğu odaya çırcır böceği girerse o çocuk geveze olur.³⁴³

³³⁷ age., s. 138.

³³⁸ Başar, age., s. 101.

³³⁹ age., s. 101.

³⁴⁰ Çimrin, age., s. 20.

³⁴¹ Kılıç, agm., s. 422.

³⁴² Köşker, Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 200.

³⁴³ Volkan Canalıoğlu, Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2001, s. 33.

Urfa’da konuşmayan çocuklara Kurban bayramı sırasında yedi inek memesi yedirilirse dillerinin çözüleceğine inanılır.³⁴⁴ Çocuğun konuşması için çocuğun başından ekmek dolaştırılarak köpeğe verilir.³⁴⁵

Konuşmayan çocuklar için, kafes bülbülünün su çanağından konuşmayan çocuğa su içirilir.³⁴⁶ Çocuğa tarla kuşunun eti yedirilir.³⁴⁷

Kayseri’nin Yenifakılı ilçesinde yeni doğan çocuğun ağzına tezek ile vururlar. Bu uygulama çocuğun ağzı bozuk olmasın, kirli, pis işlere karışmasın diye yapılır. Aynı zamanda ağzında bir pislik olacaksa o da tezek olsun, kuru tezeğin çocuğun ağzına yapışmadığı gibi kötü sözler de çocuğun ağzına yapışmasın, yakışmasın diye düşünülür.³⁴⁸

Hasta çocukların iyileşmesi için tepsi içinden köpeklere ekmek verilir.³⁴⁹

Çocuk hamama götürülürken köpek görülürse huysuz olacağına inanılır.³⁵⁰ Çok huysuz çocuklar yere yatırılır, elbisesi üstünden sıyrılarak çıplak karnı üzerine ekmek doğranıp aç köpeklere yedirilir.³⁵¹

Çocuk büyüdüğü zaman haşarılık, yaramazlık yaparsa “Ne olacak kundağının önüne kurt çıktı” denilir. Yeni doğan çocuklar ilk defa dışarı çıkarılırken köpek gösterilmez. Eğer gösterilecek olursa çocuk köpek gibi ulur.³⁵²

Ağrı’da çok ağlayan çocuğu anası üç yol ağzına götürür. İlk geçen atının önüne çıkarır ve onun tavsiyesine uygun hareket eder. Böylece, çocuğun ağlamasının kesileceğine inanılır ve evde bir ölüm tehlikesi önlenmiş olur.³⁵³

³⁴⁴ Altun, age., s. 201.

³⁴⁵ Akçiçek, age., s. 86.

³⁴⁶ Mear, age., s. 52.

³⁴⁷ age., s. 52.

³⁴⁸ Sariaslan, Yenifakılı, s. 94.

³⁴⁹ Akçiçek, age., s. 87.

³⁵⁰ age., s. 87.

³⁵¹ age., s. 87.

³⁵² age., s. 86.

³⁵³ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 205.

Ankara'nın Ayaş İlçesi'nde çok ağlayan, uyumayan çocukları Yavuz Ana Sultan adlı yatıra götürürler, “ ya al, ya ver “ diye seslenirler. Uyumayan çocuk sabahleyin mezarlık çevresinde dolaştırılır; mezardan alınan toprak, ya da yılan kabuğu çocuğun yastığı altına konur. Bu işlemde, ölünün toprağından uyutma gücünün bir simgesi olarak yararlandığı görülüyor.³⁵⁴

Hakas Türkleri çocuğun ilk dişi çıktığında yaşlı insanları davet ederek diş bayramı yapmaktadırlar. Davette çaylar içilir, çocuğun dişine para, düğme vs. konur. Çocuklar düşen süt dişlerini ekmeğın arasına koyarak köpeğeye atar ve “kötü dişi kendine al, iyi dişi bana ver” derler.³⁵⁵

Gagauzlar'da da çocuğun ilk dişi düştüğünde ekmek arasına konulduğunu görmekteyiz. Düşen diş ekmek arasına konulur: “ Karga karga al sana kemik diş, ver bana demir diş” denilmektedir.³⁵⁶

Urfa'da, altını ıslatan çocuklar için, süpürge uçları, üzerlik olarak yakılır ve onlara her sabah kara tavuk yumurtası içirilir. Böylece çocuğun, o işi tekrarlamayacağına inanılır.³⁵⁷ Altını kirleten çocuklara gizli olarak koyun ve sığır cinsinin üreme organı yedirilir.³⁵⁸

Yeni doğan çocuk misafirliğe götürüldüğünde ev sahibi çocuğun kundağına veya çantasına bir hediye koyar. Buna “Sıçanlama” denir. Sıçanlama hediyesiyle beraber yumurta da verirler ve “Yumurta gibi ol” derler.³⁵⁹

Adana'da doğumdan sonraki aylarda gelişemeyen, alız, hastalıklı çocuğaya “aydaş çocuk” adı verilir. Aydaş çocuk için “aydaş aş” pişirilir. Bu, sembolik bir aştır. Çocuğun yeterince pişmediğı düşüncesinden hareketle yapılan taklit büyülerinin uygulamasıdır. Aydaş çocuğı dikenli gül ağacının arasından ve kurt ağzının iskeletinden geçirme uygulanan diğer pratiklerdir. Eski Türklerden bugüne kadar kurt kutsal bir hayvan olarak

³⁵⁴ Boratav, age., s. 158.

³⁵⁵ Altun, age., s. 204.

³⁵⁶ age., s. 204.

³⁵⁷ Kalafat, age., s. 42.

³⁵⁸ Mehmet Baştürk, “Trabzon ve Yöresi Âdet ve İnançları”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih- Dil- Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), Trabzon Valiliğı İl Kültür Md. Yay., Trabzon, 2002, s. 36.

³⁵⁹ Kazan, agm., s. 19.

kabul edilmiş, kurdun derisi, bıyığı, dişi, başı halk hekimliğinde şifa verici olarak kullanılmaktadır.³⁶⁰

21. Evlenme ile İlgili İnanç ve Pratikler

Yaşamın en önemli ikinci evresi olan evlenme hem kız hem de erkeğin sosyalleşme sürecinde önemli bir aşamadır. Evlenme beraberinde getirdiği sosyal rollerle aileler arasında dayanışmayı sağlar. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına önem kazandırmıştır. Geleneksel bir yapıya sahip olan Türklerde evlenme, uygulamaları bakımından zengindir. Evlenme olayının gerçekleşmesi için eş seçimi, görücülük, dünürlük, kız isteme, söz kesimi, nişan, kına gecesi, nikah, gerdek, düğün sonrası, yedilik gibi birbirini izleyen birtakım evreler vardır.

Hakkari’de çocuk yaşta, erginlik yaşında ve yaşlılıkta kız ve hanımların kemer tokası farklıdır. Erginlik yaşından sonra genç kızlar tokasında kurt kabartması olan gümüş kemer takarlar. Bu kemerler çoluk çocuğa karışıldıktan sonra yeni genç kızlara bırakılır. Bu tespit bir çocuk yaşta ve yaşlılıkta yani doğurganlık yaşından evvel ve sonra kurttan üreme ile ilgili olarak korumasının olmadığını düşündürmeli.³⁶¹

210. Kaçma ve Kaçırma ile İlgili İnanç ve Pratikler

Kedi bir evin önünde miyavlırsa o evden kız kaçarmış.³⁶²

211. Kismet Tayini ve Kismet Açma ile İlgili İnanç ve Pratikler

Toplumumuzda genç kızlar, kismetlerini öğrenmek ya da kismetlerini etkilemek ya da kapalı olan kismetlerini açmak için çeşitli davranış kalıplarını uygularlar. Bunlardan bazıları şöyledir; Artvin, Posof, Ardahan, Oltu, Narman, Tortum ve İspir’de gençlerin kismetini açılsın diye, tuzlu ekmek veya tuzlu peynir yemeleri, rüyaya yatmaları, niyet namazı kılmaları istenir. Ardahan’da evlenemeyen kızlar “kıkıl” adı verilen çok tuzlu ekmekleri bir duvarın üzerine koyup beklerler. Ekmeği alan karga hangi yöne giderse o

³⁶⁰ Erman Artun, Adana Halk Kültürü, Adana, 2006, s. 359.

³⁶¹ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 467.

³⁶² Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

yöne doğru gelin gideceklerine, Şavşat'ta kızlar evlerine gelen misafirin eşeğine binerler, eşek hangi yöne giderse o yöne evleneceklerine, koçların yönünden diktikleri elbise ile kismetlerinin açılacağına inanılır.³⁶³

Ağrı çevresinde, evlenme çağına giren kızlar, Hıdırellez'de gillik\ tuzlu ekmek yapıp görebilecekleri bir bacanın üstüne bir parçasını bırakırlar. Bir karga tarafından ekmeğin alınmasını bekleyen kızlar, karganın gidiş istikametine göre, evlenecekleri kişinin belli olacağına inanırlar.³⁶⁴

Muş'ta kismet kesik kızın bahtının açılması için, kız ardı sıra üç çarşamba günü oklavayı minarede at gibi binerek üç kere “kınavınız ve âdetimiz bata it balalıdır” diye tekrar eder ise, kismetinin açılacağına inanılır.³⁶⁵

212. Kız İsteme ile İlgili İnanç ve Pratikler

Karadeniz bölgesinde, kız istenilen evden gizlice tuz çalınır ise, kızın alınmasının kolay olacağına inanılır. Bazen de aynı amaçla oğlan evi beline “at yuları” bağlar.³⁶⁶

213. Gelin Süsleme ile İlgili İnanç ve Pratikler

Çukurova Yörüklerinde gelin başlığına tavuk tüyü takma, gelin başlığı olarak kartal tüylerinden yapılmış kepezin kullanılması vardır.³⁶⁷

³⁶³ Ayşe Başçetinçelik, “Adana Halk Kültüründe Kismet Açma”, III.Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, Adana Valiliği Yay., Adana, 1999, s. 167,168.

³⁶⁴ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 163.

³⁶⁵ Kalafat, “Halk Edebiyatı, Halk İnançları İlişkisine Dair”, Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı (26-28 Mayıs 2000), Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, s. 403.

³⁶⁶ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 166.

³⁶⁷ Erman Artun, “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri”, I.Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı(Yörükler) Sempozyumu (1994 Antalya), Kültür Bak. Yay., Ankara, 1996, s. 55.

214. Gelin Alma-Gelin Getirme-Gelin İndirme ile İlgili İnanç ve Pratikler

Kızımızı kazasız belasız yüz akıyla gelin ediyoruz düşüncesiyle kızın ayağına tavuk kesilir. Kesilen tavuğun kanı eşiğe sürülür.³⁶⁸

Dumrul'da gelin ata binmeden önce kız tarafı “kapı bağı” adı altında erkek tarafından hediye alır. Bu hediye at, tabanca ve ya benzeri bir şey olabilir.³⁶⁹

Ordu'da gelin alayının yolunun kesilerek bahşiş alınması sırasında ilgi çekici bir uygulama yapılır. Bu uygulamada, sürünün en güzel ve ağır koçunu atının önüne çeker. Eğer gelin, bu koçu tek eliyle çekip atın üstüne alabilirse koç onun olur. Başaramazsa, koçun bedelini çobana ödemek zorundadır.³⁷⁰

Eskiden Yörükler gelini at üzerinde erkek evine getirilirken yolda at işerse kızın bir başka erkekle oynadığına, at pislerse kızın bakire olmadığına yorumlanırmış.³⁷¹

Gelin yeni evinin kapısına inip, kayınbabasının elini öpünce çoban, gelinin önüne bir koç sürer. “Bu kınalı koçu kucaklar kaldırırsan koç senin olacak! Eğer kaldıramazsan bu koçun ederi kadar bahşiş vereceksin!” der. Bu işin hakkından gelemeyeceğini bilen genç kız, dirseği ile damada dokunur. Damat araya girer ve çobanın gönlünü eder. Bahşişini verir.³⁷²

Anadolu'nun bir çok yerinde kayınvalide düğün sırasında bütün ağırlığını, bütün diretkenliğini ortaya koyarak gelini bir koyun postuna oturtur ki, gelin koyun gibi uysal olsun; evde hiç dediğinden, hiç sözünden çıkmasın.³⁷³

³⁶⁸ Altun, age., s. 294.

³⁶⁹ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 179.

³⁷⁰ Bilgehan Atsız Gökdağ, “Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Eski Türk İnançlarının İzleri”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 288.

³⁷¹ Kılıç, agm., s. 431.

³⁷² Sarıaslan, Yenifaklı, s. 60.

³⁷³ Zafer İlbars, “Alanya ve Çevre Köylerde Evlenme Âdetleri”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996, s. 31.

Azerbaycan, Kuzey Mezopotamya ve Anadolu'nun birçok yerinde gelin yeni evinin eşiğinden girmeden ayağına kesilen kurbanın üzerinden atlar. Böylece yeni evine hayır ve bereket getireceğine, onunla gelmek isteyen kötülüklerin dışarıda kalacağına inanılır.³⁷⁴

Gelin eve girerken bol nasipli olması için horoz veya bir hayvan kesilerek kanının üzerinden atlatılır.³⁷⁵

215. Gerdek ve Gerdek ile İlgili İnanç ve Pratikler

Makedonya-Debre yöresi Türkmenlerinde, damat kapanağı (gerdeğe gireceği) zaman kız ve oğlan tarafı “ara” yakarlar. Damadın sırtına arkadaşları vururlar. Hoca çiftler için de dua okur. Gelini attan oğlanın babası indirir ve yeni ocağın bereketli olması için sofrayı örtüsüne bastırır. Gelinin başının üzerine renk renk takkeler giydirilir ve yüzü renkli tülbentle örtülür. Gelinin başına bir at yuları takılır. Böylece koca ocağında kumanda altına gireceğine inanılır. Bu esnada bir erkek çocuğu gelinin altının altından üç defa geçirilir, bu uygulama ile gelinin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır. At yularlı (gemli) haliyle gelin gerdek odasına götürülür.³⁷⁶

Düğün gecesinin ertesi, gelinin bakire çıkmadığı anlaşılırsa, yüzüne kalın bir örtü çekilir, bir eşeğe ters bindirilip baba evine gönderilir.³⁷⁷

Oğlan gerdeğe giremedi mi oğlana saban söktürülür, arka geri merkebe bindirirler.³⁷⁸

22. Ölüm ile İlgili İnanç ve Pratikler

Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanma, âdet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini”

³⁷⁴ Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, s. 252.

³⁷⁵ Kılıç, age., s. 431.

³⁷⁶ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 85.

³⁷⁷ Çimrin, age., s. 72.

³⁷⁸ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 81.

kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır.

220. Ölümü Düşündüren Ön Belirtilerle İlgili İnanç ve Pratikler

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu veya bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır.³⁷⁹

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer tutar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili bir takım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan bazı yetenekleri, sezişleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin uluması dışında uluma biçimi, zamanı ve yönüyle de yaklaşan ölüme haber verdiği inanılır. Baykuşun yıkık, terk edilmiş yerlerde yuva yapması “ölüm kuşu” olarak bilinmesine neden olmuştur ve tıpkı köpek gibi ölüm habercisi olarak görülmüştür. Ayrıca evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek, öküz yabani hayvanlardan tilki, kurt, yaras, çakal, yılan kümes hayvanlarından tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yaras, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırımlarıyla ölüm habercisi kabul edilirler.³⁸⁰

³⁷⁹ Örnek, age, s. 208.

³⁸⁰ Erman Artun, Türk Halk Bilimi, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005, s. 171.

Bir çocuk çok ağlarsa, Gaziantep'te bu uluma sayılır ve ulumaya ölüm haberi, diye inanılır. Ulumanın sonunda, bu haber gelmesin diye çocuğun\uluyanın gömleği loğ taşına gerilir. Böylece ölüm, uluyana isabet edip, ölümü çağırmasının cezasını çekermiş. Ulumanın bu özelliği dolayısı ile, köpek ulumasını durdurmak için onu ya kovalarlar ya da öldürmek mecburiyetinde kalırlar.³⁸¹

Trabzon'da köpeğin ağıt yakar, ağlar gibi acı acı uluması, karganın eve yakın bir yerde acı acı bağırması, baykuşun ötmesi o civarda birinin hiçbir sebep yok iken, koyun sürüsünün huysuzlaşması, koyunların ürkmesi, atın, üzerine bineni atması, normalde gayet rahat sağılan ineğin tepmesi yani birden bire huysuzlaşarak sütünü sağdırmaması, büyük siyah eşek arısının bir insanın başının etrafında ısrarla dönmesi o kişinin öleceğini işaret eder.³⁸²

Uluyan köpeği kovalar veya vururlar. Kargaya “Hayır haber! Hayır haber! Hayırlıysa bir daha bağır” derler.³⁸³

Dobruca Türklerinde köpek uluması, baykuş ötmesi, kukuma, murat puppuk, gukguk diye adlandırılan kuşun evin önündeki ağaca konup ötmesi bir kuşun acele gelmesi, kanatlı karıncaların evin önünde belirmesi birinin öleceğinin önbelirtisidir.³⁸⁴

Şalpazarı'nda ezan okunurken köpek veya çakalın uluması, kara çaylağın bağırması, o civarda birinin, ahırdaki hayvanlar (at, inek, öküz vs.) bağırması, govalak (baykuş)ın birinin evinin önünde ötmesi, o evden birinin, köpeğin kendi evinin önünde uluması, sahibinin öleceğine işaret eder.³⁸⁵

Çakal uluması sırasında evin döşemesine “kara bıçak bağrına tass!” denilerek bıçak saplanır. Bu çirkin, acı ve bed sesin ölüme sebep olacağına inanılır.³⁸⁶

³⁸¹ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 203.

³⁸² Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 431.

³⁸³ age., s. 432.

³⁸⁴ age., s. 432.

³⁸⁵ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 430.

³⁸⁶ Ali Çelik, Ahmet Gürsoy, “Espiye'de Halk İnanışları”, s. 216.

Rize’de dişi çakal bağırdı zaman ölüm olacağı düşünülür.³⁸⁷

Pağ çakalının “pağ pağ” diye ses çıkarması iyi birinin öleceğine dalalettir.³⁸⁸

Baykuş ve kara çaylağın ötmesi, köpek ve çakalın uluması üzerine “hayır haber” diyerek kötü bir şeyin olması engellenmeye çalışılır.³⁸⁹

Şebinkarahisar’da at kişnemesi ve köpek uluması halinde, hayvanların sesi çıkardığı evden veya yakındaki bir evden ölü çıkacağına inanılır.³⁹⁰

Artvin’de ahırdaki hayvanlar acı acı bağılıyor ve at kişniyor ise o evden ölü çıkacağına inanılır.³⁹¹

Nogaylar’da kanatlı it/ samur, börü mümasili kutsal kabul edilir. İtin kurt gibi uluması halinde ölüm olacağı inancı çok yaygındır.³⁹²

Nogaylar’da Obur (kara iye)’un gelip çocukları hasta edebileceği, öldürebileceğine inanılır. Oburkuş (baykuş) Nogaylar’da da ölüm habercisi olarak bilinir. Onu kızdırmamak için ona Altıkuş, Orukuş, Güzelkuş denir.³⁹³

Uzunoba Köyü’nde, köyde baykuş görülmesi iyi sayılmaz. Konduğu evden ölü çıkacağına inanılır. Baykuşu uçurmak da iyi sayılmaz. Baykuşun ölüm habercisi olduğu inancı evvelce de belirtildiği gibi Anadolu, Suriye, Irak ve Azerbaycan Türkleri arasında da vardır.³⁹⁴

³⁸⁷ Rize Kültür Derlemeleri, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yay., Rize, 1999, s. 60.

³⁸⁸ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 83.

³⁸⁹ Çelik, Trabzon/Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 430.

³⁹⁰ Ali Çelik, Nazım Kuruca, “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, s. 341.

³⁹¹ Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan hayatına Etkileri Sempozyumu, Mezarlıklar Vakfı, İstanbul, 1998, s. 241.

³⁹² Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, s. 241.

³⁹³ agm., s. 242.

³⁹⁴ agm., s. 243.

Hatay’da bir evin önünde baykuş öterse, o evde biri ölür ya da bir yıkım olur.³⁹⁵

Çaycuma’da baykuşun ötmesi o civarda birinin ölmesine işarettir. Geceleri köpeklerin uluması üzücü bir haberin geleceğinin belirtisidir. Mart kuşunun ötmesi ise kesinlikle bir kişinin yakın zamanda öleceğini gösterir.³⁹⁶

Baykuş öttükten sonra ayakkabılıkta bulunan ayakkabılardan bir tanesi ters çevrilirse kötülüklerin bertaraf edileceğine inanılır.³⁹⁷

Espiye’de baykuş ötmesi, köpek uluması ve karga sesi kötü haber geleceğini gösterir.³⁹⁸

Kayseri’de bir evin damında baykuş öterse o evden biri ölür.³⁹⁹

Giresun’da evin başında karga başını sallayarak öterse evden ölü çıkacağına inanılır.⁴⁰⁰

Hemşin’de siyah karga evin etrafında bağırsa biri ölür. Evin hayvanı bağırp ağlarsa ev halkından biri ölür.⁴⁰¹

Isparta’da karganın öttüğü evden birisi hastalanır ve ölür inancı vardır. Karga kara olduğundan kara günlere işaret sayılır.⁴⁰²

³⁹⁵ Kalaycıoğlu, age., s. 134.

³⁹⁶ Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, s. 242.

³⁹⁷ Ali Çelik, Nazım Kuruca, “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, s. 348.

³⁹⁸ Ali Çelik, Ahmet Gürsoy, “Espiye’de Halk İnanışları”, s. 214.

³⁹⁹ Alim Gerçel, “Kayseri ve Çevresinde Ölüm ve Cenaze Merasimleri İle Ölüm Üzerine Değişler ve Mezarlıklar”, Kayseri Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Erciyes Ü., Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yay., Kayseri, 2001, s. 302.

⁴⁰⁰ Hayrettin Günay, “Giresun Yöresi’nde Bazı İnanışlar”, Giresun Kültür Sempozyumu (Mayıs 1998), Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 434.

⁴⁰¹ Rize Kültür Derlemeleri, s. 348.

⁴⁰² Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 420.

Dörtdivan kasabasında karganın bir evin yakanında, horozun ise sabaha yakın ve vakitsiz ötmesi, yöreye ilk gelen leyleğin gelirken ağzında beyaz bir çul parçası getirmesi, uğursuzluğa ve en çok ölüme yorulur.⁴⁰³

Kayseri’de kartal vuran kişinin yakını ölür.⁴⁰⁴

Rüyada, beyaz bir arabanın veya beyaz bir atın evin kapısından bir kişiyi alıp götürdüğünü görmek o evden birinin öleceği şeklinde, rüyada beyaz ata binmek veya beyaz gelinlik giymek ise giyen kişinin öleceği şeklinde yorumlanır.⁴⁰⁵

Kafkasya’da cenazeyi çevre köylere atlılar duyuruyor. Atlı köye kadar atını dört nala sürer, köye gelince atından iner, duyuru yapacağı eve gelirken atını alırdı. Atın solunda esas vaziyette durur, köyden saygı ile ayrılır.⁴⁰⁶

Karaçay Türklerinde ölümün ardından, onu seven hayvanların da öldüğüne inanırlar. Kars’da sahibinin ölümünden sonra evi terk edip kayıp olan köpeklerin veya uzun süre yemekten içmekten kesilen atların hikâyeleri anlatılır.⁴⁰⁷

Alanya’da yolda yürürken görülen hayvan leşinden hemen sonra el, yüz mutlaka yıkanması lazımdır. Aksi takdirde kendisinin de öleceğine işaret sayılmıştır.⁴⁰⁸

Tekirdağ’da evin penceresine bir kuş konup gagasıyla camı tıklatırsa, o evden ölü çıkacağına inanılır.⁴⁰⁹

Tekirdağ’da bir kimse rüyasında canlı bir yılanı ayaklarının altında görürse o insanın en çok kırk gün yaşayacağına; çıplak birini görürse o insanın öleceğine inanılır.⁴¹⁰

⁴⁰³ Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Kültür Bak.Yay., Ankara, 2000, s. 102.

⁴⁰⁴ Gerçel, agm., s. 302.

⁴⁰⁵ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 431.

⁴⁰⁶ Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, s. 257.

⁴⁰⁷ agm., s. 262 .

⁴⁰⁸ Haşim Yetkin, “Mahallî Gelenek ve Göreneklerimiz”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerler, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996, s. 235.

⁴⁰⁹ Altun, age., s. 316.

⁴¹⁰ age., s. 316.

Yılan öldürmek iyi değildir, ardından bir ölüm olacağına inanılır.⁴¹¹

Rüyada deve sürüsü veya çadır direğinin göçtüğü görülürse akrabadan birisi ölür.⁴¹²

Kara kedi görmek ölümü çağırıştırır.⁴¹³

Canlı hayvan öldürmek de ölümü düşündürür, bu yüzden kedi, köpek, tilki gibi hayvanların öldürülmesinden uzak durulmaktadır.⁴¹⁴

Yolda yürürken görülen hayvan leşinden hemen sonra el, yüz mutlaka yıkanmalıdır. Aksi taktirde bunu gören kişinin kendisinin de öleceğine işaret sayılır.⁴¹⁵

Doğu Anadolu’da mezar taşlarına yapılan hayvan, kuş, silah, bitki ve benzeri resimler ve hayat sahnelerini gösteren kabartmalar, yine eski Türk inançlarının şuuraltı devamından başka bir şey değildir.⁴¹⁶

Köpek kibleye karşı işerse ölüm getirir.⁴¹⁷

Çorum’da tek kardeşli çocukların tavuğun tavuğun kanat kısmını yemesi hâlinde kardeşinin öleceğine inanılır.⁴¹⁸

Düşte yumurta görmek ölüme yorumlanır.⁴¹⁹

Rüyada kır ata binmek, kişinin yakın zamanda öleceğine dalalettir.⁴²⁰

⁴¹¹ Altun, age., s. 317.

⁴¹² Kılıç, agm., s. 462.

⁴¹³ age., s. 317.

⁴¹⁴ age., s. 320.

⁴¹⁵ Yetkin, “Mahallî Gelenek ve Göreneklerimiz”, s. 235.

⁴¹⁶ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 202.

⁴¹⁷ Sefa Odabaşı, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, Selçuklu Belediyesi Md. Yay., Konya, s.88.

⁴¹⁸ Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm Veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, s. 242.

⁴¹⁹ Mear, Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, s. 79.

⁴²⁰ Altunboğa, Diyarbakır Folklorundan Kesintiler, s. 100.

Bir kişi rüyasında al ata binerse ömrünün uzayacağına inanılır.⁴²¹

Bir kişi devenin altından geçerse uzun ömürlü olur.⁴²²

221. Ölüm Sonrası ile İlgili İnanç ve Pratikler

2210. Kaçınmalar, Korkularla ilgili İnanç ve Pratikler

Ölüm olayı gerçekleşikten sonra bir çok yerde olduğu gibi Anadolu’da da bir takım şeylerden uzak durulur. Örneğin televizyon açılmaz, müzik dinlenmez, renkli ve yeni elbiseler giyilmez, genelde siyah renk tercih edilir. Bu ölüye ve ölüm olayına duyulan saygıdan ileri gelmektedir. Bunların yanı sıra ölüyle ilgili olarak da bazı kaçınmalardan söz edilebilir. Bizim tespit ettiklerimiz de genelde bu yöndedir.

Erzurum’da kedi, şeytanın gelmesine yardım edeceğinden ölünün odasına girmemesine dikkat edilir ve asla konmaz.⁴²³

Çaykara’ da ölü yalnız bırakılırsa kedilerin mevtanın burnunu yiyeceğine inanılır.⁴²⁴

Urfa’da ölünün üzerinden atlamasını uğursuzluk sayarlar. Eğer ölünün üstünden kedi atlarsa, onun horlayacağına inanırlar.⁴²⁵

Cenaze evden çıkarken hayvanların bağırması halinde ölenin amelinin iyi olmadığına inanılır.⁴²⁶

2211. Ruhla İlgili İnanç ve Pratikler

Can, genel olarak nefes, soluk olarak düşünülür; bedenden ayrılıp, uçup gitmesi ölümdür. Kimi yerlerde de canın bedenden bir sinek kılığında ayrılacağı sanılır. Halk

⁴²¹ age., s.100.

⁴²² Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 69.

⁴²³ Başar, age., s. 246.

⁴²⁴ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 260.

⁴²⁵ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 203.

⁴²⁶ Gökdağ, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Eski Türk İnançlarının İzleri”, s. 289.

dilinde canın kuşa benzetilmesi de onun bir kuş gibi uçup gideceği kanısının izi olmalıdır. Genel kanaat ise canın bedeninin iç organlardan birinde oturuyormuş sanılmasıdır. Azrail'in insandan canı "sökerek", sahibine eza vererek aldığı kanısı gibi "can çekişmek" deyimi de buna bir tanıktır. Çocukların canı da sinek, ya da kuş gibi uçan bir yaratık niteliğinde düşünülmüş olsa gerek. Azrail, eza vermeden canını almak için, çocuğa güzel, kırmızı bir elma gösterirmiş; çocuk sevinçle meyveyi kapmaya davranırken, canı elmaya yapışmış.⁴²⁷ Totemcilikte ruhun ölmezliğine inanılmadığı halde kainatı bile ruhlar dünyası olarak bilen eski Türklerde, dinî inancın temellerinden birini ruhun ebediliği teşkil eder ve bu sebeple ataların ruhlarına adaklar adanır, kurbanlar kesilirdi. Töz (tös)ler de ataların timsalleridir.⁴²⁸

Eski Türklerde, insan ruhları genellikle kuş biçiminde düşünülmüştür. İnsanlara can vermeden önce bu ruhlar, gökte kuş olarak yaşarlar. İnsanlar ölünce göğe uçarlar. Dede Korkut'ta Deli Dumrul, kara kılıcını sıyırıp saldırınca, Azrail bile güvercin olup pencereden çıkar gider. Kırgızlar'ın Er Töştük destanında bir yiğit: " Bu yedi kuş benim ruhumdu, benim nefesimdi" demiştir. Diğer taraftan, Orta Asya'da ruhlar, hayvan ve genellikle de kuş biçiminde düşünülmüştür. Şamanın gök yolculuğunda yardımcı ruhları, kuş ya da kanatlı hayvanlar olarak temsil edilmiştir.⁴²⁹

Büyük bir mezarlık kelebeği vardır, gözlü gözlü bir kelebektir o. Onu görünce "aaa... birinin ruhu gelmiş" deriz. Öyle büyük gözlüdür ki, insan gibidir. Köyde bir ölümden sonra bu kelebeğin geldiğine inanılır.⁴³⁰

Yozgat'ta cenaze çıkan evlerde, cenazenin çıktığı odanın ışıkları en az bir gün açık bırakılır ve odanın ortasına su dolu bir kap konulur. Ölen kişinin ruhunun kuş şeklinde evine geleceğine ve kaptan su içip yıkanacağına inanılır...Kuş şekline bürünme, motif olarak beynelmilel olmakla birlikte Türklerde dini bir inancın ifadesi olarak görülmektedir. Bedeni kafes, ruhu da bu kafese hapsedilmiş bir kuş olarak gören eski din anlayışı, İslami bir renge de büründürülerek yaşatılagelmiştir. Özellikle Tanrı'ya yakın görülüp kutsal

⁴²⁷ Boratav, age., s. 28.

⁴²⁸ Kalafat, "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti",s. 257.

⁴²⁹ Erman Artun, "Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinler, İnanışlar", Uluslararası Türk Dünyası Kongresi (23-28 Ekim 2001), Tüksev Yay., Ankara, 2002, s. 27.

⁴³⁰ Altun, age., s. 350.

sayılan, üstün tutulan kimselerin bir fevkaladelîği (kerameti) olarak yorumlanmıştır. Bu kimselerin Tanrı'yla olan münasebetini vurgulamak içindir ki kuşlar içerisinde de “güvercin” tercih edilmiştir.⁴³¹

Altaylarda tabutlar ince sedir ağacından yapılır. Eğer tabut çok büyük gelmişse akrabalarından veya dostlarından birinin de yakında öleceğini işaret eder. Yedinci günde koyun veya at kesilir ama daha çok at tercih edilir. At göğsünden, kuyruğundan ve kaburgasından et parçaları alınıp kaynatılır. “Kam kişi” (şaman) bu parçalardan ikişer küçük et parçası kesip ateşe atar ve ölen insanın durumunu öğrenebilmek için “öbür dünya”nın ruhları ile temasa geçmeye çalışır. Şaman ölen kişinin ruhunu ateşe gelip et parçalarından hangilerini alacağından ruhun ne durumda olduğunu, ölen kişinin ruhunun cennete gidip gitmediğini de, hâlâ bu dünyada dolaşmakta olup olmadığını da öğrenir.⁴³²

Kırşehir’de cenazenin ruhu için kesilen kurban cenazenin çıkacağı kapının eşığının önünde kesilir. Cenaze kanın üzerinden geçirilir. Böylece günahlarının azalacağını inanılır.⁴³³

Kars’ta ölü aşı için hayvan kesilir. Bunu yapamayacak derecede imkanları kısıtlı olan ölü sahibine, akrabaları ve komşuları yardım eder; veya koç\koyun verir. Böylece ölenin memnuniyet duyacağına, ruhunun rahat edeceğine inanılır.⁴³⁴

Ölen faydalı bir insansa, güzel bir yaşamda yaşıyorsa o zaman insan olarak tekrar gelir dünyaya, kötü bir insansa o da kötülüğe gelir. Yılan, fare, kedi, köpek olur.⁴³⁵

Ruhun çoğu zaman ağızdan çıktığına inanılır. Sinek gibi uçar gider.⁴³⁶

⁴³¹ Namık Aslan, “Şekil Değiştirme Motifinin Anlatılarımızdaki Bazı Yansımaları Üzerine” **Millî Folklor**, Sayı: 64, s. 39.

⁴³² İrina Demçinova, “Altaylar’da Çocuk Doğumu ve Ölüm Merasimleri”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 212.

⁴³³ Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya ‘Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, Mezarlıklar Vakfı, İstanbul, 1998, s. 252.

⁴³⁴ agm., s. 212.

⁴³⁵ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 93.

⁴³⁶ age., s. 94.

Manas'ın ölümü ve defnini anlatan parçada da ruh bir sineğe benzetilmektedir;

“Diyorlar ki Manas'ın sineğe benzer canı çıktı

Gerçek evine gitti.”⁴³⁷

Kedi ile yatmak doğru değildir. Kedi insanın ruhunu çalar.⁴³⁸

23. Halk Hekimliği ile İlgili İnanç ve Pratikler

Anadolu ilaçlarının yapımında bazı hayvanlardan ya da hayvanlara ait bazı unsurlardan yararlanılmaktadır. Hititlerce mus(yılan) kutsal bir hayvandır. Yılanın dişleri, gömleği, gözleri bir takım hastalıklara iyi geldiğine inanılmaktadır. Günümüzde de yılanın baş ile kuyruk yanlarını atıp ortasını (oğlu yerleri atılır) iyice pişirdikten sonra yiyen insanda mayasıl olmaz ve bir takım deri hastalıkları geçermiş. Hititlerde çok kutsal sayılan bir “illuyonka” adlı yılan vardır. Bu bir dev büyüklüğündeymiş, kartallarla savaşmış. Eski çağda yılanın kutsal kabul edilmekte, Hindistan’da birtakım yılanlara tapılmaktadır. Yılanla yapılan ilaçların özünde bu eski çağdan kalma kutsallığın etkisi açıktır.⁴³⁹ Hititler kartala “karas” derlerdi ve kartal onların inancına göre kutsaldı. Kurt ise “vetnas” olarak geçmekteydi ve o da kutsaldı.⁴⁴⁰ Bu hayvanların hepsi kutsal kabul edilmelerinin yanı sıra ilaç yapımında da baş sırada kullanılmaktaydı. Bu durum da insanın kendisine yarar sağladığı nesneyi kutsallaştırdığı ortaya çıkıyor.

“Anadolu ilaçlarında en ilgi çekici yan sürekliliktir. Günümüzün halk ilaçlarını inceledikçe, insan ister istemez, daha gerilere, uzak geçmişe doğru gidiyor. Eski çağın inançlarıyla günümüzün halk ilaçları arasında köklü bir bağlantının olduğunu görüyoruz. Eski çağda kutsal sayılan bir bitkinin, bir hayvanın bugün ilaç yapımında yararlı olduğu görülüyor. Hitit kabartmalarında görülen hayvanlardan biri de ayıdır. Ayı ayağından ilaç yapılıyor. Özellikle ağrılara iyi geldiği söylenir. Gene Hitit kabartmalarında fare, tavşan, türlü türlü kuşlar görülür. Günümüzde bu hayvanların halk ilaçlarının yapımında kullanıldığı biliniyor.”⁴⁴¹

⁴³⁷ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK, Ankara, 2006, s. 182.

⁴³⁸ Tarsus Alan Araştırmaları, Kültür B. Yay., Ankara, 1998, s. 146.

⁴³⁹ İsmet Zeki Eyüboğlu, Anadolu İlaçları, Anadolu İlaçları (Anadolu Üçlemesi), Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1998, s. 30.

⁴⁴⁰ age., s. 31.

⁴⁴¹ age., s. 32.

İlk ilaç yapımında hayvan kemiklerinin, boynuzların, köklerin, balın, değişik sakızların, ziftlerin kullanıldığı biliniyor. Ancak bunlarda da bir takım gizli güçlerin varlığına inanılıyordu. Sağılıcı güç yalnız ilaç yapımında kullanılan nesnenin özünden gelmiyordu.⁴⁴²

230. İnsan Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler

2300. Ağrı- Sancılarla İlgili İnanç ve Pratikler

İnce Süleyman adı verilen hastalığın belirtisi şişkinlik ve karın ağrısıdır. Bu hastalık böbrek hastalarında görülür. Tedavi için hastanın vücudu beş altı yerden jilette çizilir. Davar kesilir, hasta bu davarın derisi içine çekilir. Deri bütün vücudunu sarar, sadece hastanın başı dışarıda kalır. Hastanın vücuduna yorgan örtülür. Bu şekilde beş altı saat kalır. Deri kokunca hasta içinden çıkarılır. Çıkınca bütün vücudu kolonyayla ovulur, yeniden üzeri giydirilerek yatağa yatırılır ve sıcak tutulur. Hasta bu işlemden sonra beş altı gün banyo yapamaz. Yaparsa fenalaşır.⁴⁴³

Kan saplıcanı adı verilen, karında ağrı ve şişkinlik olmasıyla ortaya çıkan hastalık için hasta ılık suyla yıkanır, karnına hamur gibi sıvanır, bir davar kesilir, kanı bu havuza akıtılır. Bu işlemden sonra kesilen davarın ciğeri yalpuz ve mercimek unundan hazırlanan lapayla beraber üç gün süreyle hastanın karnına sarılır.⁴⁴⁴

Karın ağrısı için; Kıbrıs tohumu hastanın cinsiyetine göre tavuk veya horoz ciğeri ezilir. İçine karabiber ve tiğrek karıştırılır. Bu karışım hastaya içirilir.⁴⁴⁵

Baş ağrısının tedavisinde; ısırgan otunun toprak üstü kısmı dövülür ve deve dışkısı ile pişirilir. Ilık olarak başa sarılır.⁴⁴⁶

⁴⁴² Eyüboğlu, age, s. 51.

⁴⁴³ Savran, "Adana Bölgesi'nde Derlenen Bazı Tıbbi Uygulamaların Antropoloji Açısından Değerlendirilmesi", III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, Adana Valiliği Yay., Adana, 1999, s. 582-583.

⁴⁴⁴ agm., s. 586.

⁴⁴⁵ agm., s. 586.

⁴⁴⁶ Ali Rıza Gönüllü, "Alanya Folklorunda Halk Hekimliği", Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996, s. 343.

Kars, Ağrı ve Bitlis illerinde kurbanın bilhassa adak kurbanın kanı hane halkının ve ilgilinin alınına sürülür. Bu uygulamada sürülen kanın baş ağrısını gidereceğine ve başı beladan koruyacağı inancı vardır.⁴⁴⁷

Kurbağa dışkısı bir bezin içine konur ve başa sarılır.⁴⁴⁸

Baş ağrıyan kimsenin, kurbağayı alınına sararlar. Kurbağa ölürse iyidir. Ölmezse etini hastaya yedirirler.⁴⁴⁹

Sokağa atılan saçlar kuşların ayağına dolaşmış. Kuşlar beddua ederler de atanın başı ağarır.⁴⁵⁰

El- Ayak- Sırt Ağrısı için, ağrı olan yere sülük yapıştırılarak kan aldırılır.⁴⁵¹

Boğaz ağrısının tedavisinde; çam püsesi (kara hekim) bir bezin üstüne incecik sürülür. Bunun üstüne de bal konur ve deve veya koyun yünü ile birlikte boğaza bağlanır.⁴⁵²

Boğaz ağrısında, köpek pisliği dövülür, içine karanfil konur ve kamıştan bir düdükle boğaza üflenirse boğaz ağrısını keser.⁴⁵³

Boğaz ağrıyan çocuğun boğazına köpek hayası sarılır.⁴⁵⁴

Diş Ağrısı için, ayı yağı ile ovulur.⁴⁵⁵

Şiddetle sancıyan yere kuyruk yağı sarılır.⁴⁵⁶

⁴⁴⁷ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 182.

⁴⁴⁸ Gönüllü, age., s. 343.

⁴⁴⁹ Şeref Erdoğan, Ankara'm, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1999, s. 234.

⁴⁵⁰ Boratav, age., s. 25.

⁴⁵¹ Balıkesir 'Bir Kentin Kimliği', Balıkesir Rotary Kulübü Yay., Ankara, 1997, s. 374.

⁴⁵² Gönüllü, age., s. 344.

⁴⁵³ Köşker, Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 110.

⁴⁵⁴ Akçiçek, Eren'ce (Halkbilim Yazıları), s. 89.

⁴⁵⁵ Balıkesir 'Bir Kentin Kimliği', s. 374.

⁴⁵⁶ Ali Mollamehmetoğlu, Akçaabat Demirkapı Köyü Folkloru, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978, s. 28.

Ayı derisi suda ıslatılır ve bundan çıkan kirli su hayvana içirilmesi yine **sancıyı** keser. Hatta üzerinde ayı derisi taşıyan hayvan sancıya tutulmazmış.⁴⁵⁷

Doğum ağrısı için, koyun ve keçi kesilip derisi sıcak olarak hastanın karnına sarılır.⁴⁵⁸

2301. Basurla İlgili İnanç ve Pratikler

Alanya’da basur(mayasıl) hastalığında; kirpi eti, közde kebab yapılır ve yenir.⁴⁵⁹

Basur hastalığında tavuk dışkısı ile bir kapta kaynatılır. Kaynayan dışkı bir naylon üzerine dökülerek etrafa bastırılır. Hasta bu pislik buğusuna oturur. Kellere sürülürse iyi gelir.⁴⁶⁰

2302. Böcek, Yılan, Akrep Sokması ile İlgili İnanç ve Pratikler

Böcek sokmasında; akrebin soktuğu yer çizilir ve kan çıkarılır. Buraya sokan akrep dövülerek sarılır.⁴⁶¹

Yılan veya akrebin soktuğu yer tavuğun ardına sokulursa tavuk zehri soğutur ve ölür.⁴⁶²

2303. Dermatolojik Hastalıklarla İlgili İnanç ve Pratikler

Ayaklardaki kaşınma ve şişlere karşı; sülük tutulur ve ağrıyan, kaşınan ve şişen yerin üstüne bırakılır. Sülüğün oradaki pis kanı emdiğine inanılır.⁴⁶³

El ve ayakta olan kaşıntılar için domuz vurulur, karnı kesilir, el ve ayaklar domuzun karnından içeri sokulur.⁴⁶⁴

⁴⁵⁷ Çimrin, Antalya Folkloru, s. 101.

⁴⁵⁸ Artun, Adana Halk Kültürü, s. 126.

⁴⁵⁹ Gönüllü, age., s. 343.

⁴⁶⁰ Akçiçek, age., s. 90.

⁴⁶¹ Gönüllü, age., s. 344.

⁴⁶² Savran, agm., s. 586.

⁴⁶³ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 506.

⁴⁶⁴ Savran, agm., s. 586.

Uluma (kaşıntı) için, hastanın üzerine bir ayı postu serilerek yolun ayrıldığı, işlek meydana getirilir. Hasta burada üç defa köpek gibi ulur, hasta bu hareketinden çok utanır ve sıkılarak kaşıntısını unuttur.⁴⁶⁵

Egzama hastalığında; egzama olan yere kuş dışkısı sarılır.⁴⁶⁶

Artvin’de egzama; bir örümcek zeytinyağında eritilip egzamalı yere sürüldüğünde oldukça faydalı, tedavi edici özelliği vardır.⁴⁶⁷

Bayburt’un Kırkpınar köyü deresinde her yıl Mayıs ayında boyları 50-100 cm su yılanları çıkar ve 10 gün sonra kaybolurlar. Bu yılanların egzama ve yılancık hastalıklarını tedavi ettiklerine inanılır.⁴⁶⁸

Yılancık tedavisi için, katran, sarımsak, soğan, camız pisi, uslu boya ve çam kabuğundan merhem yapılır. Önce uslu boya ve çam kabuğu bir yerde kaynatılır. Bu suya sarımsak, soğan ve camız pisi bir havanda dövüldükten sonra eklenir. Bu karışım sakız kıvamına gelene kadar pişirilir. On sekiz gün sabahları yaraya merhem sarılır. Bu işlemten önce yara bir jilette çizilir, kanayan yaranın üzerine hazırlanan merhem konur.⁴⁶⁹

Saç kıran; yeşil kertenkele ezilir, zeytinyağına karıştırılarak elde edilen bu karışım saç kıran olan yerlere sürülerek tedavi uygulanır.⁴⁷⁰

Siğil:

Kurbağa öldürülmez ve ele alınmaz. Aksi takdirde elde siğil çıkar.⁴⁷¹

Kurbağa görünce siğilden korunmak için üç defa “tuuu... siğilim üstten” denilir.⁴⁷²

⁴⁶⁵ Akçiçek, age., s. 87.

⁴⁶⁶ Gönüllü, age., s. 344.

⁴⁶⁷ Remzi Şahin, Zeki Şahin, Zeki Akalın, Artvin Yöresi Folkloru, Halk Kültürü Araştırmaları, Artvin, 1997, s. 175.

⁴⁶⁸ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 80.

⁴⁶⁹ Savran, agm., s. 583.

⁴⁷⁰ Remzi Şahin, Zeki Şahin, Zeki Akalın, Artvin Yöresi Folkloru, s. 175.

⁴⁷¹ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s.420.

⁴⁷² Kazan, “Burdur’daki Dini ve Manevi Halk İnançları, Mahalli Kelimeler, Atasözleri, Deyimler”, s. 31.

Kurdeşen:

Kurdeşen olan hastanın başından sırtına doğru koyun postu örtülür. Cumartesi aşlamak üzere, akşamla yatsı namazı arası üç gece, o mahallede yakın sokakların çevrelediği bir ada etrafında üç kez bu hasta koşturulur. Onun arkasından annesinin ilk kızı olan kimse elinde bir oklava ile “Ben anamın ilkiyim, derelerde tilkiyim” diyerek kaçan kurdeşenli kimsenin sırtındaki posta vurarak kovalar. Kaçan hasta da her vuruşta: “Pav...pav...pav...” diye ses çıkarır. Bu pratik üç gece ardı ardına yapılır.⁴⁷³

2304. Göz Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler

Göz hastalıklarında; köpeğin su içtiği kaba su konur ve bu su ile göz yıkanır.⁴⁷⁴

Göz ağrısı için, gece yatarken hastanın gözüne hayvan ciğeri veya patates bağlanır.⁴⁷⁵

Göz ağrısında köpek sütü damlatılır.⁴⁷⁶

Bozkurdun kurutulmuş gözü toz haline getirilerek sürme gibi göze çekilirse, o gözün iyi göreceğine hiç ağrımayacağına inanılır.⁴⁷⁷

Göze perde inmesi durumunda, yedi kapıdan “misafirimiz geldi” diyerek ekmek istenir. Bu ekmeklerle “kefareti budur” diye göz kırklanır ve dört yol ağzında köpeklerle verilir.⁴⁷⁸

İsparta’da it dirseği olan kişinin yüzü yere yatırılır, gözünün üstüne bir ekmek konur. Bir köpek getirilerek bu ekmek gözün üstünden aldırılırsa it dirseği iyileşir, yok olur.⁴⁷⁹

Arpacıkta (itdirseği) hasta yatırılır, gözüne bir dilim ekmek konur ve köpeğe kaptırılır.⁴⁸⁰

⁴⁷³ Çimrin, age., s.17.

⁴⁷⁴ Gönüllü, age., s. 345.

⁴⁷⁵ Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 111.

⁴⁷⁶ Akçiçek, age., s. 90.

⁴⁷⁷ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 471.

⁴⁷⁸ Akçiçek, age., s. 87.

⁴⁷⁹ Kılıç, agm., s. 439.

⁴⁸⁰ Akçiçek, age., s. 87.

Arpacıkta, ilk gören göze yedi fiske vurulur. Sonra göz, köpek yalağında yıkanır.⁴⁸¹

Yine itdirseğinde köpek yalağından artan ekmek kırıntıları veya yem artıkları hastaya sezdirilmeden yedirilir.⁴⁸²

İtdirseğinde, yaraya yoğurt sürülüp köpek yavrusuna yalattırılır.⁴⁸³

Köpeğin çişini yaptığını gören kişinin gözünde arpacık çıkar.⁴⁸⁴

2305. Güneş Çarpması ile İlgili İnanç ve Pratikler

Güneş çarpmasında, hayvan derisine sığır tersi konulur, hasta bu deriye sarılır. Ayrıca kara eşek kanı içilir.⁴⁸⁵

Güneşte çok kalanlara “hava çaldı” derler ve solucan suyu içirirler, ayaklarına da piliç kesilip sarılır.⁴⁸⁶

2306. İdrar Yolları ve Böbrek Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler

Yatağa akıtma durumunda, akıtan kişiye dalak veya kirpi eti yedirilir.⁴⁸⁷

İdrar yolları hastalığında; tavuk veya horozun taşlığının derisi yüzülür ve kurutulur. Kuruyan deri bal ile karıştırılarak yenir.⁴⁸⁸

Böbrek hastalarına yaşamış horozun taşlığındaki ince zar çıkarılır, kurutulur, toz haline getirilerek içilir.⁴⁸⁹

⁴⁸¹ age., s. 87.

⁴⁸² age., s. 87.

⁴⁸³ age., s. 87.

⁴⁸⁴ Artvin Yöresi Folkloru, s. 185.

⁴⁸⁵ age., s. 27.

⁴⁸⁶ Mollamehmetoğlu, agt., s. 28.

⁴⁸⁷ Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 111.

⁴⁸⁸ Gönüllü, age., s. 345.

⁴⁸⁹ Savran, agm., s. 585.

2307. Kalp Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler

Kalp hastalığı; güvercin yavrusu eti, serçe kuşu eti pişirilir ve yenir. Turunç suyu da içirilir.⁴⁹⁰

2308. Kanserle İlgili İnanç ve Pratikler

Kanser hastalarının derisi çizilir. Üzerine at eti kokana kadar konur. Bu tedavi birkaç kez tekrarlanır.⁴⁹¹

2309. Kulak-Burun-Boğaz Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler

Sağırılık durumunda; koyun ödü ve defne yaprağı kaynatılır, elde edilen bu ilaçtan kulağa ikişer damla damlatılırsa baştaki yeli de izale eder.⁴⁹²

Kulağa su girdiği takdirde, tavuk yağı veya tilki yağı kulağa damlatılır.⁴⁹³

Guatr:

Kişi tırnağı kesip sağa sola atar ve bunu bir tavuk kaldırıp yutarsa o kişinin huçkul (guatr) hastalığına yakalanacağına inanılır.⁴⁹⁴

Burun Kanaması:

Kan İrini, burun kanamasıdır. Kanı dindirmek için burnu kanayan kimsenin alınına, kan taşı yüzüğü bağlarlar, ayrıca örümcek ağını pamuk gibi burnuna sokarlar.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Baykal, “Yenice İlçesi’nde Halk Edebiyatı Ürünleri”, İsmail, “Yenice İlçesi’nde Halk Edebiyatı Ürünleri”, Çanakkale 18 Mart Ü., Eğitim Fak. Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Bitirme Tezi, Çanakkale, 2000, s. 40.

⁴⁹¹ Savran, agm., s.583.

⁴⁹² Baykal, “Yenice İlçesi’nde Halk Edebiyatı Ürünleri”, s. 40.

⁴⁹³ age., s. 41.

⁴⁹⁴ Rize Kültür Derlemeleri, s.259.

⁴⁹⁵ Erdoğan, age., s.235.

2310. Psikolojik ve Nörolojik Hastalıklarla İlgili İnanç ve Pratikler

Adana’da parpılama yani vücuttan kan akıtmak yoluyla yapılan çeşitli tedaviler vardır. Bu uygulamalarda özellikle hastalığın nedeni vücuttaki pis kan olarak gösterilmektedir. Sinirden zapt edilemeyen hastaların hastalık nedeni beyne kan inmesi olarak ifade edilir. Bu tip hastaların başına üç yaşanmış horoz vurulur. Bu uygulamada günlük horoz kesilir, horozun etleri yıkanır. Ayıklanan et dövülerek yumuşatılır. Hastanın saçları kazınır. Kafa derisi beş altı yerinden çok az kanayacak kadar jilette kesilerek çizilir. Hazırlanan et başın üzerine beyin ve alnı kapatacak şekilde konularak mavi bir bezle sarılır. Sarılan et kokana kadar hastanın başında kalır. Bu uygulama hastaya üç kez tekrarlanır.⁴⁹⁶

Korku; hayvanlardan korkmuş ise korktuğu hayvanın tüyünü kesip bir kaba, közün üstüne dökülerek dumanını, korkan kişinin yüzüne ve başına çevirerek tüttürülür. Korku giderilmiş olur.⁴⁹⁷

Felç:

Urfa’daki en önemli ziyaret yerlerinden biri Balıklıgöl’ dür. İnanışa göre Hz İbrahim ateşe atıldığı zaman düştüğü yerden su kaynar, ateş suya, odunlar ise balığa dönüşür. Bundan dolayı Balıklıgöl kutsal sayılır ve balıkları yenmez. Rivayete göre kutsallığını kabul etmeyip balıklardan yiyen kişi ya felç olur ya da ölür.⁴⁹⁸

2311. Romatizmal Hastalıklarla İlgili İnanç ve Pratikler

Çaykara’da romatizmal hastalıklarda ağrıyan bölgeye yıkanmamış koyun yünü sarılır.⁴⁹⁹

2312. Sarılıkla İlgili İnanç ve Pratikler

Köpek pisliği sarılıkta hastaya yedirilir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Savran, agm., s. 582.

⁴⁹⁷ Artvin Yöresi Folkloru, s.175

⁴⁹⁸ Altun. age., s.192.

⁴⁹⁹ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 343.

⁵⁰⁰ Akçiçek,age., s. 89.

2313. Sıtma İlgili İnanç ve Pratikler

Sıtma (cuha-cüher)nın tedavisi için, tuzda yakılarak öldürülen solucan bir tenekede kurutulduktan sonra ufalanıp toz haline getirilir ve sulandırılarak hastaya içirilir.⁵⁰¹

Sıtmaya karşı on beş solucan kesilip suya bırakılır, daha sonra su içilir. Hastalık kısa sürede geçer.⁵⁰²

Sıtma için, yedi deliksiz inci dövülerek toz haline getirilir. İçine, lekesiz siyah tavuğun üç damla kanı ile biraz kırmızı biner ilave edilir. Bu suretle hap yapılarak birbiri arkasına üç sabah hastaya verilir.⁵⁰³

Ayı tüyünü veya yılan kabuğunu yakıp dumanına hastayı tutarlar.⁵⁰⁴

Sıtma için, beyaz köpek pisliği kurutulur ve suyla yoğrulduktan sonra leblebi büyüklüğünde bir parça her gün hastaya yutturulur.⁵⁰⁵

2314. Siroz ile İlgili İnanç ve Pratikler

Siroz hastalarına on gün bir bardağa eşek sidiği konur ve içirilir. Bu işlemten sonra ağza bir kaşık kahve ve yoğurt alınır. Siroz hastasının karnındaki suyu almak için ısırgan otu lapa haline getirilerek karnına bağlanır.⁵⁰⁶

2315. Solunum Hastalıklarıyla İlgili İnanç ve Pratikler

Balıkesir’de bademcik iltihabı için, genellikle kurumuş köpek dışkısı toz haline getirilip, bir masır içinden bademciklere üflenir.⁵⁰⁷

⁵⁰¹ Çelik, age., s. 509.

⁵⁰² age., s. 509.

⁵⁰³ Boratav, age., s. 128.

⁵⁰⁴ Erdoğan, age., s. 232.

⁵⁰⁵ Akçiçek, age., s. 90.

⁵⁰⁶ Savran, agm, s.586.

⁵⁰⁷ Balıkesir ‘Bir Kentin Kimliği’ , s. 373.

Ağır boğmacalı hastalara kurutulmuş köpek pisliği dövülerek boğazına üflenir.⁵⁰⁸

Nezleden kurtulmak için burnunu sildiğin mendili eşeğin semerine sokarsın. Eşek hangi köye, kime gidiyorsa nezle de oraya gider.⁵⁰⁹

Bronşit için bir fincana bal, rakı, tavşan kanı karıştırılarak içilir. Hasta çocuksa sırtına tavşan derisi konulur.⁵¹⁰

Nefes darlığına, göğüs tutulmasına martının taze taze kanı içirilir.⁵¹¹

Çukurova Yörüklerinde zatürre-sancı tedavisi için; koyun derisine koyunun iç yağının balla karıştırılmasıyla elde edilen sıvı sürülerek ağrıyan yere bağlanır.⁵¹²

2316. Veremle İlgili İnanç ve Pratikler

Verem için, ölü köpek kafası yakılarak toz haline getirilir. Bu toza baharat karıştırılarak hastaya verilir.⁵¹³

Ölü köpeğin kafası yakılarak toz haline getirilir, bu toza baharat karıştırılarak hastaya verilir. Bu toz balla karıştırılarak hastaya yedirilir.⁵¹⁴

Verem için, köpek tersi yoğurtla karıştırılarak hastaya verilir.⁵¹⁵

⁵⁰⁸ Akçiçek, age., s. 90.

⁵⁰⁹ Şevkiye Kazan, “Burdur’daki Dinî Manevi Halk İnançları, Mahallî Kelimeler, Atasözleri, Deyimler”, s.6.

⁵¹⁰ Savran, agm., s.586.

⁵¹¹ Çimrin, Antalya Folkloru, s. 101.

⁵¹² Artun, “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı(Yörükler) Sempozyumu (Antalya, 1994, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s.40.

⁵¹³ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 128.

⁵¹⁴ Akçiçek, age., s. 88.

⁵¹⁵ Boratav, age., s. 128.

Verem hastalığında hastaya köpek yavrusunun eti pişirilerek haberi olmadan yedirilir. Köpek etinin habersizce yedirilmesinin gayesi böyle bir hareketle hastayı tiksindirmektir. Halk “tikinti veremi söker” inancındadır.⁵¹⁶

Verem hastalığında yeni doğmuş köpek yavrusunun başı yedirilir.⁵¹⁷

Köpeğin beyni çıkartılır, bal ile karıştırılarak hastaya yedirilir.⁵¹⁸

Verem hastalığında köpek pisliği yoğurtla karıştırılarak hastaya yedirilir.⁵¹⁹

Tavuk gübresi ve öğütülmüş leblebi ile karıştırılarak kini büyüklüğünde haplar yapılarak hastaya yedirilir. Nöbet şekeri ile karıştırılarak 41 gün hastanın haberi olmadan her gün bir kahve kaşığı yedirilir.⁵²⁰

Köpek pisliği, badem içi, ay çiçeği, kabak çekirdeği, çocuk göbeği, eşek sütü, nöbet şekeri, bol yağ ve kırk türlü baharı döverler, macun haline getirip her sabah yedirirler.⁵²¹

Verem hastalığında köpek kanı içirilir.⁵²²

Veremin ilk devresinde bulunanlara kaplumbağa kanı içirilir, eti yedirilir.⁵²³

2317. Yaralanmalar ve Yaralar-Ezikler ile İlgili İnanç ve Pratikler

Köpek ısırmasında, köpeğin ısırıldığı yere sahibinden alınan ekşi hamur bastırılır. Ayrıca köpekten tüy kopartılarak hamura yapıştırılır.⁵²⁴

⁵¹⁶ Akçiçek, age., s. 88.

⁵¹⁷ age., s. 88.

⁵¹⁸ age., s. 88.

⁵¹⁹ age., s. 89.

⁵²⁰ age., s. 89.

⁵²¹ Akçiçek, age., s. 89.

⁵²² age., s. 90.

⁵²³ Çimrim, age., s. 101.

⁵²⁴ Balıkesir ‘Bir Kentin Kimliği’, s. 374.

Köpek ısırığının tedavisi için, ısırın köpek bulunur, üzerinden bir miktar tüy koparılır yaranın üzerine konur ve bağlanır.⁵²⁵

Kuduz için; hayvanın ısırıldığı yere bal sürülür ve o hayvanın kılından yaranın üzerine bastırılır.⁵²⁶

Kesik tedavisi için, inek veya koç boynuzu yakılar, elde edilen kül yaranın üzerine dökülür.⁵²⁷

Yaraların iyileşmesi için yaranın üstü jilette çok az çizilir, üstüne davar derisi çekilir. Deri koktuğu zaman değiştirilir.⁵²⁸

Yaraların iyileşmesi için tavuk pisliği sürülür.⁵²⁹ Yaralara tavuk kesip sararlar.⁵³⁰

Çıban:

Domuz başı adı verilen çıbanın üzeri domuzun azı dişi ile çekilir. Çıban kanarsa geçer.⁵³¹

Elazığ'da kesilen kurbanın gözleri, göz çıbanı\ arpacık tedavisinde kullanılır. Kurbanın kesiminden sonra gözleri çıkarılıp kurutulur. Göz çıbanı olanın yıkanacağı suya bunlar üç kez sokulup çıkarılırsa, o suda yıkanan hastanın gövdesindeki çıbanlar yok olmuş olur.⁵³² Çıbanın üzerine horoz eti ezilerek konur.⁵³³

Nazar çıban; ilk kurbanını kesen kişinin, kurban gözlerini bir kaba koyup bir gün suda bekletir. O su ile çıbanlı yerler yıkanır. Şayet nazar ise, bu su ile nazarlı kişi yıkanır. Yine

⁵²⁵ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 508.

⁵²⁶ Savran, agm., s. 586.

⁵²⁷ Çelik, age., s. 508.

⁵²⁸ Savran, agm., s. 583.

⁵²⁹ agm., s. 586.

⁵³⁰ Mollamehmetoğlu, agt., s. 28.

⁵³¹ Savran, s. 583.

⁵³² Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 181.

⁵³³ Savran, agm., s. 585.

yörede ev, bina gibi yapıların nazardan korunması amacıyla at nalı, koç boynuzu binanın görünen yerlerine çakılır.⁵³⁴

Göz çıbanı çıkan kimseye, kesilmiş bir koyunun gözü kına ve su ile karılır, bu merhem çıbana sürülür, çıban azar, üç gün sonra iyi olurmuş.⁵³⁵

İt daşağında, erkek köpeğin erkeklik organları alınır, arpa ile dövülüp macun haline getirilir, eğrelti otu haşlanıp bu macuna katılır. Sonra bir beze yayılarak yaranın üstüne sarılır.⁵³⁶

Kangren:

Kangren şüphesi olan eziklerde köpeğin hayası ile ciğeri ezilerek yaraya sarılır.⁵³⁷

Ezik- Kötek:

Bere- Ezik- Bertik için, katranlı keçe ve tuzlu yumurta sarısı sarılır. Ayrıca keçi ve koyun yüzülerek, taze derisi bere üzerine sarılır. Ayrıca kokar ot veya kuru soğan sarılır.⁵³⁸

Dayak yiyen yere inek gübresi sarılır.⁵³⁹ Köteği alsın diye hemen bir koyun kesip derisini adama sararlar.⁵⁴⁰

Yahyalı'da yeni yüzülmüş, sıcak kuzu derisi kırık çıkıkların sarılması ve tedavisinde kullanılır.⁵⁴¹

⁵³⁴ Artvin Yöresi Folkloru, s.175.

⁵³⁵ Erdoğan, age., s.234.

⁵³⁶ Akçiçek, age., s. 89.

⁵³⁷ age., s. 89.

⁵³⁸ Balıkesir, Bir Kentin Kimliği , s. 375.

⁵³⁹ Mollamehmetoğlu, agt., s. 28.

⁵⁴⁰ Ali Çelik, “Hayvanlarla İlgili Anlatılar”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, Adana, 1999, s. 229.

⁵⁴¹ Köşker, Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 110.

2318. Zayıflıkla İlgili İnanç ve Pratikler

Yenice ilçesinde zayıflığı gidermek için; inek sütünün içine dövülmüş badem koyarak pişirilir, üzerine pekmez konarak sabah akşam içirilir. Kan yapar, şişmanlatır.⁵⁴²

2319. Zehirlenmelerle İlgili İnanç ve Pratikler

Zehirlenme (cufar) ye karşı yedi çift bir tek solucan toplanır, bir tülbent veya bezin içine konulur, tuzla birlikte iyice ezilir, elde edilen su zehirlenen hastaya içirilir.⁵⁴³

Zehirlenen kişilere tuzlu hamsi suyu içirilir. Hamsi suyu için hamsi tuzlanır, suda bir müddet bekletilir. Daha sonra hamsiler alınır ve geriye kalan sıvı hamsi suyudur.⁵⁴⁴

2320. Çocuk Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler

Dönme hastalığı; çocuğu kırk basarsa onu bir terazinin gözüne koyarlar. Terazinin diğer gözüne hayvan tezeği doldurup ölçerler ve tezeği bir yerde saklarlar. Bir hafta geçince çocuğu tekrar ölçerler ve eğer ağırlık gözüne bir tezek eklemek gerekiyorsa tekrar tartarlar ve ana babası çocuğu kucaklarına alarak köre(mezarlık)ye götürürler. Çocuğu burada bırakarak geri dönerler, eğer çocuk mezarlıkta ağlarsa döndü derler. Ağlamazsa mutlaka öleceğine inanırlar.⁵⁴⁵

Çocuklarda salgın bir hastalık baş gösterdiğinde tavuklu pilav pişirilir, bir de köpek eniği kesilerek eti pilava karıştırılır ve bütün köy çocuklarına yedirilerek hastalığın yok olacağına inanılır.⁵⁴⁶

Dizanteride köpek eti yedirilirse amel kesilir.⁵⁴⁷

⁵⁴² Baykal, agt., s.38.

⁵⁴³ Çelik, age., s. 510.

⁵⁴⁴ Ferit Erdem, Kamışlı Köyü'nde Folklor Çalışması, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978, s. 16.

⁵⁴⁵ Çelik, "Çepnilerde ve Diğer Türkmenlerde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar", s. 78.

⁵⁴⁶ Akçiçek, age., s. 88.

⁵⁴⁷ age., s. 88.

Kuş palazında köpeğin hayası çiğ olarak iyice ezilir, çocuğa yutturulur.⁵⁴⁸

Tifo ve paratifo gibi hastalıklarda köpeğin midesi yarılarak hastanın karnına kapatılır, ayrıca köpeğin ciğeri pişirilerek, haber vermeden hastaya yedirilir. Daha sonra haber verilir.⁵⁴⁹

Kazıklı humma (tetenoz) da tavuk pisliği balla karıştırılarak yutulur.⁵⁵⁰

Tifteride beyaz köpek tersi nişadıyla birlikte toz haline getirilerek kemik kalemle hastanın boğazına üflenir. İlaç olarak kullanılan köpek tersine “elmas tozu” denir.⁵⁵¹

231. Hayvan Hastalıkları ile İlgili İnanç ve Pratikler

Aç karnına yılan gören ilkbaharda hasta olacak demektir.⁵⁵²

Gün battıktan sonra bir evden diğer eve süt verilmez. Verilirse o sığırdaki bir hastalık çıkar.⁵⁵³

İnek sütü yere sağılmaz, üzerinden atlanmaz, yoksa hayvan hastalanır, memesi kör olur.⁵⁵⁴

24. Nazar ile İlgili İnanç ve Pratikler

Arapça “Bakış” anlamındaki nazar kelimesi, *belli insanlarda bulunduğu inanılan, insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç*⁵⁵⁵ anlamını taşımaktadır. Nazar, hayvanı kazana, insanı mezara koyar. Nazar değmesi Anadolu’nun bir çok yerinde yaygın olan bir inançtır. Kötü göz evleri boşaltır, mezarları

⁵⁴⁸ age., s. 89.

⁵⁴⁹ age., s. 89.

⁵⁵⁰ age., s. 90.

⁵⁵¹ age., s.90.

⁵⁵² Volkan Canalıoğlu, Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon, s. 33.

⁵⁵³ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁵⁵⁴ Kalaycıoğlu, Hatay Halk Bilimi-II, s. 134.

⁵⁵⁵ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005, s.1459.

doldurur. Bir inanca göre mezarların üçte ikisi, nazara uğrayanlara aittir. Nazar değmesin diye taşların takılması, evlere diken ve sarımsak asılması, başa kurşun dökülmesi, siyah tavuk kanı ile muska yazılması, büyü yapılması, vd. olaylar fetişizmin biraz değişikliğe uğramış pratikleri olarak yorumlanmaktadır.⁵⁵⁶

Manevi ve sihri gücüne inanılan nazarlıklar şunlardır:

1. Kurt boncuğu,
2. Yılan kemiği,
3. Kurt aşığı,
4. Kurt büzüğü,
5. Kertenkele kuyruğu,
6. Salyangoz,
7. Balık kulağı,
8. Tosbağa (kaplumbağa) kabuğu,
9. Kurban gözü
10. Yılan havı (kılıfı)
11. Köpek tüyü,
12. Köpek tüyüyle yedi çift bir tek darı bir beze çıkı yapıp çocuğun omzuna dikilmek suretiyle kullanılır.
13. Yarasa iskeleti,
14. Kartal pençesi,
15. At, eşek nalı,
16. Öküz, geyik boynuzu ve başı.⁵⁵⁷

Çörek otu, sarımsak kabuğu, üzerlik, iğde çalısı, kaplumbağa kabuğu parçası, at kafası kemiği parçası ve eşek derisi gibi şeyler karıştırılmak suretiyle tütsüsü yapılır ve nazar değen kişiye koklatılır.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ Artun, “Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinler, İnanışlar”, s. 33.

⁵⁵⁷ Başar, age., s. 131

⁵⁵⁸ Ahmet Eker, Nazar(Göz Değmesi), Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları, Erciyes Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000, s. 102.

Çocuğu nazardan korumak için beşiğine salyangoz kabuğu, balık kabuğu, kertenkele kabuğu, kaplumbağa kabuğu, kurt büzüğü asılır.⁵⁵⁹

Tavuk pisliği bir beze sarılarak çocuğun elbisesine dikilir veya beşiğine asılır. Bazı yerlerde tavuk pisliği çörek otu ile birlikte beze sarılır.⁵⁶⁰

Altaylarda bebeği kötü ruhlardan korumak için anne ve bebeğin uyuduğu yatağın başına “at kamçısı” asılır.⁵⁶¹

At, eski Türk inançlarında, kurtta olduğu gibi kutsal kabul edilir. Bunlarla ilgili hayatın her safhasına dair inançlar vardır. Eski Türkler atı, Gök Tanrı’ya kurban olarak kesiyorlardı. At nalını nazarlık olarak kullanmak da oldukça yaygındır. Atın kafa kemiği de kaza, yara iyelere karşı koruyucu olarak kabul edilir. Kırım’da, Azerbaycan’da, Erbil ve Bayır- Bucak Türkleri’nde atın yem veya üzengi demirinin alkarısına karşı gücü olduğuna inanılır.⁵⁶²

Evlerin giriş kapılarına at nalı, küçük yavru kaplumbağanın kabuğu asılır.⁵⁶³

Darende’de evin dış cephesinin görülebilecek yerine at nalı asarlar. Böylece evin nazardan korunacağına inanılır.⁵⁶⁴

Kapı eşiklerine nal çakmakla tüm kötü gözlerden sakınılacağına inanılır.⁵⁶⁵

Erzurum ve Kars köylerinde atın kafa kemiği ambarın kapı başına çakılır. Değirmen ve ambarların üzerine, sırtı geçirilmiş olarak dikilir. Evlerin ve ahırların kapı başlarına koç kafası çakılır.⁵⁶⁶

⁵⁵⁹ Taş, “Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Âdet ve İnançlar”, s. 209.

⁵⁶⁰ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 438.

⁵⁶¹ Çelik, “Afganistan’daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, s. 176.

⁵⁶² Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya ‘Halk İnançlarına Göre Yatır Ziyareti’”, s. 243.

⁵⁶³ Kılıç, agm., s. 437.

⁵⁶⁴ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s.93.

⁵⁶⁵ Kazan, agm., s. 32.

⁵⁶⁶ Kalafat, “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri”, s. 196.

Koç ve geyiklerin kafaları evlerin giriş kapılarının üzerine asılır, bu şekilde evlerin kötülüklerden ve kötü ruhlardan korunacağına inanılır.⁵⁶⁷

Erzurum'da evlerinin giriş kapısı üstüne geyik boynuzu koyanlar göz değmesinden korunmuş olurlar.⁵⁶⁸

Kurban gözü bulunan evlere ve evlerdekilere göz değmez.⁵⁶⁹

Türklerin kurt derisini üstlerinde taşımaları, yastık aralarına koymaları, geyik başını evin girişine azmaları, at kılından muska yapmaları hem bu hayvanların niteliklerini, gücünü kendilerine geçirme, onlarla büyüsel yönden bir yakınlaşma amacı gütmeye; hem de mutluluğun bunlarda saklı olduğuna inanmalarıyla ilgilidir.⁵⁷⁰

Kurtla ilgili inanışlar da Hazara Türkleri arasında yaygındır. Yeni doğan bebeklerin beşiğine ve çocukların omzuna kurt kemiğinden yapılan bir nazarlık takılırsa bunun çocuğu kötü ruhlardan ve nazardan koruyacağına inanılır.⁵⁷¹

Hazara Türklerinde çocuk kırk gün sonra beşiğe konulur ve çocuğun nazar değmemesi için beşiğinin direğine kurt kemiği, yeleğine de kurt dişi takılır.⁵⁷²

Kurdun aşık kemiği eve asıldığı gibi, hem çocukların beşiklerinin içine konulur, hem de insanlar tarafından taşınır.⁵⁷³

Erzurum ve Tunceli'de, nazar boncuklarının arasına kuzunun aşık kemiği de eklenerek çocuklara kolye diye takılır.⁵⁷⁴

⁵⁶⁷ Çelik, agm, s. 176.

⁵⁶⁸ Başar, age., s. 222.

⁵⁶⁹ age., s. 222.

⁵⁷⁰ Altun, age., s.220.

⁵⁷¹ Çelik, agm., s. 176.

⁵⁷² agm., s. 172.

⁵⁷³ Uslu, agm., s. 93.

⁵⁷⁴ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 130.

Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde; bozkurdun dişini cebinde taşıyan kimseye nazarın değmeyeceği ve bu kimsenin uykusunda sayılamayacağı inancı vardır.⁵⁷⁵

Yolculuğa çıkanlar yanlarında kurt kemiğinden yapılan bir nazarlık bulundurlarsa gidecekleri yere sağ salim varacaklarına ve işlerinin başarıyla sonuçlanacağına inanırlar.⁵⁷⁶

Tarlalara kuru at veya eşek kafası dikili sırığa ve ağaca bağlanarak bırakılır.⁵⁷⁷

Ürüne nazar değmesin diye ucuna kuru kafa ya da hayvan kemiği geçirilmiş bir sırık tarlaya dikilir.⁵⁷⁸

Yeni dikilen fidanın tepesine nazar için yumurta kabuğu asılır.⁵⁷⁹

İsparta'da ağaçlara nazar değmesin diye ölmüş kurbağanın kabuğu veya bir parçası ağaçlara bağlanır.⁵⁸⁰

Darende'de nazardan korunmak için, ekili tarlalara ve bahçelere at ve it kafası kemiği takılır.⁵⁸¹

Yahyalı' da bostan ve bahçe ortasına dikilen bir çubuğun ucuna at, eşek, köpek kafası⁵⁸² domuz kafası takılır.⁵⁸³

Nazardan korunmak için bostanlara kurt kafası dikilir.⁵⁸⁴

Rize'de eve ve büyük naylalara büyük boynuzlu hayvanların baş iskeleti, yamalı ve sarımsaklı çember biçimli nazarlıklar asılır.⁵⁸⁵

⁵⁷⁵ Kalafat, "Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt", s. 471.

⁵⁷⁶ Çelik, agm., s. 176.

⁵⁷⁷ Kılıç, agm., s. 438.

⁵⁷⁸ Veli Arkoç, Torbalı, Haser Ofset, İzmir, 1996, s. 119.

⁵⁷⁹ Kazan, agm., s. 32.

⁵⁸⁰ Kılıç, age., s. 437.

⁵⁸¹ Uslu, agm., s. 93.

⁵⁸² Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s.197.

⁵⁸³ Eker, agt., s. 32.

⁵⁸⁴ Kalafat, "Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt", s. 470.

⁵⁸⁵ Rize Kültür Derlemeleri, s. 60.

Hazara Türkleri hayvanlara da nazar değdiğine inanırlar. En çok nazar değen hayvanların başında buzkeşi oyununda bilinen güzel ve görkemli atlar gelir. Nazar değince bunlar huysuzlaşır ve hasta olurlar. Hayvanları kurtarmak için ahırlarında bir tür şifalı bitkiyi yakar veya muska yaptırırlar.⁵⁸⁶

Hayvanların kuyruğuna ve yelesine nazarlıklar takılır. Ayrıca nazar değdiğine inanılan hayvanın alnında okutulmuş yumurta kırılır.⁵⁸⁷

Arsin bölgesinde sığırlar nazar olmasın diye köpeğin dışkısının beyazı kurutularak sığırın boynuna asılır.⁵⁸⁸

Alanya’da Şıh köyünün, Göktekeli yaylısında bulunan üç ardıç (Mıhlı Ardıç) ağacına, yoldan geçenler kendilerine veya hayvanlarına nazar olmaması ve güç kazanarak, kötülüklerden korunmak için çivi çakarlar, bir bez parçası veya deve tüyü bağlarlar.⁵⁸⁹

Hemşin’de; nazarın “öküzü kazana, insanı mezara” götürdüğüne inanılır. Nazardan korunmak için evlerin saçaklarına yumurta kabukları takılırdı. Katırın yüklerine takılan ısırgan otunun da katık diye tabir edilen yağ ve peynir kadellerini götürürken kem gözlerden korunduğuna inanılır. Hayvanları nazardan korumak için alın ve boynuzlarına nazar boncuğu ve nazar muskaları takılırdı.⁵⁹⁰

Arabalara kurbağa (tosbağa) kabuğu, mavi boncuk takılır.⁵⁹¹

Evlere ve işyerlerine, bereket getireceğine inanılarak “Bal Tefsiri”, “Karıncı Duası” asılır.⁵⁹²

Nazara karşı kurşun döküldüğünde, kurşun döken kişi, dökülen kurşunu; mezar, ay, güneş veya insana benzeterek yorum yapar. Eğer bu şekil bir yılanı benziyorsa, insanı

⁵⁸⁶ Çelik, agm., s. 173.

⁵⁸⁷ Arkoç, age., s. 119.

⁵⁸⁸ Baştürk, agm., s. 36.

⁵⁸⁹ Ali Rıza Gönüllü, “Alanya Halk İnançları’nda Ağaç Motifi”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996, s. 124.

⁵⁹⁰ Rize Kültür Derlemeleri, s. 60.

⁵⁹¹ Kazan, agm., s. 32.

⁵⁹² agm., s. 32.

zorlu günler bekliyor demektir. Kartal şekli şöhreti, kedi şekli hırsızlık tehlikesini simgelemektedir. Fare şekli ise, gizli bir aşkın habercisi olarak yorumlanmaktadır.⁵⁹³

Nazardan korunmak için kurşun dökülür. Hastanın başı ve vücudu örtü ile örtülür. Kurşun kepçede eritilir. Su bulunan derin tase, ayrı ayrı olmak üzere hastanın başı, göğsü, ayakları hizasında, yattığı odanın sağ köşesinde, dış kapının eşiği üzerinde kurşun eritilerek dökülür. Bu iş tama olunca kurşun dökülen tastaki sudan hastaya içirilir. Aynı sudan hastanın alnına, bileklerine, avuçları altına sürülmesi bir âdettir. En sonunda kurşun dökülen suya bir miktar ekmek doğranır. Bu ekmek dört yol ağzında köpeklere verilir. Tas içindeki suya dökülen kurşun, patlamalarla şekillenir. Patlamaların, nazarı bertaraf edeceğine inanılır.⁵⁹⁴

25. Büyü ile İlgili İnanç ve Pratikler

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasaları etkilemek, olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlere “büyü” denmektedir. Halk dilinde büyü, daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır: Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan “kötü büyü”, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak ya da evine bağlılık sağlamak için yapılan “olumlu büyü” (muhabbet tılsımı) gibi.⁵⁹⁵ Bizim, hayvanlar etrafında oluşan büyülerden tespit ettiklerimiz genel olarak “bağlama”yla ilgilidir. Bu bağlama, gelin ve damat bağlamasını bozma ve hayvan ağzı bağlama şeklinde olanlardır. Bunların dışında tespit ettiğimiz bir iki örnekte ise hayvana ait bazı nesneler büyü işleminde kullanılmaktadır.

Bağlamak, bağlanmış olmak, bağı bozmak halk inançlarında yeni evli çiftler için ilişkide başarısız olmalarını sağlamak için yapılmış bir nevi büyüdür. Bu büyüden korunmak ve gerektiğinde kurtulmak için bir takım inançlar taşınır ve uygulamalar yapılır. Maraş, Adıyaman ve Kayseri’de kurt kanı ile sigara kağıdına özel tılsım yapıp oğlanın kapısının eşiğinin altına gömülür ise ve gömen şahıs arkasına bakmadan oradan uzaklaşır ise, damadın ay dört defa oluncaya kadar eşi ile birleşemeyeceğine inanılır.⁵⁹⁶

⁵⁹³ Eker, agt., s. 25.

⁵⁹⁴ agt., s. 89.

⁵⁹⁵ Boratav, age., s. 106.

⁵⁹⁶ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 467.

Hakkari'nin bazı yörelerinde bağlı çiftlerin bağlarını bozmak için gelin ve damat parmaklarını kurt kanına bularlar ve kanlı parmaklarını çaprazlaştırarak çarpı işareti gibi yaparlar. Orta ve baş parmakla yapılan bu çapraz işaret çocuklar arasında küs işareti olarak bilinir. Aynı işareti kolların bağlanması şeklinde yapılırken yapının kısmetinin kesileceğine inanılır.⁵⁹⁷

Bağlı gelin ve damadın bağlarının bozulması için de uygulanan bir takım yöntemler vardır. Güney Doğu Anadolu Türkmenleri ve Hakkari yöresinde bağın bozulması için çiftler kurt postu üzerinde birleştirilirler. Toros Türkmenlerinde bu arada Alanya ve Antalya'da henüz vurulmuş kurdun soğumamış kanı ile bağlı çiftlerin cinsel organları yıkanılır.⁵⁹⁸

Türk dünyasının hemen hemen her yerinde görülen “Kurt Ağzı Bağlama” uygulamasının derinliklerinde helal-haram ve rızık-nasip inancı vardır. Kurdun ağzı bağlanılarak ölüme terk edilmesi amaçlanmaz. Kurda âdeta yememesi gereken evcil hayvan için işaret verilmiş olunur. Evcil hayvan yerine dönünce kurdun ağzı açılır. Kurdun ağzı çok kere bıçakla bağlanır. Bağlamak Türk halk inançlarında bir koddur. Bağlanmak ve açılmak bıçak-demirle yapılır. Demir de Türk halk inançlarında bir kültür. Bağlanma ve açılmanın dua eşliğinde yapılmış olması yapılan uygulamanın İslamileşmiş olduğundandır. Uygulamada bazen hocanın yer almış olması Kam'ın rolünü üstlenmiş oluşu ile izah edilebilir.⁵⁹⁹

Anadolu'da kırdaki kalan hayvanlara kurtlar tarafından parçalanacakları için Kurt Ağzı bağlanırken, Ballıyan Türkmenlerinde kötü kişinin de ağzı okunarak bağlanabilir. “Ağız Bağlama” işi için bilen kişi iki muska yazar, bunlardan birisi “ulu ağaç” altına gömülür, diğeri eşiğin altına konulur.⁶⁰⁰

Tekirdağ'da kırdaki kalan hayvanları kurt yemesin diye kurt ağzına bağlama büyüsü yapılır.⁶⁰¹

⁵⁹⁷ agm., s. 467.

⁵⁹⁸ agm., s. 467.

⁵⁹⁹ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 473.

⁶⁰⁰ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 175.

⁶⁰¹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırması, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yay., Tekirdağ, 1998, s. 69.

Kurdun ağzı bıçak kapatılarak bağlanır böylece, yabanda kalan evcil hayvana zarar vermesi önlenmiş olur. Hayvanlar ahırlarına dönünce açtan ölmesin diye kurdun ağzı açılır.⁶⁰²

Kut ağzının bağlanması gibi kurdun içerdiği manevi kuvvetten istifade ile insanların ağzı, dili, gönlü bağlanabilir. Bunun için kurt yağı kullanılır. İnanca göre kurt yağı insanların sevimli görünmelerini önler ve şirin konuşmalarına mani olur.⁶⁰³

Rize’de yılan bağlama duası; Bu dua okununca yılan hareket edemez, “ Yılan yılan afiye, yılan gider kafiye, kerpetilen ker dişi, bağladım yılan dişi.”⁶⁰⁴

Sarı Kamış, Kars ve çevresi Türk aşiretlerinde erkek çocuğun büyüyünce cesur olmaları için burun kanatları iğne ile delinip buradan kurt kılı geçirilir. Bu yörede çocuk beşikleri için yapılan koruyucu büyülerin içerisinde kurt tırnağının da konulduğu olur.⁶⁰⁵

Yarasanın boyun kemiğindeki delikten kime bakılırsa o kimse, bakan insana bağlanırmış.⁶⁰⁶

Yarasanın kemiği dil altına koyulursa insan görünmez hale gelir. Bu kemiğin elde edilmesi şöyle olur: Yarasa tutulur ve horoz ötüşünün işitilemeyeceği uzaklıkta bir akarsuyun kenarına götürülerek orada pişirilir. Daha sonra parçalanıp suya atılır. Kemiklerinden akıntının tersine doğru yüzen alınır. İşte bu kemik tılsımlı kabul edilir ve dil altına konulursa insanı görünmez kılar. Yörede yarasa kadının da cinci hocalar tarafından büyü yapmak üzere kullanıldığına inanılır.⁶⁰⁷

Eğer bir yılan öldürülüp ağzına fasulye koyularak gömülürse buradan biten fasulyeyi yiyen kişinin olağanüstü güçlere sahip olacağına inanılır.⁶⁰⁸

⁶⁰² Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 177.

⁶⁰³ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 473.

⁶⁰⁴ Rize Kültür Derlemeleri, s. 63.

⁶⁰⁵ Kalafat, agm., s. 465.

⁶⁰⁶ Çimrin, age., s. 84.

⁶⁰⁷ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 260.

⁶⁰⁸ Ali Çelik, Nazım Kuruca, Şebinkarahisar’da Eski Türk İnanmaları, s. 349.

Kirpi kanı içmek büyüden korunma yollarından biridir.⁶⁰⁹

Kahvenin üzerine kırlangıç pisliği ekerek büyüye uğrayan kimseye içirerek büyüden korunması sağlanır.⁶¹⁰

Ocaklı veya başkasından hastalığı iyileştirmek için el almış kişi üç parça kaburga kemiği üzerine, Arap harfleriyle birisine berakış, ikincisine betakış, üçüncüsüne etakış kelimelerini yazar, bunu dumansız kor üzerine bırakır ve o sudan hastaya içirilir.⁶¹¹

Hazaralarda bir mal (hayvan) kaybolursa, arkasından okuyup kaybolduğu tahmin edilen yere doğru üflenir. Böylece kaybolan hayvanın bulunacağına inanılır.⁶¹²

26. Halk Meteorolojisi ve Takvimi ile İlgili İnanç ve Pratikler

Bir çok yerde olduğu gibi Anadolu’da da insanlar için hava şartları, Daha doğrusu havanın nasıl olacağını bilmek önemlidir. Bunun başlıca nedeni ise tarımla uğraşan, hayvancılık yapan insanın buna göre plan yapmasıdır. Onun ürününün gelişmesi için kimi zaman yağmura, kimi zaman da güneşe ihtiyacı vardır. Hava durumunun, işleri ve ürünü etkileyen en önemli unsur olmasından dolayı, halk zamanla doğadaki olaylarla hava durumu arasında bazı ilişkiler kurmaya başlamıştır. Yeri geldiğinde de hava durumunu değiştireceklerine inandıkları bazı pratikleri uygulamaya başlamışlardır. Bunlar tespit ettiğimiz örneklerde de görüleceği üzere oldukça fazladır.

260. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanç ve Pratikler

2600. Hava Tahmini ile İlgili İnanç ve Pratikler

Tekirdağ’da horoz geceleyin öterse hava açık olacaktır.⁶¹³

⁶⁰⁹ Çimrin, s. 85.

⁶¹⁰ Boratav, age., s. 112

⁶¹¹ Kılıç, agm., s. 438.

⁶¹² Çelik, “Afganistan’daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, s. 177.

⁶¹³ Artun, “Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları”, s. 75.

Baykuş ötmeğe başladığında hava iyi olur.⁶¹⁴

Koçlar sıçrayıp birbirine tos vururlarsa hava iyi olur.⁶¹⁵

Martılar kıyıda uçar ve karaya konarlarsa hava kötü olur.⁶¹⁶

Kazlar su ararlarsa hava bozar.⁶¹⁷

Kargalar havada toplu halde uçup öterse hava bozar.⁶¹⁸

Kurbağalar akşamüstü görülürse hava bozar.⁶¹⁹

Keçiler açıkta pisliğini yaparsa hava bozar.⁶²⁰

Kuşlar yuvalarına çekilirse hava bozar.⁶²¹

Bir yerde toplanan tavukların toz içinde kalmaları yağmur yağacağına işarettir.⁶²²

Eşek devamlı kolan oynatırsa hava bozar.⁶²³

Tavuklar toprakta yuvarlanıp eşelenirse hava bozar.⁶²⁴

Maçka yöresinde kara sineğin hızlı ısırması havanın bozacağına işaret sayılır.⁶²⁵

Yörükler havanın bozacağını otlakta yayılan hayvanların yemelerinin hızlanmasından bir araya gelip toplanmalarından ve kuşların hep birlikte ötmelerinden anlarlar.⁶²⁶

⁶¹⁴ age., s. 75.

⁶¹⁵ age., s. 75.

⁶¹⁶ age., s. 75.

⁶¹⁷ age., s. 75.

⁶¹⁸ age., s. 75.

⁶¹⁹ age., s. 75.

⁶²⁰ age., s. 75.

⁶²¹ age., s. 75.

⁶²² A. Sefa Odabaşı, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, Selçuklu Belediyesi Müd. Yay., Konya, s. 99.

⁶²³ Artun, age., s. 75.

⁶²⁴ age., s. 75.

⁶²⁵ Baştürk, “Trabzon ve Yöresi Âdet ve İnançları”, s. 39.

⁶²⁶ Artun, Adana Halk Kültürü, Adana, 2006, s. 129.

Yunus balıkları kış başlangıcında denize çok sıçrarsa kış çetin ve uzun geçer.⁶²⁷

Lüfer balığı çok çıkarsa kış şiddetli olur.⁶²⁸

Karıncalar yuvalarını derin açarsa kış şiddetli geçer.⁶²⁹

Kurt uluyunca ya ayaz olur ya da kar yağar.⁶³⁰

Çaycuma'da düven sürülüp, harman yapıldıktan sonra harmandan çıkan öküzler ağızlarıyla nereyi koparsa o yıl kar o yükseklikte olur.⁶³¹

2601. Yağmurla İlgili İnanç ve Pratikler

Güvercinler, güvercinliğe sık sık giderlerse yağmur yağar.⁶³²

Ördekler neşeyle suya girer çıkarsa yağmur yağar.⁶³³

Kara kurbağaların yüksek yerden seslerinin işitilmesi yağmur yağacağına işarettir.⁶³⁴

Öküzler başlarını kaldırıp burunlarını yıkarsa yağmur yağar.⁶³⁵

Arılar çoğaldığında yağmur yağar.⁶³⁶

Arılar kovanlarından uzaklaşırsa yağmur yağar.⁶³⁷

⁶²⁷ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 75.

⁶²⁸ age., s. 75.

⁶²⁹ age., s. 75.

⁶³⁰ Kalaycıoğlu, Hatay Halkbilimi- II, s. 134.

⁶³¹ Artvin Yöresi Folkloru, s. 185.

⁶³² Odabaşı, age., s. 99.

⁶³³ Artun, age., s. 75.

⁶³⁴ Odabaşı, age., s. 99.

⁶³⁵ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 75.

⁶³⁶ age., s. 75.

⁶³⁷ age., s. 75.

Arılar sabah sürüler halinde bağlara yayılırsa yağmur yağar.⁶³⁸

Balıklar suyun dışına atlarsa yağmur yağar.⁶³⁹

Fareler çok gürültü yaparsa yağmur yağar.⁶⁴⁰

Kümes hayvanları uyuşuk olursa yağmur yağar.⁶⁴¹

Kırlangıçlar alçaktan uçarsa hava bozar, kırlangıçlar yüksek uçarsa yağmur yağar.⁶⁴²

Karıncalar yuvalarına gizlenirse yağmur yağar.⁶⁴³

Kazlar çok öterse yağmur yağar.⁶⁴⁴ Kazlar gagalarını tüylerinin altına sokarsa yağmur yağar.⁶⁴⁵

Örümcekler ağlarını kurup işlerlerse yağmur yağar.⁶⁴⁶

Sinekler grup halinde uçarsa yağmur yağar.⁶⁴⁷ Sinekler ve periler can yakıcı ısırırlarsa yağmur yağar.⁶⁴⁸

Trabzon yöresinde eğer kargalar bağrıışrsa yağmur yağacağına, alçaktan uçarsa havanın sıcak olacağına işaret sayılır.⁶⁴⁹

⁶³⁸ age., s. 75.

⁶³⁹ age., s. 75.

⁶⁴⁰ age., s. 75.

⁶⁴¹ age., s. 75.

⁶⁴² age., s. 75.

⁶⁴³ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 75.

⁶⁴⁴ age., s. 75.

⁶⁴⁵ age., s. 75.

⁶⁴⁶ age., s. 75.

⁶⁴⁷ age., s. 75.

⁶⁴⁸ age., s. 75.

⁶⁴⁹ A. Mevhibe Coşar, “Trabzon Yöresi’nde ‘Güneş Duası’ ve ‘Sis Kovma’ Uygulamaları”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 160.

Erzurum, Mardin ve Sivas'ta çobanlar sürülerini de yağmur duasına çıkarırlar. Dua esnasında eller toprağa döndürülür. Koyunların melemeleri sağlanarak merhamet celbedilmeye çalışılır. Böylece yağmurun yağacağına inanırlar.⁶⁵⁰

Yörükler mevsimin kurak geçtiği dönemlerde yağmur duasına çıkarlar. Halk bir derenin yanında toplanır. Bir koyunu bir yanına, kuzusunu derenin öbür yanına koyarlar. Koyunla kuzu meleşir. Hoca dualar okur. Toplu dua edilir. Yağmur dualarında tosun kurban olarak kesilir. Aşiret açık bir yerden toplanır, yemekler yenilir, dualar okunur.⁶⁵¹

Tokat'ın kuzey köylerinde, kuraklık afet noktasına gelince, bir kalbur (gözer)un üzerine kurbağa koyulur ve ev ev dolaştırılır. Evlerden kurbağanın üzerine su serperler. Ayrıca köyün hocası bir ata bindirilir ve daire çevrilir. Köyün sınırları dolaşılır. Seyit Yahya Veli'nin türbesinde veya camide kurban kesilerek uygulama bitirilir.⁶⁵²

Kaplumbağa ters çevrilirse kurtulmak için Allah'tan yardım ister ve yağmur yağmasına neden olur.⁶⁵³

Erzurum'da yağmur yağması için bir kurbağa yakalanır, özel bir şekilde yapılan bir don giydirilir. Bu hali ile bir çalıya asılır. Ertesi sabah ölmüş olsun veya diri kalsın donlu hali ile suya atılırsa yağmur yağar.⁶⁵⁴

Genç bir kız çocuğu eşeğe ters bindirilir. Kucağına maşatlıktan çıkarılmış bir Ermenî kafası verilir. Eşek dul kadınlar tarafından Aras yakınına götürülüp nehrin kıyısı boyunca sürülür. Elverişli bir yer kollanarak eşeğin üstündeki kız çocuğu habersizce itilerek suya düşürülür. Hemen kız çocuğu çıkarılıp ölü kafası olduğu yerde bırakılırsa yağmur yağar.⁶⁵⁵

Yağmur yağdırmak için atın kafa kemiği yazılır iple bağlanarak bir akarsuya sarkıtılır.⁶⁵⁶

⁶⁵⁰ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 190.

⁶⁵¹ Artun, Adana Halk Kültürü, s. 129.

⁶⁵² Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 191.

⁶⁵³ Kılıç, "İsparta Yöresi Halk İnançları", s. 420.

⁶⁵⁴ Başar, age., s. 208.

⁶⁵⁵ age., s. 208.

⁶⁵⁶ Uslu, "Darende ve Çevresinde Halk İnançları", s.94.

Yağmur yağdırmak için yılan yakılır.⁶⁵⁷

Eşek başı yıkanacak olursa yağmur yağar.⁶⁵⁸

Kedi yalanınca yağmur yağar.⁶⁵⁹

Giresun'da bir evde çok karınca görülürse yağmur yağacağına inanılır.⁶⁶⁰

Solucanlar yerden çok çıkarsa yağmur yağacağına inanılır.⁶⁶¹

Güneşli havalarda bahçelerdeki dallarda yaşayan küçük yeşil kurbağaların ötmesi yağmur yağacağına işarettir.⁶⁶²

Güneşli havada yağmur yağması, kurt doğması ile yorumlanır.⁶⁶³

Uğuruna ve yararına inanılan “Kurt Yağmuru” bulutsuz ve güneşli havada yağar. Bu esnada kurdun doğurmakta olduğuna inanılır.⁶⁶⁴

Yağmurun türleri üzerine de çeşitli inançlar vardır. Eğer yağmur yavaş yavaş, küçük damlalar halinde yağıyorsa ve hava güneşliyse çakallar düğün yapıyor diye söylenir. Böyle yağmurlara “Çakal Yağmuru” denilir.⁶⁶⁵

Erzurum'da, yağış çok olur ve zarar verirse, onun o yağmurdan, doludan, çamurdan yapılacak bir kurbağa ile duracağına inanılır. Kurbağa, Kible'ye bakan bir duvar deliğine konursa, yağmur kesilir, yağmazmış.⁶⁶⁶

⁶⁵⁷ agm., s. 94.

⁶⁵⁸ Başar, age., s. 208.

⁶⁵⁹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁶⁶⁰ Hayrettin Günay, “Giresun Yöresi'nde Bazı İnanışlar”, Giresun Kültür Sempozyumu (Mayıs 1998), Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 434.

⁶⁶¹ agm., s. 434.

⁶⁶² agm., s. 435.

⁶⁶³ Başar, age., s. 209.

⁶⁶⁴ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 470.

⁶⁶⁵ Ali Ziya Çamur, Tirebolu- Doğancı köyü Halkbilimi İncelemesi, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978, s. 32.

⁶⁶⁶ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 190.

2602. Rüzgâr- Fırtına ile İlgili İnanç ve Pratikler

Kedi yüzünü ne tarafa doğru silerse rüzgâr o yöne eser.⁶⁶⁷

Eşeklerin çok sesle anırmaları ile martıların denizden karaya doğru uçmaları fırtınanın patlayacağına işarettir.⁶⁶⁸

Leyleklerin çok yükseklerle çıkması aşağılarda şiddetli bir rüzgârın çıkacağını gösterir.⁶⁶⁹

261. Halk Takvimi İlgili İnanç ve Pratikler

Şebinkarahisar’da hıdırellez günü dırmaca veya ipliğe dokunulursa o sene yılan çok görülür.⁶⁷⁰

Afyon-Bolvadin’de yaşayan Karabağlı Karapapah Türkleri Nevruz (Yeni Gün)’de tarlaya “Kurt Kafası” dikip bereketi cezbetmek için onun etrafında dönerler.⁶⁷¹

Denizli’de arefe günü “Sin kurbanı” ve “Ölü kurbanı” kesilir. Ağrı’da cenaze vuku bulunca bir hayvan kesilerek gelen misafirlere ikram edilir. Cenazede kurban kesmek Kara Kalpak Türkleri ile Kuzey Irak Türleri’nde de vardır.⁶⁷²

Tekirdağ’da Muharrem ayında makasın ağzı açık kalırsa koyunları kurt kapar.⁶⁷³

Hemşin’de eski yılbaşı denen 14 Ocak günü öküz ahırdan alınarak eve çıkarılırdı. Eğer evin içine girerken önce sağ ayağını atarsa, o yıl mahsulün bereketli olacağı, şayet sol ayağını atarsa kıtlık olacağı şeklinde yorumlanırdı.⁶⁷⁴

⁶⁶⁷ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁶⁶⁸ Çimrin, Antalya Folkloru, s. 89.

⁶⁶⁹ age., s. 89.

⁶⁷⁰ Ali Çelik, Nazım Kuruca, “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, s. 348.

⁶⁷¹ Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, s. 470.

⁶⁷² Kalafat, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, s. 252

⁶⁷³ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 79.

⁶⁷⁴ Rize Kültür Derlemeleri, s. 259.

Bir şubat günü evine geveze adam girenin tavukları o yıl çok olur, yumurtlar.⁶⁷⁵

Yahyalı’ da kışın atları hastalıktan korumak için şubat ayının ilk çarşambasında atın yeleleri kesilir.⁶⁷⁶

Rumi 1 Mart’ta eve sabah namazından sonra bir kuzu getirilip evin gezdirilmesi inancı yaygın olarak Praziz’in Bülbüllü köyünde yaşatılır.⁶⁷⁷

Kastamonu’da Çatalzeytin ilçesi Aşağı Sökü (Yeni Mahalle) köyünde, Nevruz ismi bilinmektedir. Ancak baharın gelmesini anlatmak için “gu-guk” (guguk) şeklinde öten bir kuşun geldiğini, o kuşun sesi köyde duyulduğu zaman hem kuşun hem de baharın gelmesi anlamında “Mart dokuzu geldi” tabirinin kullanıldığı tespit edilmiştir.⁶⁷⁸

Mart ayının ilk gününde “Marta” ve ya “Martacık” yapılır. Marat, beyaz ve kırmızı yün ipliğinden yapılır. Marta’yı büyüye ve nazara karşı korunmak için çocuklar kollarına ve yakalarına, kadınlar başörtülerine bağlarlar. Marta kuzulara ve meyve ağaçlarına da bağlanır.⁶⁷⁹

Giresun’da “Mart Kırma Geleneğinde” ağıldan keçi, koyun veya kuzu eve getirilip, yedirilip içirildikten sonra tekrar ağıllara götürülmek suretiyle mart bunlara bozdurulur. Ahırdan uysal bir inek getirilip Mart ona bozdurulur.⁶⁸⁰

Bitlis’te yazın su altında tutulup dövülerek lif haline getirilen odun parçaları Mart ayında yapılacak “Hatre Geceleri”ne hazırlanırlar. Kurutulup gazyağına batırılan bu ağaç parçaları Mart ayının son haftasında, gece damlarda yakılır. “Allah gavurları batıra, İslamları artıra” diye bağrılarak baş üstünde çevrilir. Böylece o yılın bereketli ve sağlıklı geçeceğine inanılır. Bu odunlar sönünce kümeslere konulur. Tavuklar bu olaydan sonra

⁶⁷⁵ Canlioğlu, Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon, s. 33.

⁶⁷⁶ Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 199.

⁶⁷⁷ Gökdağ, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Eski Türk İnançlarının İzleri”, s. 290.

⁶⁷⁸ Naciye Yıldız, “Kastamonu’nun İlçesi Abana’da Düğün ve Bayram Âdetleri”, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu, Gazi Ü. Kastamonu Eğitim Fak. Dekanlığı, Kastamonu, 2001, s. 286.

⁶⁷⁹ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 165.

⁶⁸⁰ Bilgehan Atsız Gökdağ, Feridun Tekin “Giresun’da Halk Takvimi ve Buna Bağlı İnanışlar”, Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998, Giresun), Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998, s. 406

yumurtlamaya başlarlar. Böylece kötü ruhların kovulduğu ve bereketin geldiğine inanılır.⁶⁸¹

Aşure ayında aşure yapıp dağıtmayanın bir yıl boyunca evinde domuz eti kaynayacağına inanılır.⁶⁸²

27. Olağanüstü Varlıklar ile İlgili İnançlar

270. Cadı, Cin ve Şeytanla İlgili İnanç ve Pratikler

Isparta'daki inanışa göre cinler geceleri çok defa kara kedi suretinde görünürler. Böyle bir kediye vurulursa insan cin çarpmasına uğrar. Kara yılanın da aslında yılan şekline girmiş cin olduğuna inanılır.⁶⁸³

Cin şekline girerek çarpmasından korkulduğu için örümcek ağları gece temizlenmez.⁶⁸⁴

Her kiraz (haziran) ayının yirmi dördüncü akşamı cazular (cadılar) emir almak için, karşıya geçerler. Karşı denen yer Kırım'ın bilinmeyen bir yerindeki cazuluk merkezidir. Mayısayı yakalayacak erkek yetmiş defa (Allahu Lâilihe illâhu velheyyul kayyum)u okur ve her defasında kendi üstüne üfler, obasını bağlamaz ve ahır kapısını besmelesiz kapar. Daha önceden hazırladığı bir balık ağı veya kırk bir iğne ile öldürölüp yüzölerek kurutulan kurbağayı başına koyup ahırın bir köşesinde saklanır.⁶⁸⁵

Geceleyin kedilere “piss...” diye değil, “zıt” diye seslenmek gerekir. Yoksa şeytan kedinin içine girer ve kişiye zarar verirmiş.⁶⁸⁶

⁶⁸¹ Yaşar Kalafat, Ahmet Doğan, Kuzey Irak'ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Ecdad Yay., Ankara, 1995, s. 27.

⁶⁸² Kazan, “Burdur'daki Dinî Manevi Halk İnançları, Mahalli Kelimeler, Atasözleri, Deyimler”, s.30.

⁶⁸³ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 422.

⁶⁸⁴ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 252. age., s. 260.

⁶⁸⁵ age., s. 260.

⁶⁸⁶ Mear, Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, s. 75.

271. Ejderhalarla İlgili İnanç ve Pratikler

Yılan öldürüldükten sonra eğer kafası ezilmezse ezdahır (ejderha) şeklinde yeniden dirileceğine inanılır.⁶⁸⁷

Adana'da Seyhan Nehri'nde yaşayıp gündüz nehir başlığında, gece tarlada tek başına yaşayan beş adam boyunda, ağzı bir insanı yutabilecek genişlikteki yeleli yılan, bir kadına aşık olan kara yılan ve bahçe yakınlarındaki şifalı sularıyla bilinen mağarada yaşayan saçları yerlere uzanan sarı kız çeşitli vesilelerle insanların ölümlerine sebep olmaktadır.⁶⁸⁸

28. Yolculukla İlgili İnanç ve Pratikler

Erzurum'da yolculukta önlerine tavşan, maymun çıkanların işleri uğurlu gitmez.⁶⁸⁹

Yolculukta önlerine tilki çıkanların işleri uğurlu gider.⁶⁹⁰

Yolda giderken tilkinin görülmesi işlerin iyi gideceği şeklinde yorumlanır (Bu inancın temelinde Bektaşî inancının izleri vardır, çünkü Bektaşîler tilkinin Hızır olabileceğine inanırlar. Hızır'ın sahip olduğu bereketlendirme özelliğinden dolayı tilki de uğurlu sayılmış olabilir).⁶⁹¹

Hazara Türklerine göre yolculuğun başında tilkiye rastlamak uğursuzluktur. Böyle bir durumda yola devam edilmez ve yolculuk ertelenir.⁶⁹²

Yolda giderken, bir işe giderken yolda tavşan görülürse o iş iyi gitmez, kesinlikle bir aksaklık olur. (Tavşanın uğursuz sayılması Bektaşî inançlarından kaynaklanmış olabilir.

⁶⁸⁷ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 261.

⁶⁸⁸ Refiye Okuşluk, "Adana'da Ölüme ve Mezara Bağlı Efsaneler", III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni, Adana Valiliği Yay., Adana, 1999, s. 534.

⁶⁸⁹ Başar, Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları, s. 212.

⁶⁹⁰ age., s. 213.

⁶⁹¹ Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnançları", s. 420

⁶⁹² Çelik, "Afganistan'daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", s. 177.

Bektaşiler Budizm'deki tenasuh inancından etkilenerek yeniden dünyaya gelecek olan insanlar bir tavşan veya yılan şeklinde dünyaya geleceklerine inanırlar).⁶⁹³

Yolculukta önlerine yılan çıkanların işleri iyi gitmez.⁶⁹⁴

Yolcuların önlerine kertenkele çıkması uğursuzluk getirir.⁶⁹⁵

Yolculukta önlerine kurt çıkanların işleri iyisine gider.⁶⁹⁶

Yolcunun önüne sincap çıkması uğursuzluk getirir.⁶⁹⁷

Yolculukta keçi ve katıra rastlanması uğursuzluk getirir.⁶⁹⁸

Yolculukta leyleğe rastlayanların işleri uğurlu gider.⁶⁹⁹

Yolculuk esnasında baykuş ve karakargaya rastlayanların işleri tersine gider.⁷⁰⁰

Yolculukta, ahırda, merekte yarası görülmesi ve evin bacasına baykuş konması uğursuz sayılır.⁷⁰¹

Yolculuklarında bülbül ve güvercine rastlayanların işleri uğurlu gider.⁷⁰²

Yolculukta keklige rastlanması uğursuzluk sayılır.⁷⁰³

Leyleği ilk defa ayakta iken, ya da yürürken gören kimse o yıl yolculuk yapacaktır.⁷⁰⁴

⁶⁹³ Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnançları", s. 421.

⁶⁹⁴ Başar, age., s. 213.

⁶⁹⁵ age., s. 213.

⁶⁹⁶ age., s. 213.

⁶⁹⁷ age., s. 213.

⁶⁹⁸ age., s. 213.

⁶⁹⁹ age., s. 213.

⁷⁰⁰ age., s. 213.

⁷⁰¹ age., s. 213.

⁷⁰² age., s. 213.

⁷⁰³ Başar, Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları, s. 213.

⁷⁰⁴ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 81.

29. Uğur-Uğursuzlukla İlgili İnanç ve Pratikler

Bir kedinin yedi yıl uğursuzluğu dokunurmuş. Kedi öldüren kişi yedi yıl boyunca bu uğursuzluktan kurtulamazmış.⁷⁰⁵

Kedi tıksırırsa ziyan getirir.⁷⁰⁶

Zil kara kedi uğursuz sayılır.⁷⁰⁷

Kara kedi görmek, kara kedinin insanın önünden geçmesi uğursuzluktur.⁷⁰⁸

Gece görülen kara kedi uğursuzluktur.⁷⁰⁹

Horozun zil karası ve gizli beyazı makbûl olup, alacası uğursuzluk getirir.⁷¹⁰

Yatsıdan sonra ve vaktinden evvel öten horozlarla, horozları taklit edencesine öten tavuklar uğursuz sayılarak başları kesilir.⁷¹¹

Vakitsiz öten horoz iyi sayılmaz. Vakitsiz öten horozun kellesi alınır.⁷¹²

Bir evde siyah tüylü tavuk beslemek uğursuzluktur.⁷¹³

Eğer tavuklar birbiriyle dövüşürse savaş çıkar veya evde bir uğursuzluk olur.⁷¹⁴

Rengi kula, yelesi ve kuyruğu beyaz olan atlar binicilerine uğur getirmezler.⁷¹⁵

⁷⁰⁵ Mear, Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, s. 50.

⁷⁰⁶ Odabaşı, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, s. 88.

⁷⁰⁷ Başar, Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları, s. 213.

⁷⁰⁸ Ali Ziya Çamur, Tirebolu- Doğancı köyü Halkbilimi İncelemesi, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978, s. 34.

⁷⁰⁹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁷¹⁰ Başar, age., s. 213.

⁷¹¹ age., s.213.

⁷¹² Odabaşı, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, s.88.

⁷¹³ Mear, Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, s. 75.

⁷¹⁴ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 469.

⁷¹⁵ Başar, age., s. 213.

Kargı nişanı bulunan (iki böğründen karın altına doğru giden tüy yatımı nişanı) atlar, uğursuz sayılırlar.⁷¹⁶

Alnında netama (Alnında üst üste iki beyaz yuvarlak benek bulunması demektir) bulunan atın sahibi kazadan, beladan kurtulamaz.⁷¹⁷

Göz kapakları kalın olan ve binildiği vakit iç geçirip inleyen at uğursuz sayılır.⁷¹⁸

Kulak diplerinden, boynunun iki yanından kürek kemiklerine kadar uzayan servi işaretleri (tüy yatımından meydana gelmiş yir) taşıyan atlar uğursuz sayılır.⁷¹⁹

Dört ayağı sekil(tırnak başından yukarı doğru beyaz), alnından üst dudağına kadar akıtmalı (uzayan beyazlık) makbul sayılmaz.⁷²⁰

Atın aniden kişnemesi uğursuzluk sayılır.⁷²¹

Rüyada katır görmek uğursuz, at görmek iyidir.⁷²²

Kara tavuk gibi yağız at da uğursuz sayılır.⁷²³

Tekirdağ'da baykuşun ötüşü uğursuzluk sayılır, damında öttüğü evden ölü çıkar.⁷²⁴

Yarasa, baykuş gibi hayvanlar uğursuz sayılır. Yarasanın kötülüklerin elçisi ve uğursuz bir kuş olduğuna inanılır.⁷²⁵

⁷¹⁶ age., s. 213.

⁷¹⁷ age., s. 213.

⁷¹⁸ age., s. 213.

⁷¹⁹ age., s. 213.

⁷²⁰ age., s. 213.

⁷²¹ Uslu, "Darende ve Çevresinde Halk İnançları", s.95.

⁷²² Çelik, Gürsoy, "Espiye'de Halk İnanışları", s. 215.

⁷²³ Başar, Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları, s. 214.

⁷²⁴ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 69.

⁷²⁵ Çelik, "Afganistan'daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", s. 177.

Halk arasında baykuşa “Koca kuş” da denilir. Baykuşun ötmesi sonucu öttüğü eve veya dükkana bela gelir, yahut o evden birisi hastalanıp yatar, bir organına zarar gelir. Baykuş ötüncü bir soğanın kafası alınır ve “Al arzunu ver muradımı” denilerek, baykuşun öttüğü yere doğru atılır. Baykuş öterken ne tarafa bakıyorsa o tarafta bir felaket olacak demektir. (Bu inancın temelinde sesinin çirkin olması, yüzünün sevimsiz oluşu vardır. Yıkıntılarda ve harabelerde yuva yapması da vardır.⁷²⁶

Çaykara’da baykuş Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Çaykara’da da uğursuzluğu temsil eder.⁷²⁷

Şebinkarahisar civarındaki köylerde yanan ocakları karatmak iyiye alamet sayılmaz. Onun için ev halkı yatacağı zaman ocaktaki koru güzelce küllemek suretiyle örter ve sabahleyin ocağını bu korla yakar. Bir ev o ailenin ocağıdır, biri öbürüne kötü sözde bulunacak olursa ona “ocağın, bucağın karara, söne, bucağın kör ola (kapalı kala)ocağına, bucağına baykuşlar tüneye” derler.⁷²⁸

Isparta’da baykuş öterken ne tarafa doğru öterse tarafta bir felaket olacak demektir. Bu inancın temelinde sesinin çirkin olması, yüzünün sevimsiz oluşu vardır. Yıkıntılarda ve harabelerde yuva yapması da vardır.⁷²⁹

Hatay’da baykuşun bir eve konması o ev için uğursuzluktur.⁷³⁰

Darende’de baykuş ötmesi uğursuzluk getirir.⁷³¹

Baykuş öterse uğursuzdur, bir taş alınıp kuşa atılır.⁷³²

Baykuş öterse uğursuzdur, yanan bir odun parçası alınıp kuşa atılır.⁷³³

⁷²⁶ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 420.

⁷²⁷ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 259.

⁷²⁸ Çelik, Kuruca, Şebinkarahisar’da Eski Türk İnanmaları, s. 345.

⁷²⁹ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 419.

⁷³⁰ Kalaycıoğlu, Hatay Halk Bilimi- II, , s. 134.

⁷³¹ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s. 94.

⁷³² Tarsus Alan Araştırmaları, s. 146.

⁷³³ age., s. 146.

Trabzon’da baykuş ötmesi uğursuz sayılır. Evin yakınında baykuş öterse yakın bir zamanda o evden ölü çıkacağına inanılır. Bazı bölgelerde köpek ve karakarganın bağırması da uğursuz sayılır. Kara kedi ile de ilgili olarak aynı inanma vardır. Maçka’da kara örümcek uğursuz sayılır.⁷³⁴

Kargaların vurulması günahtır. Uğursuzluk getirir.⁷³⁵

Karga eve veya tarlaya konarsa uğursuzluk getirir.⁷³⁶

Şahin, kartal ve alacakarga(saksağan) uğurlu sayılır.⁷³⁷

Evde güvercin beslemek uğursuzluktur.⁷³⁸

Rize’de uçan kuşun kişinin üstünü pislemesi uğur sayılır, akşamları dışarıdaki kediye ilişmek uğursuzluk sayılır.⁷³⁹

Keklik görülmesi uğursuzluktur.⁷⁴⁰

Kaybolmuş malın bulunması için keklik insana yol gösterir, uğurludur.⁷⁴¹

Gelincik bir eve girerse uğur getirir. Gelinciğe zarar verilirse, evde huzursuzluk olur.⁷⁴²

Keçi şeytandır, evde beslemek iyi değildir.⁷⁴³

Birisinin önünden koyun ve kuzu geçerse uğur getirir.⁷⁴⁴

⁷³⁴ Baştürk, “Trabzon ve Yöresi Âdet ve İnanmaları”, s. 37.

⁷³⁵ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırması, s. 70.

⁷³⁶ Uslu, agm., s. 94.

⁷³⁷ agm., s. 94.

⁷³⁸ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁷³⁹ Rize Kültür Derlemeleri, s. 59.

⁷⁴⁰ Tarsus Alan Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s.147.

⁷⁴¹ age., S.147.

⁷⁴² Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁷⁴³ age., s. 70.

⁷⁴⁴ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 420.

Yörükler koyunu pirli hayvan kabul ederler, çok kutlu sayarlar. Ayrıca çobanlığı da uğurlu sayarlar.⁷⁴⁵

Ezan okunurken köpeğin uluması iyiye yorulmaz.⁷⁴⁶

Uzun uzun köpek uluması bir felaketi bildirir. Buna karşılık köpeğe ekmek verilir. Uluyan köpekler evin önünden uzaklaştırılır. Ezan okunduğunda uzun uzun uluyan köpek ya öldürülür ya da alınarak uzaklara bırakılır.⁷⁴⁷

Köpeğin akşam vakti uluması, sahibine uğursuzluk getirir.⁷⁴⁸

Çakal uluması (bu hayvanın sesi oldukça korkunçtur ve deli çakal da denilir) sırasında evin döşemesine “ kara bıçak bağrına tass!” denilerek bıçak saplanır. Bu çirkin, acı ve bed sesin ölüme, uğursuzluğa sebep olacağına inanılır.⁷⁴⁹

Sürmene’de çakalın bağırması uğursuzluk sayılır. Uğursuzluktan korunmak için ayakkabı çıkarılarak ters çevrilir.⁷⁵⁰

Köpek göğe bakarak havlarsa kötü şeyler olur.⁷⁵¹

Köpek havaya doğru ulursa kendine, yere doğru ulursa sahibinin başına bir iş gelir.⁷⁵²

Ezan okunurken, çakalların uluması uğursuzluk sayılır.⁷⁵³

Eski Türklerce kurdun uğurlu sayıldığı destanlarda görülmektedir.⁷⁵⁴

⁷⁴⁵ Artun, Adana Halk Kültürü, s. 371.

⁷⁴⁶ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁷⁴⁷ Kılıç, agm., s. 20.

⁷⁴⁸ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s. 94.

⁷⁴⁹ Çelik, Gürsoy, “Espiye’de Halk İnanışları”, s. 216.

⁷⁵⁰ Baştürk, agm., s. 38.

⁷⁵¹ Kalaycıoğlu, Hatay Halk Bilimi-II, s. 134.

⁷⁵² Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁷⁵³ Baştürk, agm., s. 39.

⁷⁵⁴ Başar, Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları, s. 213.

Uçan kuşun pisliğinin insan üzerine düşmesi nasip geleceğine işarettir.⁷⁵⁵

Bir insanın önünden tavşan geçerse uğursuzluk getirir.⁷⁵⁶

Tavşan geçince tilki geçti denilince uğursuzluk gelmez.⁷⁵⁷

Sabahın erken saatinde tavşan görmenin uğursuzluk sayılması Yağlıdere ve civarında görülmektedir.⁷⁵⁸

Yolculuk halinde tavşanın yoldan geçmesi uğur, tilki geçmesi ise uğursuzluk getirir.⁷⁵⁹

Bütün hayvanların birlikte bağırması bir felaketin habercisidir.⁷⁶⁰

Hayvanların yuvalarını bozmak uğursuzluktur.⁷⁶¹

Isparta’da ağaç taş ve damlarda yuva yapan hayvanların yuvasını bozmak uğursuzluk sayılır.⁷⁶²

Yeni yapılan binanın temeline kurban keserek, kan akıtmak o binayı uğurlu kılar ve musibetlerden korur.⁷⁶³

Uğur böceği kimin eline konarsa o kişi hacca gider. Eline veya vücudundan bir yerine uğur böceği konan kişi çok şanslı sayılır. O gün o kişinin bütün işleri iyi gider.⁷⁶⁴

Yılanı öldürmek ya da ölü yılan görmek uğurlu sayılmaz. Öldürenin veya görenin başına kötülükler gelir. Ölü veya öldürülen yılan yakılırsa bereketli yağmurlar yağar. İşe giderken yılan görülürse uğurlu sayılır. Gidilen işin yılan gibi akıp gideceğine inanılır.⁷⁶⁵

⁷⁵⁵ Çimrin, Antalya Folkloru, s. 82.

⁷⁵⁶ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s.71.

⁷⁵⁷ age., s. 71.

⁷⁵⁸ Gökdağ, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Eski Türk İnançlarının İzleri”, s. 290.

⁷⁵⁹ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s. 94.

⁷⁶⁰ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 71.

⁷⁶¹ age., s. 71.

⁷⁶² Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 419,

⁷⁶³ agm., s. 419.

⁷⁶⁴ agm., s. 421.

⁷⁶⁵ agm., s. 421.

Yılanın insanın önünden geçmesi o kişinin geleceğinin kötü olacağına işarettir.⁷⁶⁶

Yılan görmek uğursuzluk sayılır.⁷⁶⁷

Hazaralarda ev yılanı kutsal kabul edilir ve öldürülmezler. Ev yılanını öldürenin çok büyük felaketlere uğrayacağına evinin ocağının yıkılacağına inanılır.⁷⁶⁸

Yılan öldürenin kısmeti açılır.⁷⁶⁹

Kişi rüyada yılan görürse işlerinin uğurlu olacağına inanılır.⁷⁷⁰

Oakta fare görünmesi uğur sayılmış.⁷⁷¹

Rüyada devenin ev önüne çökmesi, yüklü deve görülmesi iyi değildir.⁷⁷²

210. Bereket / Bereketsizlikle İlgili İnanç ve Pratikler

Dörtdivan kasabasında havaların ısınması ile birlikte köy ya da kasabaya gelecek olan leyleğin beyaz olması o yılın bolluk, “sisli” olması ise darlık yılı olacağı biçiminde yorumlanır.⁷⁷³

Ekonomik içerikli olan bu yorumlamanın yanı sıra; ağzında beyaz bir çul(bez parçası) getiren leyleğin o yıl ölümlerin çok olacağını, kırmızı bir çul getirenin düğünlerin çok olacağını, ekin kellesi (başak) getirenin ise bol ürün olacağını habercisi olduğu şeklinde yapılan, hem ekonomik hem de sosyal içerikli yorumlamalar mevcuttur.⁷⁷⁴

⁷⁶⁶ Abdurrahman Küçük, “Türk Halk İnanışlarında Yılan”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Program ve Bildiri Özetleri, s. 220.

⁷⁶⁷ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s.94.

⁷⁶⁸ Çelik, “Afganistan’daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, s. 176.

⁷⁶⁹ Küçük, agm., s.220.

⁷⁷⁰ Altunboğa, Diyarbakır Folklorundan Kesintiler, s. 100.

⁷⁷¹ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 69.

⁷⁷² age., s. 84.

⁷⁷³ Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, s. 117.

⁷⁷⁴ Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, s.117.

Erzurum’da yılbaşında kapı kapı eşek gezdirilirse uğranılan evlerin bereketi bol olur inancı vardır.⁷⁷⁵

İlk nisan yağmuru yağarken evlerin damının etrafına evin nüfusu sayısınca taş dizilir. Yağmur dinince taşlara bakılır. Kimin taşının altında böcek çıkıyorsa o yılki evin rızkı böcek çıkan şahsın üzerinde sayılır.⁷⁷⁶

Yağ kabının içine karınca dolan ev fakir düşer.⁷⁷⁷

Evde tavşan beslemek yoksulluk getirir.⁷⁷⁸

Güvercin de kumru gibi kutsal bir kuştur. Eğer güvercin bir evin balkonuna ya da başka bir yerine yuva yaparsa, o ailenin zengin olacağına inanılır. Bu hayvanlar kesilmez ve etleri yenmez. Beyaz renkli güvercinlerin Mezar-ı Şerif’te bulunan Hz. Ali’nin türbesindeki beyaz güvercinlerden olduklarına inanılır. Gerçekten de türbede beyaz renkli güvercinlerin dışında güvercin bulunmamaktadır. İnanişâ göre bu beyaz güvercinlerin arasına katılan siyah güvercinler de biraz sonra beyazlaşırlar.⁷⁷⁹

Yahyalı’ da evde örümcek olması, o evin fakirleşeceğine delalettir.⁷⁸⁰

Siyah at uğursuzluğun, doru at bolluk ve bereketin simgesi olarak kabul edilir.⁷⁸¹

Kurt derisinden para cüzdanının bereketli olacağına inanılır.⁷⁸²

Rüyada canlı hayvanlardan koyun görülürse bereket ve bolluğun olacağına inanılır.⁷⁸³

⁷⁷⁵ Başar, age., s.220.

⁷⁷⁶ age., s.221.

⁷⁷⁷ age., s.221.

⁷⁷⁸ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s.71.

⁷⁷⁹ Çelik, “Afganistan’daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, s.177.

⁷⁸⁰ Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s.198.

⁷⁸¹ Çelik, Kuruca, “Şebinkarahisar’da Eski Türk İnanmaları”, s.348.

⁷⁸² Kalafat, Doğan, Kuzey Irak’ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Ecdad Yay., Ankara,1995, s. 29.

⁷⁸³ Altunboğa, Diyarbakır Folklorundan Kesintiler, s. 100.

Erzurum'un Bardız ilçesinde, koyunların sütten kesilmeden önceki son alınan sütleri tarlalara saçı olarak serpilir. Bu süt tarlalara serpildiğinde, o yıl ekin bol ve bereketli olurmuş, diye inanılır. Yine bu ilde, Şenkaya çevresinde, koç katımından sonra, büyük bir kap içine doldurulan su, koyun sürüsünün üzerine dökülür. Bunun adına, “çiçek suyu” denir. Çiçek suyu koyunların üzerine döküldüğü zaman dölün bol ve bereketli olacağı inancı yaygındır. Güzün, koç katımı sırasında da, boynuzlar boyanır ve dölün bereketli geçmesi için her birine kırmızı elma bağlanır.⁷⁸⁴

Diyarbakır'da bağ ve bahçeleri koruduğuna inanılan bir yılan nevi vardır. Her ailenin bağını koruyan yılan ise farklıdır. Bu yılan kimseye dokunmaz. Halk onu rahatsız etmeyi doğru bulmaz, ona iyi davranır. Bu yılanı iyi davranmanın bağdaki mahsulün ve bağ sahibinin hayrına olacağına inanılır.⁷⁸⁵

Rüyasında balık tutan birinin eline para geçeceğine inanılır.⁷⁸⁶

Eski yılbaşı denen 14 Ocak günü öküz ahırdan alınarak eve çıkarılırdı. Eğer evin içine girerken önce sağ ayağını atarsa, o yıl mahsulün bereketli olacağı şayet sol ayağını atarsa, kıtlık olacağı şeklinde yorumlanır.⁷⁸⁷

Kurban kanı meyve ağaçlarına sürülürse meyvesi dökülmez.⁷⁸⁸

İneğin sütünün artması için buzağının eşi yaş yemişe atılır.⁷⁸⁹

Kadın sığırın sütünü sağarken bir bölümünün yere sağıldığını gördüğünde elindeki de yere döker ki, hayvanın sütü kesilmesin.⁷⁹⁰

İnek yavrusunu doğurduğu zaman sütü bol olsun diye ilk sütü ya suya boşaltılır ya da dağıtılır.⁷⁹¹

⁷⁸⁴ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 193.

⁷⁸⁵ age., s. 81.

⁷⁸⁶ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s. 95.

⁷⁸⁷ Rize Kültür Derlemeleri, s. 259.

⁷⁸⁸ age., s. 259.

⁷⁸⁹ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 152.

⁷⁹⁰ Artvin Yöresi Folkloru, s. 442.

⁷⁹¹ Kalaycıoğlu, Hatay Halk Bilimi-II, s. 134.

İlk sağılan ağız sütü incir ağacının dibine dökülür. Böylece sütün bol olacağı düşünülür.⁷⁹²

211. Misafirle İlgili İnanç ve Pratikler

Duvarda örümcek gezerse, kapının önünde alaca karga öterse, bardakta çay otu düşey şekilde bulunursa, tekmeden hamur sıçrarsa, insanın gözü yol çekerse (bir noktaya dalarsa) misafir gelir.⁷⁹³

Kedi ayağını yakalayıp burnuna sürer, yüzünü okşayıp kapıya bakarsa misafir gelecek demektir.⁷⁹⁴

Kedi yalanırsa bu misafir gelecek demektir.⁷⁹⁵

Kedi evin önünde oynayıp takla atarsa, misafir gelir, iyi şeyler olur.⁷⁹⁶

Gapiya veya pencereye guş konarsa, eve tez bir misafir gelir.⁷⁹⁷ Serçe bir camın kenarına konarsa misafir gelir.⁷⁹⁸

Çocuk evi süpürmeye kalkışır ve kuşlar sevişirlerse eve misafir geleceğine inanılır.⁷⁹⁹

Bir evde böcek gezerken görülürse misafir gelir.⁸⁰⁰

Karga evin karşısındaki bir ağaçta öterse ya misafir gelir veya iyi haber alınır.⁸⁰¹

Örümcek tavandan yere doğru inerse eve gurbetçi (konuk) geleceğine inanılır.⁸⁰²

⁷⁹² Tarsus Alan Araştırmaları, s. 152.

⁷⁹³ Başar, age., s. 220.

⁷⁹⁴ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s.4 68.

⁷⁹⁵ Çelik, Kuruca, “Şebinkarahisar’da Eski Türk İnanmaları”, s. 349.

⁷⁹⁶ Kalaycıoğlu, age., s. 134.

⁷⁹⁷ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 469.

⁷⁹⁸ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, S. 71.

⁷⁹⁹ Kalafat, Doğan, Kuzey Irak’ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, s. 29.

⁸⁰⁰ Artun, age., s.71.

⁸⁰¹ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 260.

⁸⁰² Günay, “Giresun Yöresi’nde Bazı İnanışlar”, s. 434.

Sırtına at sineği konan kişinin ziyaretçisi gelir.⁸⁰³

Horoz eve doğru dönüp öterse, misafir geleceğine inanılır.⁸⁰⁴

212. Haberle İlgili İnanç ve Pratikler

Kakareşka kuşu ötünce haber gelir.⁸⁰⁵

Evin çok yakınında kuş öterse haber geleceğine inanılır.⁸⁰⁶

Karga evin damına veya yakınına konarak öterse haber gelir.⁸⁰⁷

Karga daldan dala konarak öterse iyi haber, ötüp uçarsa kötü haber geleceğine inanılır.⁸⁰⁸

Bir karga evin damına gelip öterse eve pek yakında mutlu bir haber gelir.⁸⁰⁹

Çayeli’nde eve yakın bir yerden karga bağırdığında o eve iyi bir haber gelmeyeceğine inanılır.⁸¹⁰

Saksağan ötüşü hayırlı haber işaretidir.⁸¹¹

Saksağan çığlıkla öterse kötü haber işaretidir.⁸¹² Saksağan öterse yeni bir haberin geleceğine inanılır.⁸¹³

⁸⁰³ Türk Kültürü Açısından Yahyalı, s. 199.

⁸⁰⁴ Çelik, Kuruca, “Şebinkarahisar’da Eski Türk İnanmaları”, s. 348.

⁸⁰⁵ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁸⁰⁶ Günay, “Giresun Yöresi’nde Bazı İnanışlar”, s. 434.

⁸⁰⁷ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁸⁰⁸ Çelik, Kuruca, “Şebinkarahisar’da Eski Türk İnanmaları”, s. 348.

⁸⁰⁹ Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, s. 420.

⁸¹⁰ Rize Kültür Derlemeleri, s. 183.

⁸¹¹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 71.

⁸¹² age., s. 71.

⁸¹³ Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, s. 94.

Bir insanın önünden saksağan geçerse mektup gelir.⁸¹⁴

Üstüne Adana (uğur) böceği konan kişiye iyi haber gelir.⁸¹⁵

213. Hayvanlarla İlgili Diğer İnanç ve Pratikler

2130. At

At görenin muradı yerine gelir.⁸¹⁶

Yaşlanmış atların öldürülmesi günah kabul edilmektedir.⁸¹⁷

2131. Balık

Balıkesir'in Pamuk-kan köyündeki Dede Balıkları'nın İstiklal Harbi'ne de katılıp bir kısmının yaralı geri döndüğü; eski Malatya'da Somoncu Baba Camii önündeki Balıklı Gölün kutsal balıklarının Kıbrıs Savaşı günlerinde kaybolup sonradan tekrar geri dönmeleri; Bergama'daki Gazi Balıklar'ın keza Kıbrıs Savaşı'nda Türk askerine yardım etmiş olmaları, Ağrı'da Üç Şehitlerin Rus işgalinde tekrar Mehmetçikle birlikte savaşa katılmış oldukları gibi inançları yaşamaktadır.⁸¹⁸

2132. Domuz

Domuz kötülüğün, pislüğün simgesidir.⁸¹⁹

2133. Eşek Arısı

Eşek arısı birini sokarsa, musalla taşında da beklermiş.⁸²⁰

⁸¹⁴ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 71.

⁸¹⁵ Köşker, "Türk Kültürü Açısından Yahyalı", s. 195.

⁸¹⁶ Altunboğa, Diyarbakır Folklorundan Kesintiler, S. 100.

⁸¹⁷ Çelik, Kuruca, Şebinkarahisar'da Eski Türk İnanmaları, s. 349.

⁸¹⁸ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 27.

⁸¹⁹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 69.

⁸²⁰ age., s. 69.

2134. Geyik

Çaycuma'da evine, bağına bostanına hırsız girmesini istenmeyen, bir geyik başı, bir hayvanın kuru kafasını asar.⁸²¹

2135. Karınca

Karıncalar ahirette insanlara su taşırmış. Öldürmek günahtır.⁸²²

Karınca ölümlere su taşıyan değerli bir varlıktır, öldürülmez. Öldürülürse günah işlenmiş olunur. Karıncaların üzerine basmamaya özen gösterilir. İnsanların ahirette sırat köprüsünden geçerken onların yardımcı olacağına inanılır.⁸²³

2136. Kedi, Köpek, Kurt

Kedi her gece dokuz kez ev sahibini öldürmeyi denemiş.⁸²⁴

Kedi öldürenler ancak yedi camiye süpürge asarlarsa günahtan kurtulurlar.⁸²⁵

Kedi öldürmek günahtır. Günah ancak cami yaptırılarak affedilir.⁸²⁶

Kedi eve sokulmalarına rağmen nankörlük edip ahirette insanları kötülemiş.⁸²⁷

Kediyi Hz. Ali sıvazladığı için hiçbir zaman sırt üstü düşmez.⁸²⁸

Kedi (pisik) nankördür. Kıyamet günü sahibinin aleyhinde şahadet edeceğine inanılır.⁸²⁹

⁸²¹ Artvin Yöresi Folkloru, s. 185.

⁸²² age., s. 70.

⁸²³ Kılıç, "İsparta Yöresi Halk İnançları", s. 420.

⁸²⁴ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁸²⁵ Çimrin, Antalya Folkloru, s. 83.

⁸²⁶ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁸²⁷ age., s. 70.

⁸²⁸ Kalaycıoğlu, age., s.134.

⁸²⁹ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 260.

Kedi, köpek doğum yapmasın diye yedi kez sac ayağının altından geçirilir.⁸³⁰

Köpek göğre bakarak havlarsa kurt geleceğine inanılır.⁸³¹

Çoban köpeği uluyunca kurt ölüsü vardır.⁸³²

Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde gece kurtlardan bahsedilmez, aksi halde bir kıl koparılır veya ateşe çivi atılır. Bu tespitte yanılmıyorsak Bozkurdun ak iye, diğer kurtların kara iye görünümü var.⁸³³

Güneydoğu Anadolu Hakkari ağırlıklı Pinyaniş aşiretinde kurt silahla vurularak öldürülmez. Kurdun zararsız hale getirilmesi için özel sürekl av yöntemleri vardır. Bu kurda saygılı bir uygulama biçimidir.⁸³⁴

Köpekler eve sokulmamasına rağmen ahirette sahibini övermiş.⁸³⁵

Tarlada iki kazma birbirine vurunca tarlada karabaş olurmuş.⁸³⁶

2137. Koç, Koyun, Keçi, Kuzu

Koçun kutsal olduğuna inanılır.⁸³⁷

Koyun meleğe benzetilir. Koyun dövülürse ahirette hakkını almış.⁸³⁸

Koyun, cennetten çıktığına inanıldığından dövülmez, aç ve susuz bırakılmaz.⁸³⁹

⁸³⁰ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 147.

⁸³¹ age., s. 147.

⁸³² Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁸³³ Kalafat, "Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt", s. 471.

⁸³⁴ agm., s. 469.

⁸³⁵ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

⁸³⁶ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s.468.

⁸³⁷ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s.70.

⁸³⁸ age., s. 70.

⁸³⁹ Çelik, "Afganistan'daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", s. 176.

Rüyada koyun görüldüğünde hayıra, keçi görüldüğünde şeytana işarettir.⁸⁴⁰

Hayvancılığın yapıldığı bölgelerde “keçinin kuyruğu sallanınca hayvan yanar” inancı vardır.⁸⁴¹

Koçkatımı, kapsadığı bir takım töreler, inanışlar ve büyülek işlemlerle de ayrı bir önem taşıyor. Katımdan önce koçların üstüne erkek çocuk bindirilirse döl zamanı erkek kuzu, kız çocuk bindirilirse dişi kuzu doğuracağına; koçlar katıma götürülürken yolda erkeğe rastlanırsa kuzulatin erkek, kadına rastlanırsa, dişi olacağına; ilk sürüye katılan koç bir kara koyun seçerse kışın yumuşak, ak koyun seçerse şiddetli olacağına inanılır (Kars); Tokat’ta ise, aksine kara koyunun sert, ak koyunun yumuşak kışı haber verdiği inancı vardır; koçun ala koyun seçmesi, orta şiddette bir kışa alamet sayılır. Koç katımından sonra çoban, boy abdesti alması gerekirken arınmadan sürünün içinde gezerse, doğacak kuzuların sakat olacağına inanılır (Ayaş Ankara); o gün sürünün içinde, boş bir kapla (bakraç, kova...) dolaşmak iyi sayılmaz, kuzulayacak koyunların sütü kıt olur diye.⁸⁴²

Kuzular satılana kadar kimseye gösterilmez.⁸⁴³

Doğu Anadolu’da “Erkek kuzu bıçak içindir” diye bir deyiş vardır. Bu ifade ile yiğitlik, erkeklik ölmeyi de gerektirir. Büyüdüğünde erkeğim demek istiyor isen, ölmeyi de göze alabilmelisin. Ölebilmek senin erkek olarak dünyaya geldiğin zamanki alın yazında vardır. Bu inancın altında kurbanlık hayvanın koç seçilmiş olması vardır. Manas’da ise: “Erkek kuzu büyüdükten sonra Tanrı kurbanı olur” ibaresi vardır.⁸⁴⁴

⁸⁴⁰ Kılıç, Isparta Yöresi Halk İnançları, s. 442.

⁸⁴¹ Baştürk, “Trabzon ve Yöresi Âdet ve İnançları”, s. 39.

⁸⁴² Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s.213

⁸⁴³ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 147.

⁸⁴⁴ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 178,179.

2138. Kuşlar

21380. Guguk Kuşu

Kukku (guguk kuşu) denilen kuşun ötüşünden anlamlar çıkarılır. Bu kuşun ilk ötüşünde yatakta olan kişinin hasta olacağına, bu kuş ötmeden yemek yenmesi gerektiğine inanılır.⁸⁴⁵

İlkbaharın habercisi olan guguk kuşu ötünce ilk iş sabana el sürmektir. Böylece o kişi o yıl yılan görmez.⁸⁴⁶

Espiye’de guguk kuşu öttüğü zaman yere yatılır, “ Benim gücüm toprağa toprağın gücü bana” denir.⁸⁴⁷

21381. Güvercin, Kumru, Kırlangıç, Leylek, Karga, Keklik ve Baykuş

Güvercin, kumru, kırlangıç, leylek vurmak günahtır.⁸⁴⁸

Çukurova Yörüklerinde kumru, güvercin ve kırlangıç gibi kuşların vurulması günah sayılır. Güvercinin cennetteki huri kızlar olduğuna inanılır.⁸⁴⁹

Kuşlardan güvercini vurmak ya da yemek yasak ve günah sayılır. Bunun nedeni şudur: Hz. Muhammed Medine’ye hicret ederken bir mağaraya sığınır. Bu mağaranın önüne bir güvercin yuva kurar. Gelen düşmanlar bu güvercinin yuvasını gördükten sonra mağaranın içine bakmazlar. Bu yüzden de güvercin peygamber kuşu olarak kabul edilir.⁸⁵⁰

⁸⁴⁵ Ali Alay, Uluğaç Köyü Folklor ve Etnografya İncelemesi, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

⁸⁴⁶ Artvin Yöresi Folkloru, S. 185.

⁸⁴⁷ ÇELİK, GÜRSOY, “Espiye’de Halk İnanışları”, s. 215.

⁸⁴⁸ Kalaycıoğlu, age., s. 134.

⁸⁴⁹ Artun, “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneği”, s. 43.

⁸⁵⁰ Çamur, Tirebolu- Doğanlı Köyü Halkbilimi İncelemesi, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978, s.34.

Kumru kuşunun cennetten çıktığına inanılır ve bu sebeple kutsal kabul edilir. Onu vuranın Allah tarafından cezalandırılacağına inanılır.⁸⁵¹

Kırlangıç yuvası bozanın yuvası bozulur.⁸⁵²

Leyleği havada gören gezer, karada gören evinde oturur.⁸⁵³

Bir rivayete göre, Atilla, leyleklerin bir şehri bırakıp gitmelerinde hayırlı bir işaret görerek, kuşatmayı sürdürme kararı vermiş.⁸⁵⁴

Kargalar sürekli öterse, çakalların tavuklara saldıracağına inanılır.⁸⁵⁵

Halk inançlarına göre, çil keklik çıkardığı ses ile, Yezid'in askerlerinden Hz. Hüseyin'i saklar, korumuş olur. Bu arada kavak ağacı yıkılır Hz. Hüseyin'i içine alır. Bunun için çil keklik avlanılmaz. Kınalı keklik ise Hz. Hüseyin'in kanın üzerine eşinerek Yezid'e yardımcı olmuş olur. Bunun için gagası ve tırnakları kırmızıdır.⁸⁵⁶

Baykuş ötmesi iyi sayılmadığı gibi, konduğu yerlerin harabeye döneceğine inanılır.⁸⁵⁷

Avarlar'da Umay, bir kuş biçiminde tasavvur edilir ve kimin başına gölgesi düşerse, onun kağan olacağına inanılırdı.⁸⁵⁸

2139. Öküz, İnek

Eskiden dünyanın sarı öküzün boynuzları arasında olduğuna, boynuzlarını sallayınca deprem olacağına inanılmış.⁸⁵⁹

⁸⁵¹ Çelik, "Afganistan'daki Hazara Türkleri İle Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi", s. 177.

⁸⁵² Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s.70.

⁸⁵³ age., s. 70.

⁸⁵⁴ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, S. 99.

⁸⁵⁵ Çelik, Kuruca, Şebinkarahisar'da Eski Türk İnanmaları, s. 348.

⁸⁵⁶ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s.59.

⁸⁵⁷ Odabaşı, "Geçmişten Günümüze Konya Kültürü", s. 88.

⁸⁵⁸ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 25.

⁸⁵⁹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 70.

Kızlar saç uzatır inancı ile sığır etinin sinirinin fazla olan yerinden yerler.⁸⁶⁰

2140. Örümcek

Örümcek evini bozmak hoş karşılanmaz. Bunu yapan çocuklar azarlanır.(Bunun temelinde Hz. Peygamber'in hicretinde Sevr Mağarasında örümceğin ona yaptığı muhafızlık inancı bulunmaktadır.)⁸⁶¹

Örümcek Hicret sırasında Peygamberimizi koruduğu için öldürülmesi doğru değildir. Bu sebeple evde bulunan örümcekler yakalanarak dışarıya atılırlar.⁸⁶²

Öğleden önce örümcek silmek iyi değildir.⁸⁶³

2141. Solucan

Esgiden solucana gidip “gıyamet kopacak” demişler, “gözüm görmesin” diye çekip gözlerini çıkarmış.⁸⁶⁴

2142. Tavşan

Dadali Türkmenleri tavşan eti yemezler zira tavşan çift tırnaklıdır, adet görür, yavrusunu çıplak doğurur, gözü eşek gözüne benzer, balık avcılığı yaparlar ancak diğer avcılıkların doğru olmadığına inanırlar. Kargayı sevmezler. Onun Hz. Ali'nin mezarını kirlettiğine inanırlar. Güvercin sevilir zira bu pisliği güvercin ağzı ile taşıyıp kanadı ile sildiği inancı vardır. Turna semahı, semada yolu şaşırın turnayı anlatır. Turna, güvercin ve keklik ötmezler, ırklarına ihanet etmezler inancı vardır.⁸⁶⁵

⁸⁶⁰ Kılıç, “İsparta Yöresi Halk İnançları”, s. 421.

⁸⁶¹ age., s. 420.

⁸⁶² Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 260.

⁸⁶³ Odabaşı, Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, s. 88.

⁸⁶⁴ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 469.

⁸⁶⁵ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 49, 50.

2143. Tavuk, Horoz

Kuluçkaya yatırılacak tavuğun altına kenkilli, perçemli gelinlerin elleri ile yumurta konacak olursa, çıkacak civcivler kunkullu olur.⁸⁶⁶

Hal Taala tavuklara da kuşlar gibi kanat vermiş. Tavuk uçmak için acele ediyumuş. Una: “Acele etme, bekle!” demüşler. U da : “Beklemem! Allah izin verse de uçacağım, vermese de.” demiş. Havalanmış ve evin önündeki kermeliğe düşmüş. Bu yüzden uçamıyumuş.⁸⁶⁷

Eğer av tüfeği ile avlanan hayvanın etinden ilk önce bir kadın yerse artık o tüfek bir daha iyi ateş yapmaz. Tüfeğin tekrar iyi atış yapabilmesi için üstünden tavuk veya horoz geçirmek gerekir.⁸⁶⁸

Giresun’da kuluçkaya yatırılan tavukların altına tek yumurta konur. Çift konursa civcivin çıkmayacağına inanılır.⁸⁶⁹

Isparta’da ikindi vaktinden gece; şafak sökene kadar horozun ötmediği vakitlerdir. Bu süre içinde öten horoz, vakitsiz öttü diye kesilir, eti yenir.⁸⁷⁰

2144. Yılan

Rüyada yılan gören düşmanından kötülük görür.⁸⁷¹ Rüyada yılan öldürmek düşmanın yenileceğine işarettir.⁸⁷²

Rüyada yılan görmek pek iyiye alamet sayılmaz. Bu yüzden rüyasında yılan görenler rüyayı başkasına anlatmaktan çekinir.⁸⁷³ Rüyada yılan başı ezmek, düşmanı öldürmektir.⁸⁷⁴

⁸⁶⁶ Başar, age., s. 220.

⁸⁶⁷ Çelik, Trabzon/ Şalpazarı Çepni Kültürü, s. 469.

⁸⁶⁸ Artvin Yöresi Folkloru, s. 186.

⁸⁶⁹ Günay, “Giresun Yöresinde Bazı İnanışlar”, s. 432.

⁸⁷⁰ Kılıç, Isparta Yöresi Halk İnançları, s. 420.

⁸⁷¹ Artun, Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, s. 72.

⁸⁷² Tarsus Alan Araştırmaları, s. 146.

⁸⁷³ Yakup Altın, “Her Yönüyle Balıseyh”, Balıseyh Belediyesi Yay., Kırıkkale, s. 120.

⁸⁷⁴ Küçük, “Türk Halk İnanışlarında Yılan”, s. 220.

Yılan yıldız görmeden ölmez.⁸⁷⁵

Yılanın ayağını gören cennete gider.⁸⁷⁶ Cemre düştükten sonra diğer sürüngenler görülmeden yılan gören kişi cennetlik olur.⁸⁷⁷

Yılan öldürüldükten sonra eğer kafası ezilmezse ezdahır (ejderha) şeklinde yeniden dirileceğine inanılır.⁸⁷⁸

Sivas'ın Şarkışla ilçesi Gücük köyünde evin gelininin evde yaşayan kara yılanı öldürmesi üzerine yaşananlar anlatılır. Yılan öldürüldüğü zaman kendisini öldürenin resmi gözünde kalırmış, yılanın eşi böylelikle onu, kimin öldürdüğünü öğrenirmiş. Gelin o gece, öldürdüğü yılanın eşi tarafından ısırılıp zehirlenir ve hastaneye kaldırılır fakat ölür. O günden sonra evde sürekli görülen yılanlar ve yavruları bir daha görülmezler. Şarkışla'da yılanın zorunluysa eğer birinin değil ikisinin birden öldürülmesi gerektiğine, eğer tek öldürüldüyse gözüne un serilmesine, böylelikle eşinin, öldürülen yılanın hırsızlık sonucu öldürüldüğüne inandırılmasına çalışıldığına inanılır. Ev yılanları hırsızlık yapmadığı için yılan, eşinin hırsızlık yaptığını zanneder ve onu öldüreni zehirlemekten vazgeçip o evi terkeder.⁸⁷⁹

Konya- Kula'da her evin bir yılanı olduğuna, bu yılanın ev halkından hiç kimseye dokunmadığına, bu yılanı ev halkının sık sık görüp tanıdıklarına, bu yılanların içmeleri için evin muayyen yerlerine süt konulduğuna, yılanın ve tavus kuşunun kutsal kabul edildiği ve buradan hareketle evlerin yılan ve tavus kuşları resimleri ile süslemek gerektiğine, Sarıkamış'ta Kur' an-ı Kerim okunurken çatı veya evin başka bir yerinden yılanların da gelip dinlediğine inanırlar.⁸⁸⁰

Rize çevresinde, ev iyesi bir kara yılan şeklinde tasavvur edilir. Evin temelinde yaşar. Başka yılanların eve girmesini önlediğine inanılır.⁸⁸¹

⁸⁷⁵ Artun, age., s. 70.

⁸⁷⁶ Küçük, agm., s. 220.

⁸⁷⁷ Tarsus Alan Araştırmaları, s. 146.

⁸⁷⁸ Çelik, Trabzon/ Çaykara Halk Kültürü, s. 261.

⁸⁷⁹ Muharrem Kaya, Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri, s.97.

⁸⁸⁰ Kalafat, "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya 'Halk İnançlarına Göre Yatr Ziyareti", s. 253.

⁸⁸¹ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 80.

Ev iyesinin yılan şeklinde olduğu inancına Kars ilinde de vardır. İnanca göre, bu yılan evin zemininde bir yerde yaşamış ve ev halkına dokunmazmış. Ev halkı, onun evde olduğunu bilir ve ona iyi davranırmış. Bu iye, evin her ferdine görünmezmiş.⁸⁸² Rize çevresinde, ahır iyesinin bir taçlı kara yılan olduğuna inanılır ve bir tas içinde onun için ahır duvarına süt bırakılır. Böylece, onun ne kendisinin ve ne de başka yılanların hayvanları rahatsız etmeyeceğine inanılır, çünkü memnun kalan yılan, yabancı yılanların girmesine mani olurmuş.⁸⁸³

Şamanın yılan, akrep, çıyan, kunduz vs. yabani, zararlı hayvan şekilleri çizerek onları kaçıracığına inanılırdı. Türkmen köylerinde dokunan halı, kilim üzerindeki akrep, yılan, kırkayak gibi hayvan resimlerinin zararlı olan resimdeki hayvanları kaçıracaklarına inanılır.⁸⁸⁴

⁸⁸² age., s. 80.

⁸⁸³ age., s. 92.

⁸⁸⁴ Artun, Adana Halk Kültürü, s. 372.

3. SONUÇ

Kültürler, toplumların yaşadığı coğrafyaya göre şekillenirler. Türkler de yaşadıkları coğrafya şartlarına bağlı olarak atlı- göçebe dediğimiz “Bozkır Kültürü”ne sahiptirler. Onların yaşadığı coğrafya ve sahip oldukları kültür yapısı hayvanlarla içiçedir. Bu durum Türk insanının kendi coğrafyasında yaşayan hayvanları daha iyi tanımasına ve onları zamanla manevi hayatına, özellikle de inançlarına dahil etmesine sebep olmuştur.

Çalışmamız sırasında tespit ettiğimiz inanç ve pratikler konularına göre tasnif edilmiştir. Bu tasnif çalışması bize ilk olarak, aynı hayvanın farklı konulardaki inanç ve pratiklerde yer alabildiğini göstermiştir. Bu tespit bizi, özellikle bazı hayvanların Anadolu insanının hayatındaki yerinin ve öneminin ne kadar büyük olduğu sonucuna ulaştırmıştır.

Tespit ettiğimiz inançların ortaya koyduğu bir başka sonuç da, insanlarla hayvanlar arasındaki ilişkinin doğru orantılı olarak inanmalara yansımalarıdır. İnsanların iyi ve dostane ilişkiler kurduğu hayvanların inançlarda ve bunlara bağlı pratiklerde oynadıkları rol de müspettir. Bunun en güzel örneği attır. Sosyal hayatta son derece önemli bir yere sahip olan ata, bütün inanç ve uygulamalarda hep olumlu anlamlar yüklenmiştir. Bu durumun oluşmasında da Anadolu insanının atı yakından tanınması ve hayatının birçok alanına atı dahil etmesi ve örneklerde de görüldüğü gibi onu “kardeş” saymasının büyük payı vardır. Bu durumun tersi de doğrudur. Yerleşik hayata geçmiş tarımla meşgul olan topluluklar için son derece zararlı, eti bile yenmeyen, insanla ilişkisi hiçbir zaman dostane olmayan domuz; yine insanlarla ilişkisi olumsuz olan yılan gibi hayvanlarla ilgili inanç ve uygulamalar çoğunlukla olumsuz anlamlar taşımaktadır. Türk mitolojisinde önemli bir varlık olan kurt için de kısmen de olsa bu geçerlidir. Ama kurtta geçmişten gelen inançların izlerinin renk değiştirerek bugün de Anadolu’da devam etmesi; tıpkı insanlarınkine benzeyen ana, baba ve çocuklardan oluşan bir aile yapısının olması nedeniyle soylu bir hayvan kabul edilmesi ona karşı korkuyla karışık bir saygı ve sevgi oluşturmuş, bu da kurtla ilgili inanç ve uygulamalara yansımıştır. Büyüsel nitelikli olan

“kurt ağzı bağlama”, Anadolu insanının koyun sürülerini kurttan korumaya yönelik bu türden bir uygulamadır.

İslam literatüründe kendilerine değer yüklenen hayvanlar için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicreti sırasında, saklandığı mağaranın önünde biri yuva yaparak diğeri mağaranın ağzına ağ örerek O’nun düşmanları tarafından görünmesini engelleyen güvercinle örümcek, Müslümanlar tarafından korunmaya alınmış hayvanlardır. Güvercini vurmak günah sayılmakta, onun cennetteki huri kızlarından olduğuna inanılmakta, güvercine peygamber kuşu denilmekte, örümcek de öldürülmemektedir.

Bazı inançlarda ise aynı hayvana, hem olumlu hem de olumsuz anlam yüklendiğini tespit ettik. Bunlardan biri tilkidir. Yolda giderken tilkinin görülmesi işlerin iyi gideceği şeklinde yorumlanır. Bu inancın temelinde Bektaşiliğin izleri vardır, çünkü Bektaşiler tilkinin Hızır olabileceğine inanırlar. Hızır’ın sahip olduğu bereketlendirme özelliğinden dolayı tilki de uğurlu sayılmıştır. Halbuki, Hazara Türklerinde yolculuğa başlarken tilkiye rastlamak uğursuzluk kabul edilir. Yola devam edilmez. Yolculuk ertelenir.

Yaptığımız çalışma, Anadolu insanının hem sosyo-kültürel, hem de ekonomik hayatında son derece önemli bir yere sahip olan hayvanlarla ilgili birçok inanç ve uygulamanın özellikle son yüzyılda bilim ve teknikteki akıl almaz ilerlemelere rağmen bugün de varlığını önemli ölçüde sürdürmekte olduğunu göstermiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a) Kitaplar

ACIPAYAMLI, Orhan: Türkiye’de Doğumla İlgili İnanmaların Etnolojik Etüdü, TTK, Erzurum, 1961.

AKÇİÇEK, Eren: Eren’ce (Halk Bilim Yazıları), Güneşim Ofset, İzmir, 1997.

AKMAN, Eyüp: Safranbolu’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yay., Ankara, 2000.

ALTIN, Yakup: Her Yönüyle Balıseyh, Balıseyh Belediyesi Yay., Kırıkkale.

ALTUN, Işıl: Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, Yayıncı Yay., İstanbul, 2004.

ALTUNBOĞA, Bilal: Diyarbakır Folklorundan Kesintiler, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul, 1999.

ARKOÇ, Veli: Torbalı, Haser Ofset, İzmir, 1996.

ARTUN, Erman: Adana Halk Kültürü, Adana, 2006.

_____ : Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yay. Tekirdağ, 1998.

_____ : Türk Halk Bilimi, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.

ATAMAN, Hasan: Çaycuma, Ekin Yay., Çaycuma, 2001.

AVŞAR, Cihan: Kırşehir ve İlçeleri, Özgün Matbaacılık, Kırşehir, 1990.

BANARLI, Nihat Sami: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

BAŞAR, Zeki: Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Uygulamaları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

BAYAT, Fuzuli: Mitoloji'ye Giriş, Karam Yay., Çorum, 2005.

BEĞENÇ, Cahit: Anadolu Mitolojisi, MEB, İstanbul, 1974.

Bir Kentin Kimliği: Balıkesir Rotary Kulübü Yay., Ankara, 1997.

BORATAV, Pertev Naili: 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.

Burdur Araştırmaları: Burdur Valiliği Yay., 2001.

CANALIOĞLU, Mehmet Volkan: Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2001.

CEMİLOĞLU, Mustafa: Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü, Uludağ Ü. Basımevi, Bursa, 2002.

ÇELİK, Ali: Trabzon- Çaykara Halk Kültürü, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul, 2000.

_____ : Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon, 1999.

ÇİMRİN, Hüseyin: Antalya Folkloru, Akdeniz Kitabevi, Antalya, 1984.

D'OHSSON: 18.Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Âdetler, Tercüman Gazetesi, 1001 Temel Eser

DEMİR, Şehmus: Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik, Beyan Yay., İstanbul, 2003.

Denizli Kültür Değerleri: Denizli Valiliği İl Kültür Md.Yay., Denizli, 2001.

ELÇİN, Şükrü: Halk Edebiyatı Araştırmaları II, Akçağ Yay., Ankara, 1997.

ELİADE, Mircea: Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Çev., Ali Berktaş, Kabalcı Yay., 2003.

ERDENTUĞ, Nermin: Sosyal Âdet ve Gelenekler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977.

ERDOĞDU, Şeref: Ankara'm, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999.

ERGİN, Muharrem: Oğuz Kağan Destanı, MEB, İstanbul, 1970.

ERGUN, Pervin: Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2004.

ERGUN, Metin: Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, TDK, Ankara, 1997.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki: Anadolu İlaçları (Anadolu Üçlemesi), Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1998.

FEYİZLİ, Tahsin: İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç- Kurban (Öğretmen Yazarlar Dizisi), MEB, İstanbul, 1993.

Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun, Samsun Valiliği, İl Kültür Md., Yay., Samsun.

GÖKYAY, Orhan Şaik: Dedem Korkudun Kitabı, MEB, İstanbul, 1973.

GÜNAY, Ünver ; GÜNGÖR, Harun: Türk Din Tarihi, Laçın Yay., Kayseri, 1998.

İNAN, Abdülkadir: Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK, Ankara, 2006.

KAFESOĞLU, İbrahim: Türk Millî Kültürü, Ötüken Yay., İstanbul, 2002.

KALAFAT, Yaşar: “Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk İnançları Karşılaştırması”

_____ : Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları II, Babil Yay., Ankara, 2005.

_____ : Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Babil Yay., Ankara, 2006.

_____ : Türk Dünyası Halk İnançları (Teori ve Metod), Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yay., 12, Trabzon, 2001.

_____ : Altaylardan Anadolu’ya Kamizm/Şamanizm, Yeditepe Yay., İstanbul, 2004.

KALAFAT, Yaşar; DOĞAN, Ahmet: Kuzey Irak’ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Ecdad Yay., Ankara, 1995.

KALAYCIOĞLU, Mithat: Hatay Halk Bilimi- II, Hatay, 2001.

KARADENİZ, Yener: Sosyo- Kültürel ve Tarihi Açından Kars, Seviye Yayınevi, İstanbul, 1994.

Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugati't-Türk I: Çev. Besim ATALAY, TDK, Ankara, 1992.

KAYA, Doğan: Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara, 2007.

KAYA, Muharrem: Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri, Bağlam Yay., İstanbul, 2007.

KÖPRÜLÜ, Fuat: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yay., Ankara, 2003.

_____ : Türk Tarih-i Dinîsi, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

KÖŞKER, Sami: Türk Kültürü Açısından Yahyalı, Yahyalı Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yay., Yahyalı, 1997.

LINGS, Martin: Antik İnançlar Modern Hurafeler, Yeryüzü Yay., İstanbul, 1980.

MEAR, Hüseyin: Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bak.Yay., 1992.

ODABAŞI, Sefa: Geçmişten Günümüze Konya Kültürü, Selçuklu Belediyesi Md. Yay., Konya.

ÖGEL, Bahaeddin: Türk Kültür Tarihine Giriş I-VI, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1984.

_____ : Türk Kültürünün Gelişme Çağları II, MEB, İstanbul, 1971

_____ : Türk Mitolojisi I. (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar), TTK, Ankara, 1993 .

ÖNAL, Mehmet Naci: Muğla Efsaneleri, Muğla Ü. Yay., Muğla, 2003.

ÖRNEK, Sedat Veyis: Türk Halkbilimi, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1977.

Rize Kültür Derlemeleri: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yay., Rize, 1999.

SAKAOĞLU, Saim: 101 Anadolu Efsanesi, Akçağ Yay., Ankara, 2003.

_____ : 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yay., Ankara, 2003.

_____ : Masal Araştırmaları, Akçağ Yay., Ankara, 1999.

SARIASLAN, İsa: Yenifaklı (Tarih, Toplum, Kültür, Folklor), Ekin Yay., Ankara, 1995.

SEYİDOĞLU, Bilge: Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller, Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erzurum, 1992.

ŞAHİN, Remzi; ŞAHİN, Zeki; AKALIN, Zeki: Artvin Yöresi Folkloru, Halk Kültürü Araştırmaları, Artvin, 1997.

TAN, Nail: Atatürk ve Türk Halk Kültürü, Folklor Araştırmaları Kurumu Yay., 28, Ankara, 2000.

Tarsus Alan Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.

TURAN, Şerafettin: Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yay., İstanbul, 2005.

Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005.

UÇAKÇI, İsmail: Sungurlu, Yerköy, Delice, Keskin, Kızılrırmak yöresi Derlemeleriyle Orta Anadolu Halk Kültürü, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara, 2003.

UĞUZMAN ER, Tülay: Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Kültür Bak. Yay., Ankara, 2000.

ULUZ, Coşkun: Güneşin Doğduğu Kent Iğdır, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum, 1999.

URAZ, Murat: Türk Mitolojisi, Düşünen Adam Yay., İstanbul, 1994.

YANAR, Ahmet: Hayvan Motifli Atasözleri ve Deyimlerimiz, Devran Matbaacılık, Ankara, 1997.

Yazım Kılavuzu, TDK, Ankara, 2005.

YAZIR, Elmalılı Hamdi: Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Aydın Yayınevi, İstanbul.

b) Bildiriler

ACIPAYAMLI, Orhan: “Türkiye’de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, 1974, s. 357-364.

ARTUN, Erman: “Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinler, İnanışlar”, Uluslararası Türk Dünyası Kongresi (23-28 Ekim 2001) Tüksev Yay., Ankara 2002, s. 25-40.

_____ : “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo- Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri (1994 Antalya) Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe: “Adana Halk Kültüründe Kısmet Açma”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Adana Valiliği Yay., Adana, 1999, 166-173.

BAŞTÜRK, Mehmet: “Trabzon ve Yöresi Âdet ve İnançları”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih- Dil- Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001) Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon, 2002.

BAYAT, Fuzuli: “Anadolu Halk Sufizminin Oluşumunda Şamanlığın Rolü”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 113-130.

BOZYİĞİT, A. Esat: “Türk Halk Edebiyatında Deve Motifi”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri- I, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1997.

COŞAR, Mevhibe: “Trabzon Yöresinde ‘Güneş Duası’ ve ‘Sis Kovma Uygulamaları’”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 153-166.

ÇAĞATAY, Saadet: “Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri (8-14 Ekim1973), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, s. 365-372.

ÇAĞIMLAR, Zekiye: “Adana’da Hıdır Kültü ve Etrafında Oluşan İnanç Değerleri”, Uluslararası Türk Dünyası Kongresi (23-28 Ekim 2001) Tüksev Yay., Ankara, 2002.

ÇELİK, Ali, GÜRSOY, Ahmet: “Espide Halk İnanışları”, Tarihi, Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu, Espiye Belediyesi Yay., İstanbul, 2007.

ÇELİK, Ali, KURUCA, Nazım: “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, Şebinkarahisar, I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, İstanbul, 2000, s. 333-354.

ÇELİK, Ali: “Afganistan’daki Hazara Türkleri İle Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 167-184.

_____ : “Amasya’daki Türk Halk İnanışlarında Atalar Kültü İle Yer-Su Kültünün İzleri”, I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu, 13-15 Haziran 2007, Amasya, s. 763-780.

_____ : “Çepnilerde ve Diğer Türkmenlerde Doğumla İlgili Âdet ve İnanmalar”, Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyumu Bildirileri, Yörük Vakfı, Ankara, 2002, s. 63-84.

_____ : “Hayvanlarla İlgili Anlatılar”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Adana, 1999, s. 220-225.

_____ : “Giresun’da Mart Kırma Geleneği ve Buna Bağlı Bazı İnanmalar”, Giresun Kültür Sempozyumu(Mayıs 1998) Bildirileri, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998.

_____ : “Trabzon’un İnanç Önderlerinin Geçmişte ve Günümüzdeki Fonksiyonları”, Uluslararası Türk Dünyası Kongresi (23-28 Ekim 2001) Tüksev Yay., Ankara, 2002 .

ÇELİK, Hülya: “Gaziantep ve Yöresinde Cinsiyet Belirlemek İçin Yapılan Uygulamalar” Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996.

DEMÇİNOVA, İrina: “Altaylar’da Çocuk Doğumu ve Ölüm Merasimleri”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 209-214.

DUYMAZ, Ali, “Bir Hayvan Masalının Yapısı Üzerine”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklorü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Konya, 1995, s. 25-34.

GERÇEL, Alim: “Kayseri ve Çevresinde Ölüm ve Cenaze Merasimleri ile Ölüm Üzerine Deyişler ve Mezarlıklar”, Kayseri Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Erciyes Ü., Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yay., Kayseri, 2001.

GÖKDAĞ, Bilgehan A., KURUCA, Nazım: “Giresun’daki Eski Türk İnançlarının İzleri”, Giresun Kültür Sempozyumu (Mayıs 1998) Bildirileri, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998.

GÖKDAĞ, Bilgehan A.; ŞENGÜL, Abdullah: “Geleneksel Türk Kültürü Çerçevesinde Giresun’da Düğün Âdetleri”, Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998, Giresun), Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998.

GÖKDAĞ, Bilgehan A.: “Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay., Ankara, 2001, s. 279-290.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız; TEKİN, Feridun: “Giresun’da Halk Takvimi ve Buna Bağlı İnanışlar”, Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998, Giresun), Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998.

GÖKŞEN, Cengiz: “Şebinkarahisar Evliya Menkıbelerine Bağlı Olarak Anlatılan Efsanelerde Eski Türk İnançlarına Ait Motifler”, Şebinkarahisar, I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, İstanbul, 2000, s. 355-376.

GÖKYAY, Orhan Şaik: “At Üzerine”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri, Ankara, 1974, s. 74-78.

GÖNÜLLÜ, Ali Rıza: “ Alanya Halk İnançlarında Ağaç Motifi”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996.

_____ : “Alanya Folklorunda Halk Hekimliği”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996.

GÜNAY, Hayrettin: “Giresun Yöresinde Bazı İnanışlar”, Giresun Kültür Sempozyumu(Mayıs 1998) Bildirileri, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998.

İLBARS, Zafer: “Alanya ve Çevre Köylerde Evlenme Âdetleri”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996.

KALAFAT, Yaşar: “Türk Halk İnançlarında Zaman (Doğu Karadeniz Örnekleri İle)”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih- Dil- Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001) Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Trabzon 2002.

_____ : “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, Mezarlıklar Vakfı, İstanbul, 1998, s.239-270.

_____ : “İnanç Önderlerinin Halk Biçimi İtibariyle Önemi”, Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi (23-28 Ekim2001), Tüksev Yay., Ankara, 2002, s. 453-458.

_____ : “Giresun ve Yöresi Örnekleri İle Türk Halk Sufizmi”, Giresun Kültür Sempozyumu(Mayıs 1998) Bildirileri, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1998.

_____ : “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2002.

_____ : “Halk Edebiyatı- Halk İnançları İlişkisine Dair”, Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (26-28 Mayıs 2000), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 401-408.

_____ : “Halk İnançlarımızda ‘Göğe Kaldırma’ Dini Pratiği”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklorü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Konya, 1995, s. 133-139.

KARAMAĞARALI, Beyhan: “Kültür Tarihimiz Bakımından Mezar Taşlarının Önemi ve İkonografisi”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (18-20 Aralık 1998), İstanbul, 1999, s. 33-46.

KILIÇ, Abdullah: “Isparta Yöresi Halk İnançları”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay. Ankara, 2001, s. 415-444.

KÖKSEL, Behiye: “Gaziantep Efsanelerinde Şekil Değiştirme Motifi Üzerine”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Adana Valiliği Yay. Adana, 1999, s. 487-496.

_____ : “Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler” Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay. Ankara, 2001, s. 485-496.

KÜÇÜK, Abdurrahman: “Türk Halk İnanışlarında Yılan”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Program ve Bildiri Özetleri- I, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 24-29 Haziran 1996, s. 220.

LAİPANOV, Bilal: “Karaçay Türklerinin Börüyle (Kurtla) İlgili Töreleri”, Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, (26-28 Mayıs 2000), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2002, s. 525-532.

NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver: “Azerbeycan Halk Tababetinde Hayvanlardan Yararlanma”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklorü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay. Konya, 1995, s. 303-310.

OKUŞLUK, Refiye: “Adana’da Ölüme ve Mezara Bağlı Efsaneler”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Adana Valiliği Yay. Adana, 1999, s. 531-540.

ÖZTELLİ, Cahit: “Anadolu’da Şamanlığın İzleri”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri, Ankara, 1974, s. 410-413.

SAVRAN, Gülnaz: “Adana Bölgesinden Derlenen Bazı Halk Tıbbi Uygulamalarını Tıbbi Antropoloji Açısından Değerlendirilmesi”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Adana Valiliği Yay. Adana, 1999, s. 580-591.

SEYİDOĞLU, Bilge: “Oğuz Kağan Destanı’nda Mitolojik Motifler”, Türk Halklarının Edebi Geçmişi: Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu , Çağ Öğretim İşletmeleri Qafqaz Ü., Filoloji Fakültesi, Bakü, 2004.

SÜMER, Faruk: “Dede Korkut Destanları’ndaki Bazı Kuşlar Hakkında”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri, s. 155-158.

TAŞ, Hülya: “Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Âdet ve İnançlar”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996.

TUĞCU, Hüseyin: “Alevi-Bektaşî Türk Kültüründe Ölüm ve Mezar Kavramları”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu Bildirileri, Mezarlıklar Vakfı, İstanbul, 1999, s. 231-238.

TÜRKDOĞAN, Orhan: “Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildiriler, Ankara, 1973, s. 40-47.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir: “Sinop- Samsun Çevrelerinde Sağlık- Hastalık Hakkındaki Halk İnançları ile Halk Hekimliğine Ait Bir Araştırma” I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildiriler, Ankara, 1973.

ÜNAL, Mustafa: “İngiltere’de Ölüm İnançları ve Ölü Kaldırma Âdet ve Kuralları”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu Bildirileri, Mezarlıklar Vakfı, İstanbul, 1999, s. 478-488.

ÜNVER, A. Süheyl: “IX.Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, 1974, s. 53-55.

YETKİN, Haşim: “Mahalli Gelenek ve Göreneklerimiz”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerler, Alanya Belediyesi, Alanya, 1996.

YILDIRIM, Ali: “Emlek Yöresi Köylerinde İnanç Özellikleri”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay. Ankara, 2001, s. 889-904.

YILDIZ, Naciye: “Kastamonu’nun İlçesi Abana’da Düğün ve Bayram Âdetleri”, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Gazi Ü., Kastamonu Eğitim Fak. Dekanlığı, Kastamonu, 2001, s. 175-180.

YUGUŞEVA, Nadya: “Altaylar’da Kamlık (Şamanizm) İnancı ve Anadolu’daki Yansımaları” Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yay. Ankara, 2001, s. 919-928.

c) Makaleler

ASLAN, Namık: “Şekil Değiştirme Motifinin Anlatılarımızdaki Bazı Yansımaları Üzerine”, **Millî Folklor**, 2004, Yıl: 16, Sayı: 64, s. 37-43.

BOYLE, John Andrew: “Mitte ve Gerçekte Tavşan”, Çev., Feriden Çotra, Hüseyin Taşdemir, **Millî Folklor**, 2004, Yıl: 16, Sayı: 63, s. 70-76.

ÇINAR, Ali Abbas: “Türk Destanlarında Alp Tipi At”, **Millî Folklor**, 2002, Yıl: 14, Sayı: 56, s. 153-157.

DEMİRBİLEK, Salih: “Kutadgu Bilig’de At Kültürü”, **Millî Folklor**, 2005, Yıl:17, Sayı: 68, s. 134-138.

DURDU, Aydın, DURDU, Bircan: “İlkelerde Ölüm Âdetleri (Geçmişten Günümüze Ölüm Âdetleri)”, Folklor Araştırmaları Vakfı

DURMUŞ, İlhami: “Türklerin Kullandığı Armalar”, **Millî Folklor**, 1994, s. 40-44.

GÜLLÜ, Gül: “Mitolojiden Teolojiye Eshabü’l Kehef”, **Millî Folklor**, 2003, Yıl: 15, Sayı: 59, s. 14-22.

GÜVEN, Merdan: “Oğuz Kağan Destanı’nda Hayvanlar”, **Millî Folklor**, 2003, Yıl: 15, Sayı: 57, s. 82-91

KARADOĞAN, Ahmet: “Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü”, **Millî Folklor**, 2003, Yıl: 15, Sayı: 57, s. 109-116.

RAGLAN, Lord: “Mit ve Ritüel”, **Millî Folklor**, 2004, Yıl: 16, Sayı: 61, s. 187-194.

RAYMAN, Hayrettin: “Yozgat Yöresinde Bazı Şamanik ve Kozmogonik İnançlar”, **Millî Folklor**, 2003, Yıl: 15, Sayı: 60, s. 88-91.

ŞİMŞEK, Esmâ: “Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan ‘Ana Geyik’ Efsanesinde Mitolojik Unsurlar”, **Millî Folklor**, 1995, Yıl: 7, Sayı: 26, s. 17-22.

ŞİŞMAN, Bekir: “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, **Millî Folklor**, 2000, Yıl: 12, Sayı: 46, s. 104-108.

d) Tezler

ALAY, Ali: Uluağaç Köyü Folklor ve Etnografya İncelemesi, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

AYDIN, Yusuf: Köyümüzde El İşleri ve Halk Bilgisi, Karadeniz Teknik Ü., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

BAYKAL, İsmail: Yenice İlçesi’nde Halk Edebiyatı Ürünleri, Çanakkale 18 Mart Ü., Eğitim Fak. Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Bitirme Tezi, Çanakkale, 2000.

ÇAMUR, Ali Ziya: Tirebolu- Doğancı köyü Halkbilimi İncelemesi, Karadeniz Teknik Üniv., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

EKER, Ahmet: Nazar(Göz Değmesi), Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları, Erciyes Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000.

ERDEM, Ferit: Kamışlı Köyü’nde Folklor Çalışması, Karadeniz Teknik Üniv., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

MOLLAMEHMETOĞLU, Ali: Akçaabat Demirkapı Köyü Folkloru, Karadeniz Teknik Üniv., Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

ŞAHİN, Turgut: Çaykara-Taşkiran Köyü Halk Bilimi Ürünleri Derlemesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Enstitüsü, Bitirme Tezi, Trabzon, 1978.

e) İnternet

http://www.folklor.org.haber_detay.asp?id=35

http://www.folklor.org.haber_detay.asp?id=58

<http://www.kultur.gov.tr>

<http://www.sosyalbilimler.org/default.asp?inc=dmg&altmn=10>

<http://www.kahramanmaras.org>

<http://www.turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/41.php>.

ÖZGEÇMİŞ

13.09.1981 Rize doğumlu olan Çiğdem Mollaibrahimoğlu ilköğrenimini İstanbul Ahmet Cevdet Paşa İlkokulu'nda, ortaokul ve lise öğrenimini ise Üsküdar Kız Lisesi'nde tamamlamıştır.

2000 yılında kazandığı Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2004 yılında mezun olarak aynı yıl yüksek lisans programına başlamıştır.

2005 Kasım ayında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak bir yıl süreyle araştırma görevlisi olarak görev yapmıştır.